

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXIII

НОВЕМБАР 1902

БРОЈ II

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

Његово Величанство Краљ благоволео је, превисоким указом Својим од 6. новембра о. г., поставити за Министра просвете и црквених послова **Господина Луку Лазаревића**, директора Гимназије Краља Александра I.

ОДЛИКОВАЊА

Његово Величанство Краљ благоволео је, превисоким указом Својим од 9. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, одликовати

Орденом Св. Саве петим редом:

Косту Петковића, начелника среза белопаланачког;
Светозара Јовановића, инжињера округа пиротског;
Аврама Ђурића, председника општине мокришке;
Тадора Живковића и
Божидара Перукотија, предузимаче из Мокре.

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Његово Величанство Краљ благоволео је, превисоким указом Својим од 12. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, поставити

за редовнога професора Народне Економије: *Милића Ј. Радовановића*, Министра на расположењу.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА, ПРЕМЕШТАЈИ

Указом Његовога Величанства Краља од 1. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Гимназији Краља Александра I: за професора: *д-р Светолик Стевановић*, професор јагодинске гимназије, по молби;

у Гимназији Вука Стеф. Караџића: за професора: *Добросав Урошевић*, супленат исте школе;

у Гимназији Краља Милана I: за професора: *Милутин Тагић*, професор Гимназије Господара Јована Обреновића, по молби; и за супленте: *Стеван Живковић* и *Александар Здравковић*, свршени философи;

у Гимназији Ђеца Милоша Великог: за суплента: *Милан Карпић*, свршени философ;

у Гимназији Господара Јована Обреновића: за професора: *Ђорђе Мелентијевић*, порезник, пређашњи супленат;

у Гимназији Немањиној: за професора за науку хришћанску: *Милан Јевтић*, свештеник, професор у пензији;

у Гимназији Смедеревској: за суплента: *Никола Поповић*, свршени философ;

у Гимназији Јагодинској: за суплента: *Михаило Грујичић*, пређашњи наставник приватне гимназије;

у Гимназији Лесковачкој: за суплента: *Риста М. Цветковић* свршени философ.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља од 1. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављен је

у Учитељској Школи у Алексинцу: за суплента: *Коста Марић*, супленат Гимназије Господара Јована Обреновића, по службеној потреби.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља од 5. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављен је

за надзорника народних школа друге класе за срезове: бољевачки, заглавски и тимочки, окр. тимочког, са седиштем у Књажевцу: *Илија Миљковић*, виши учитељ грађанске школе у Београду.

ПЕНЗИОНОВАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља од 5. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, стављен је у пензију, на

основу § 69. закона о чиновницима грађанског реда, по својој молби: *Милија Лазаревић*, надзорник народних школа треће класе за срезове: бољевачки, заглавски и тимочки, окр. тимочког.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља од 9. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављен је за управника прве класе: *Миленко Марковић*, Министар на расположењу.

Указом Његовога Величанства Краља од 1. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављени су:

за техничког фактора с годишњом платом од 2500 дина: *Љубомир Црвенчанин*, технички фактор исте штампарије;

за магационара пете класе с годишњом платом од 2800 дина: *Сава Поповић*, магационар исте штампарије;

за ванредног писара прве класе, а да врши дужност књиговође и прима плату из плате овога: *Жарко Радановић*, писар треће класе Главне Контроле;

за писара друге класе: *Љубомир Игњатовић*, дијурниста исте штампарије.

ДУХОВНИ СУД

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља од 28. октобра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављени су

у **Духовном Суду Епархије београдске**: за писаре треће класе: *Божидар Л. Поповић* и *Љубомир М. Божићевић*, ђакони и практиканти истога Суда.

Указом Његовога Величанства Краља од 17. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављен је

у **Духовном Суду Епархије тимочке**: за писара треће класе: *Милија Бисић*, ђакон и практикант истога Суда.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља од 17. новембра о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, уважена је оставка на државну службу

Борђу Петровићу, свештенику, писару друге класе Духовног Суда Епархије тимочке.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ВЕЛИКА ШКОЛА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 18. новембра о. г., ПБр. 16457, постављен је

за доцента за француски језик с књижевношћу и теорију књижевности, у рангу учитеља III кл.: *д-р Јован Скерлић*, пређашњи доцент Велике Школе.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 12. октобра о. г., ПБр. 14212, постављен је

у **Гимназији Војводе Милана Обреновића**: за учитеља цртања и лепог писања *Младен Буровић*, свршени техничар.

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 1. новембра о. г., ПБр. 13876, постављен је

у **Гимназији Господара Јована Обреновића**: за привременог учитеља језика IV класе: *Душан Павловић*, државни питомац.

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 19. новембра о. г., ПБр. 15224, постављен је

у **Гимназији Вука Стеф. Караџића**: за учитеља цртања и лепог писања *Драгољуб Павловић*, академски живописац.

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 12. новембра о. г., ПБр. 16816, оглашено је за упражњено место

Младену Буровићу, учитељу цртања и лепог писања Гимназије Војводе Милана Обреновића.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 1. октобра, о. г., ПБр. 14233, постављен је

у **Мушкој Учитељској Школи у Јагодини**: за хонорарног наставника Пољске Привреде *Душан Багић*.

УНАПРЕЂЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 31. октобра о. г., ПБр. 16402, постављен је

у **Вишој Женској Школи Краљице Драге**: за учитеља цртања и лепог писања I класе *Риста Вукановић*, учитељ II класе исте школе.

ПРЕМЕШТАЈ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 19. новембра о. г., ПБр. 17320 премештен је:

у **Мушку Учитељску Школу у Јагодини**: за учитеља цртања и лепог писања III класе *Војислав Стевановић*, учитељ исте класе Гимназије Вука Стеф. Караџића, по службеној потреби.

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Претписом г. Министра просвете и црквених послова од 1. новембра о. г., ПБр. 16174, оглашено је за упражњено место

Љубомиру М. Матићу, супленту Учитељске Школе у Алексинцу.

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ

Митар Вујковић, учитељ језика Гимназије Краља Александра I, 3. новембра о. г.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

Девојачке Школе

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова постављена је у **Девојачкој Школи у Ваљеву**: за учитељицу женскога ручног рада *Анка Јовановићка*, пређашња учитељица женскога ручног рада.

у **Девојачкој Школи у Врању**: за привремену вишу учитељицу *Милева Петровићева*, приврем. виша учитељица Девојачке Школе у Неготину.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова разрешени су од дужности:

Анка Јовановићка, учитељица женског ручног рада у Девојачкој Школи у Неготину; *Персида Вићентијевићева*, учитељица женског ручног рада у Девојачкој Школи у Ваљеву; *Никола Марковић*, хонор. учитељ цртања и лепог писања у Девојачкој Школи у Пожаревцу.

ГРАЂАНСКА ШКОЛА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова постављен је у **Грађанској Школи у Прокупљу**: за приврем. вишег учитеља *Алекса Величковић*, привр. виши учитељ Грађанске Школе у Књажевцу.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова постављени су у народним школама:

у округу врањском: *Стојан Пауновић*, свршени богослов, за заступника учитеља сва четири разреда у Првонегу;

у округу крајинском: *Гојко Петровић*, пређ. учит. заступник, за заступника учитеља припр. разреда мушке и жен. школе у Горњанима;

у округу крушевачком: *Светомир Станковић*, пређ. учит. заступник, за заступника учитеља сва четири разреда у Кукуљину;

у округу топличком: *Радован Кондић*, пређ. учитељ. заступник, за заступника учитеља у Блацу.

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова уважене су оставке на државну службу

у округу београдском: *Бошку А. Симићу*, ђакону, заст. учитеља у Барајеву;

у округу врањском: *Стојану Пауновићу*, заступн. учитеља у Првонегу;

у округу пожаревачком: *Божидару Поповићу*, заступ. учитеља у Милатовцу; *Мири Радовановићевој*, учитељици у Пожаревцу;

у округу смедеревском: *Чедомиру М. Радовановићу*, заступ. учитеља у Милошевцу;

у округу ужичком: *Љубомиру Поповићу*, заступн. учитеља у Мочиоцима.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова разрешени су од дужности:

у округу крајинском: *Станоје Бугарски*, заступник учитељски у Кладову; *Гојко Петровић*, заступник учитељски у Бољетину;

у округу крушевачком: *Богиња Илићева*, заступ. учитељице у Бивољу; *Милева Красојевићева*, учитељица у Медвеђи;

у округу смедеревском: *Јелица Милосављевићева*, учитељица у Ст. Ацбеговцу (на осн. чл. 50); *Стеван М. Стевановић*, заступ. учитеља у Вранову;

у округу чачанском: *Витомир Видаковић*, заступник учитеља у Прилици.

ОТПУШТАЊА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова отпуштени су из државне службе

у округу ужичком: *Велимир Трифуновић*, учитељ у Заовинама (на основу чл. 68. закона); *Паулина Стошићева*, учитељица у Пожези (на основу чл. 66. и 67. закона).

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Претписом г. Министра просвете и црквених послова упражњено је место

у округу чачанском: *Николи Минићу*, заступ. учитеља у Брезови.

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ НАРОДНИХ ШКОЛА

у округу крајинском: *Драга Мрковићка*, учитељица у пензији (13. августа о. г.); *Стана П. Николићева*, учитељица у Речкој (23. септембра);

у округу крушевачком: *Драга Мужина*, учитељица у пензији (8. септембра);

у округу нишком: *Петар Милковић*, учитељ у Малчи (14. октобра);

у округу пожаревачком: *Јелена Јовановићка*, учитељица у Порозину (13. октобра).

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

I. Школским Надзорницима

II. Окружним Начелствима.

По члану 101. тачке 3. закона о народним школама дужност је окружног школског одбора: да даје плату и повишице наставницима основних школа, као и наставницима оних народних школа, које су по решењу окружне скупштине и одобрењу Министра просвете и црквених послова установљене; а по члану 104. истог закона град Београд и сви градови, у којима се председници постављају Краљевим указом, чине сваки за се школску општину, која има све оне дужности школске општине и школског округа, које су прописане овим законом.

Ну, како су, по закону о општинама од 21. марта ове године, указни председници само у граду Београду и Нишу, те према чл. 104. закона о народним школама само ова два града имају дужности окружног школског одбора, то према мишљењу опште седнице Главне Контроле од 25. овога месеца, Бр. 21878, наређујем: да школски буџети свих оних градова, у којима су пређе председници Краљевим указом постављани, уђу у окружни школски буџет и то од 1. јануара 1903. године, као што су до

сад улазили школски буџети свих градова у којима председници нису указом постављани, те да се на тај начин напред поменута два закона доведу у сагласност.

Препоручујем — препоручено је — начелству да ово одмах саопшти свима оним школским одборима, у којима су до сад председници постављани Краљевим указом, а с наредбом да се према овоме управљају.

Извештавате се о овоме ради знања и даљег свoga управљања.

ПБр. 15933
29. октобра 1902. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Мил. Марковић с. р.

Школским Надзорницима

Наставници народних школа били су убичајили да се за све ствари, било службене било приватне природе, обраћају непосредно Министарству просвете и црквених послова.

Како је по свима овим предметима потребно и мишљење дотичног школског надзорника, то је Министарство морало оваке акте враћати школским надзорницима и тражити од њих мишљење по истима. Услед овакога рада наставника народних школа створила се у Министарству излишна преписка и одуговлачење у раду.

Да би се ова излишна преписка прекинула и да би се послови брже и на време свршавали, Министар просвете и црквених послова тачком 3. свога расписа од 28. децембра 1901. године, ПБр. 16073, преко школских надзорника наредио је свима учитељима и учитељицама народних школа да се *ни зашта* не обраћају Министарству *непосредно* него увек преко свога школског надзорника.

Пошто се и поред горње наредбе многи наставници народних школа обраћају Министарству непосредно, било службеним било приватним послом, те се тиме ствара излишна преписка и отежава свршавање послова, то Вам наређујем да саопштите свима учитељима и учитељицама у Вашем подручју: да се за све ствари и службене и приватне природе обраћају овом Министарству *искључиво* преко свога школског надзорника који ће уз сваки такав предмет, који буде требало достављати овом Министарству, слати и своје мишљење.

Сва преписка учитеља и учитељица упућена непосредно овом Министарству остављаће се у архиву и по њој се неће ништа радити.

Кад будете ову моју наредбу саопштили свима наставницима у повереном Вам школском округу, поднећете ми извештај.

ПБр. 16168
30. октобра 1902. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Мил. Марковић с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

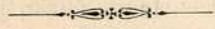
Школским надзорницима

По члану 76. тач. 3. закона о народним школама „Школском Управитељу је дужност да у случају преке потребе даје наставницима одсуство до три дана, о чему је дужан увек напредно известити окружног надзорника“.

Међутим утврђен је факат да су се школски управитељи врло често користили овом законском одредбом и давали наставницима одсуство и кад нема преке потребе за то. С тога Вам препоручујем да најстроже наредите свима школским управитељима повереног Вам школског округа, да у будуће могу давати наставницима одсуство *само у случају преке потребе*. А пошто по поменутој одредби законској школски управитељ о томе мора известити окружног надзорника, то Вам у исто време препоручујем да у свима случајевима, када управитељ школски одобри одсуство коме наставнику, тражите тачан извештај о томе каква је потреба изазвала то одсуство, како би Ви даље могли поступити по закону.

ПБр. 16817
12. новембра 1902. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Л. Лазаревић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

814. РЕДОВНИ САСТАНАК

13. марта 1902. године

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК Ст. Ловчевић; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Свет. Радовановић, д-р Михаило Петровић, Ср. Ј. Стојковић, Ср. Пашић, Стеван М. Веселиновић, Љуб. М. Протић, Момчило Иванић и Драгутин К. Антић.

Заступао пословођу: Радоје Домановић.

I

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 1. овога месеца, ПБр. 2286, којим је, у вези саветске одлуке од 23. јануара ове године СБр. 89, изволео доставити Савету на оцену уверења о владању г. Живојина Бр. Степановића, пређ. учитеља, од оних надлештава код којих је г. Степановић бивао у служби од кад је престао бити учитељем и уверења од општина у којима је живео г. Степановић кад није бивао ни у каквој служби — с питањем: да ли г. Живојин Бр. Степановић, пређашњи учитељ, може понова бити учитељем народних школа.

Главни Просветни Савет, пошто је размотрио све акте по кривици овога учитеља и уверења, која је он накнадно поднео, одлучио је: да г. Живојин Бр. Степановић, пређашњи учитељ, може понова бити учитељем народних школа.

II

Прочитан је реферат г. Љуб. М. Протића, редовнога члана Савета, о књизи: „Старац Никита и његове три кћери“ у српском преводу од г-ђе Живане Милићевићке, која је молила, да се ова књижица препоручи за школске књижице.

Реферат г. Љуб. М. Протића гласи:

Главном Просветном Савету

Прочитао сам приповетку А. Сјеткова *Старац Никита и његове три кћери*, коју је с руског превела Живана..., па ми је част послати Главном Просветном Савету своје мишљење о њој.

Садржина је ове приповетке у главном ово: Никита Пахомић је богат човек. Имање је стекао поштеним радом. Сви га цене и слушају његове савете. Имао је три кћери. Две су се удале, али су га слушале као и њихови мужеви. Никита је најволео најмлађу, Машу, која се не хте да уда, и ако су је многи просили. „Кад би ме, драги оцо, просили без твојега богатства, ја бих, може бити, једног изабрала за младожењу. Али, они не просе мене, и не траже мене, но твоје богатство“. (стр. 10).

Кад је жени „давао годину“, дођоше Никити удате кћери, зетови и пријатељи, који му саветоваше да уда Машу. Кћери су радиле по кући, а њему „или вино беше главу замагљило или му нешто звекну у главу“ (стр. 16), тек он викну децу. Кћери уђоше, и он им рече да је хтео да им подели имање на једнаке делове, ну, није умео, зато се решио да даде највише оној, која га највише воли. Удате се почеше претварати, како да му што лепше преставе своју љубав, јер су одавно рачунале колики је приход од очева имања. „Само Маша жалостиво и тужно подиже главу, погледа оца и виде да је у пићу почео бунцати“ (стр. 17).

Никита стече уверење као да га Маша не воли, и зато подели све имање двома старијим кћерима. Свет се томе чудно. „Гости се још мало почастеше и разиђоше“ (стр. 21).

Никита се већ сутра покајао, али беше дао реч пред народом. Он и на писмено пренесе своје имање старијим кћерима, и поче живети час код једне час код друге. У том дође Богдан Илић, који никог својег не имађаше и испроси Машу. Отац је благослови. При расстанку она је молила сестре да чувају оца. „Миле сестрице, моје голубице! Молим вас чувајте оца! Јао, како ме душа боли за њим“... (стр. 29). Кад остари отац, кћери га не хтеше чувати. „Он се најивео свога века, и шта хоће више?!“ И зетови и слуге не хтедоше да га гледају као пре. Само слуга Семјон оста му веран, јер је дуго живео у његовој кући.

Никита се завади са најстаријом ћерком, Макреном, и оде средњој, Пелагији, па јој припрети да ће одузети од ње имање, али му она одговори: „доцкан си се сетио. Што је пером написано, сад не можеш ни секиром одсећи“. (стр. 35). Пелагија га не прими лепо, изговарајући се да још није дошао ред да код ње седи, па се боји да јој сестра не замери. „Сећаш ли се оног доба, кад си говорила да ћеш за мене скочити у огањ и воду?... Пелагија! Сад је зимње доба, студено је, мраз је. Сад се и стари пси склањају по топлим кутовима, па ни ти мене не ћеш оставити ноћас без склоништа. — Како ти је год воља, али ја те ноћас не могу примити. Врни се као што си дошао“. (стр. 39.) Старац оде, али и прокле обе кћери. „Да сте проклете сатвари незахвалне. Нека вас казни Бог, као што је казнио мене за моју неправду према Маши“. (стр. 40). И оде старац заједно са Семјоном, старим слугом својим, који га не хте оставити сама... Малаксао и прозебао донесен је у кућу најмлађе му кћери, која је лепо живела, и најсрдљивије примила оца. „Напатио си ми се, родитељу, жељо моја жива! Ми ћемо твоје сузе убрисати и вратити радост твојој души“. (стр. 53).

Никита се кајао, што се огрешио о Машу, и непрестано ју је благосиљао као и свог старог слугу Семјона... Кад старац умре, испратише га родбина, познаници и сељаци. Само се незахвалне кћери не смедоше ни појавити, јер их поче савест гристи.

Маша је била срећна. Кућа јој је напредовала. Старије сестре беху несрећне. У кући је био неред, свађа, новац се губио као дим. Град им је

њиве тукао, жито им је непожњевено трунуло... То су и заслужиле! довикује писац.

* * *

Цела је приповетка једна страшна историја. Од свих лица, која се у њој спомињу најсимпатичнија је Маша, управо осим ње, њена мужа и Семјона сва су остала за осуду. Машина необична љубав према родитељу врло је леп пример за углед. И само због овога могло би се рећи да је ова приповетка zgodna да помогне моралном усавршавању ученика, ако би је читали. Иначе, у опису старога Никите и његових кћери ничега нема што би могло у души младих читалаца изазвати племенита осећања. Све је ружно, а ружно не треба да буде средство да би се у деце створило нешто што је добро. Никита је био добар, али је доцније поступио неразумно, па је за осуду као и две старије кћери његове. И слуга Семјон пије хтео учинити са њим што су кћери његове урадиле. Он не би извесно учинио ни оно што је Никита урадио с Машом. Бог је казнио и оца и обе старије кћери, а наградио је Машу, која је по петој Божјој заповести поштовала своје родитеље, па јој је и било добро на земљи. Мени се чини, да се овом приповетком и хтело да истакне да зло пролазе они, који се ове Божје заповести не држе. И према овоме готово би се ова књига могла препоручити да је набаве школске књижнице у народним школама, само да је приповетка лепше изведена. Али би онда требало да су и штампарска израда књиге и језик лепши и чистији. У овом издању има много језиковних погрешака, граматичких и стилистичких, од којих ћу навести само још неколике осим раније наведених, за које се већ видело да су махом незгодно исказане.

Тако на стр. 6. има реченица: „сви су му одавали поштовање;“ на стр. 7.: „оне после удаје остадоше близу очеве куће;“ „укопаше је да не може бити боље и богатије“ (стр. 8); „не хте да се растане са својим девојаштвом“ (стр. 9); „даде за њену душу ручак“ (стр. 11); „све три ми на срцу лежите“ (стр. 17); „себи не остављам ни пребијенога гроша, да ти после моје смрти не би бб очи“ (стр. 20); „...као да нешто тресну по сред срца“ (стр. 39); „сад ваља бити при себи“ (стр. 44); „одговори старац тешким језиком“ (стр. 55). Има и речи, које су или неумесно употребљене или су и погрешне, као што су: сусједа, од како, од кад, ранио, дедер, дноби, сво, заварити чај, баћушка, полечи, дијете, итра итд.

Штампарска израда је аљкава; у књизи има доста штампарских погрешака, а највећа је она на стр. 50, где је први ред с врха сложен као седми ред у тексту.

Књига намењена деци треба да се одликује лепом садржином, која ће одговарати децјем узрасту, да је написана лепим и чистим језиком, да нема штампарских погрешака и да је лене штампарске израде.

Свега овога нема ова књига, и ја зато не бих био мишљења да се препоручи за школске књижнице у народним школама, па и ако у почетку стоји назначено да је у Руса штампана по одлуци сталнога одбора при министарству просвете, и да је до сад већ неколико пута прештампавана.

2. марта 1902. године
Београд.

Главном Просветном Савету
одани

Љуб. М. Протић

Према овоме реферату г. Љуб. М. Протића Савет је одлучио: да се књига: „Старац Никита и његове три кћери“, коју је с руског превела г-ђа Живана Милићевићка, не може употребљавати за школске књижице с тога, што је местимице рђаво преведена и што је лошег издања.

Г. Љуб. М. Протићу, у име хонорара за реферовање, одређено је *двadesет (20) динара*.

III

Прочитани су реферати г.г. Јована Миодраговића и Влад. Тителбаха, професора, о „Прегледима за цртање у основној школи“, које су израдили за I, II, III и IV разред основне школе г.г. д-р Стеван М. Окановић, професор, и Војислав Стевановић, учитељ цртања у Грађанској Школи у Београду, и молили за одобрење, да се ови прегледи могу употребљавати у нашим основним школама.

Реферат г. Ј. Миодраговића гласи:

Главном Просветном Савету

Још у Новембру месецу прошле године Главни Просветни Савет изволео ме је, писмом својим од 5 ист. м. Бр. 72, извести, да ме је одредио, да реферујем о „Прегледима за цртање у основној школи“, које су израдили, „удесили и методички објаснили“ г.г. д-р Стев. М. Окановић школски надзорник и Војислав Стевановић наставник цртања. Но мени су саме те цртанке послате тек после 12 Децембра, када сам се већ био кренуо на пут по једноме службеноме послу, на који сам од стране господина министра просвете био одређен и на којему сам остао до 22 прошлог месеца. По повратку пак затекао сам нагомилане многе послове, који нису трпели одлагања, те ми с тога до сад не беше могућно да и овај посао свршим. С тога молим Савет, да ме за ово задоцњење извини.

Реферујући пак о овим „Прегледима“ ја се нећу упуштати ни у изношење важности Цртања у основној настави, ни у говор о томе како ми данас стојимо у овоме, јер би се много могло говорити и о једном и о другоме, а томе овде није место.

Цртање је неоспорно одвише важан наставни предмет у основној школи и одвише је за жаљење, што је та настава у нашој основној школи сувише запостављена. Узрок је овоме по свој прилици и у приличној нагомиланости предмета и наставне грађе из њих; али је по моме мишљењу много већи тај, што се и кандидати учитељски не спреме у овоме како ваља, и што се у нас у опште још не уме довољно да цени важност овога предмета и по душевни развитак децји и по културни или материјални напредак народни. Овоме је извесно допринело и то, што за дуго није било ни удесних помоћних средстава за предавање овога предмета, па у овоме ни данас не стојимо много боље. У нашим основним школама су и данас још привремене цртанке, које су замениле оне старе посве неподесне, на лошој хартији, на којима беху и прегледи посве незгодни и без икакве поступности. С тога је остављено учитељима, да они сами при предавању *измишљају* шта ће заставати деци да цртају; а то често није лак посао ни за стручније људе у овоме по што су данашњи наши учитељи.

С тога је, поред боље спреме у учитељским школама, добро и њима дати какав ред и упут у овоме; а zgodни прегледи с нижом ценом могли би се без зазора дати у руке и деци.

Подносени прегледи г.г. Окановића и Стевановића могли би у овоме послужити прилично добро. Види се, да су оба господина писца водили рачуна о напретку ове наставе и у другим земљама.

Али мени се чини, да би неке измене у њима учиниле, да ствар још више добије.

Тако :

1. У прегледима за I разред могли би се 6 и 7, 8 и 9, 20 и 21, 22 и 23, и 24 и 25 преглед *својити*, те би их тако пет било мање на броју, а ови који остану били би разноврснији; а 36-ти сасвим бих изоставио. Тако би за овај разред остало свега 30 прегледа, као и у осталима, а то би било сасвим довољно за овај почетни разред и слабачку снагу његових ученика, само ако се буде радило пажљиво, правилно, тачно и чисто. Тако би и сама свеска за овај разред за једну шестину била мања, те, по томе, и јевтинија, што за малу и по највише сирогну децу овога разреда чини много.

2. У прегледима за II разред изоставио бих 10, 19, 35 и 36 преглед, те би и за тај разред остало 32, а то је сасвим доста.

3. У прегледима за III разред изоставио бих: 1 и 2 преглед, с тога, што су ту само основне црте, које су цртане и у I и у II разреду, и 35-ги, последњи, који је скоро празан, јер се оставља, да га деца попуне „фантазијом“, те би тако и за тај разред остало 32 прегледа.

4. У прегледима за IV разред, по моме мишљењу, ваљало би учинити највише измена. Чини ми се, да је ту прецењена снага ученика. И ако ту има најмање прегледа — 31 на броју — ипак је већина њих толико тешка за децу основне школе, да премашају снагу ученичку. Нарочито су тешки прегледи из орнаментскога цртања, од биљака и кутњих ствари са сенчењем. Тако би ваљало сасвим изоставити и другима заменити прегледе под бројевима 7, 8, 14, 15 и 16, на којима су тешки прегледи из орнаментике, и под бројевима 29, 30 и 31, на којима је лишће и цвеће са сенчењем. Уверен сам, да кад би се ови прегледи оставили, не би било у школи права цртања него шарања. Место једнога листа, једнога цвета и једнога плода на овим прегледима су узете читаве *гране*, а то је сувише.

Место првих прегледа под бројевима 7, 8, 14, 15 и 16, мислим да би много згодније и боље било узети разне вежбе у квадрату и кругу; а место гранчица под бр. 29, 30 и 31 узети простије цветове и плодове, па и који део тела човекова, на пример: уста, нос, око, ухо, прст, руку итд.

Моје је дакле мишљење ово:

1. Да су оваки прегледи у опште при предавању овога предмета у основној настави потребни.

2. Да су *ови* прегледи у главноме добри и да се за намењени циљ могу употребити.

3. Да би с предложеним изменама добили и били још подеснији.

Још бих пожелео, да оваки прегледи буду што јевтинији, те и приступнији свакоме детету. У последње време не само да се број уџбеника у основној школи знатно увећао, него је и цена њина, особито онима, који су приватна издања, већа. А то не само што отежава сиротнијим родитељима и ошгињама — а њих има много више — набавку ових учила и уџбеника, него и само основно школовање.

На корицама ових Прегледа за све разреде стоји: „удесили и мегодички *објаснили*“ тај и тај, а тога „објашњења“ у овим свескама нема, нити треба да га буде у свескама за децу. С тога би ово требало изоставити.

На послетку, знајући да за штампање уџбеника не постоје никаква стална правила, (а која су кад и прописивана да никада нису вршена), ја се уздржавам да кажем своје мишљење и о томе: да ли ови прегледи да буду приватна издања или би их требало откупити на штампати као државна издања, јер о томе нисам ни питан.

21. Фебруара 1902.

Београд.

Остајем Главном Просветном Савету
поздрав

Ј. Миодраговић

Реферат г. Влад. Тителбаха гласи:

ИЗВЕШТАЈ

о прегледима за цртање у основној школи, за I. II. III. и IV. разред;
удесили д-р Стев. М. Окановић школ. надзорник и Војислав
Стевановић наставник цртања.

I. Техничка израда.

Сви су прегледи израђени у тушу пером оштрим и кругим цртама. Тако израђени ови угледи за цртање неподесни су за основну школу. Ученици ће без сумње прецртавати ове прегледе, писаљком по хартији или можда крижљком или кредом по табли, те тим материјалом неће никако моћи, да подражавају танке и круте потезе црта изведене пером у тушу. На ово их не треба ни упућивати, него им дати прилике, да се вежбају у цртању слободних и меких потеза; а према томе материјалу којим цртају треба да се удеси и техничка израда прегледа.

Природа линија — по извођењу — и тон црта изведен је без израза код свију цртежа једнолико а несигурним потезима. Ова примедба важи готово за све примере а нарочито за оне изведене кривим цртама и оне сенчене у свесци за III. и IV. разред.

Многи су објекти погрешно представљени перспективно и рђаво у цртама сенчени. Предмети нису ни аксонометриски ни перспективно замишљени, већ један део, на истом предмету, је у перспективи а други је у ортогоналној пројекцији представљен! —

Тако у свесци за III. разред: на листу 25. онај суд за воду — канта — са решетком замишљен је тако, да суд стоји у перспективи а остали делови ортогонално су представљени; на 26. листу чаша је у перспективи а њена ножица у ортогоналној пројекцији. Даље на 28. листу представљена је слично труба.

Оваке крупне грешке јављају се на многим предметима у свесци за IV. разред на листовима 17. 18. 21. 25 и 26.

Сенчење је без студије извођено готово код свих објеката у IV. свесци.

Према горњим примедбама, мишљења сам, кад би ови и остале све услове, као учила цртања за основну наставу, задовољили, ваљало би их, пре употребе, прерадити, одговарајућим маниром извести, а према материјалу којим ће се прецртавати. А том приликом да се исправе недостатци у цртежу, перспективи и сенчењу.

II. Поступност и избор објеката.

У првој књизи за I. разред поступност предмета од простијих објеката ка сложенијим и комбиновање елемената правих линија рђаво представљена

није. Праве црте у разним правцима повлачене подесне су за вежбање, а дугим цртањем истих, ученик ће лако савлађивати и цртање сложенијих примера склопљених из ових елемената.

Мана је овим цртама, што су сувише кратке; што треба избегавати, да се ученици не науче на ситне потезе, те из навике ће дуже линије испрекидаво и ружно изводити и неће ослободити руку за цртање тих дужих линија.

Косе праве такође су кратке и сувише збијене. Међу овим примерима треба да има више дужих црта.

Орнаменти — међу којима има доста лепих примера, — могли би поднети кад би се неки неподесни облици изоставили а заменили нашим народним мотивима, сложеним из правих и кривих линија са врло лепим облицима применљивим за ову свеску. То исто важи и за орнаменте удртане у напред одређени облик — у квадрат.

Уз ово последње, а што је корисно и за цртање свих орнамената, требало је показати деобу квадратног поља помоћним правима — (дијagonале, трансверзале) — а назначити их тачкама у самом орнаменту као и примену ове деобе за орнаментално цртање.

Шеме објеката доста су добро представљене, само су могли изостати они примери, чији су делови мањи од најмањег квадрата подељеног поља тачкама. Неки су објекти несразмерни — лист 12. и 19.

Друга свеска, за II. разред, почиње правим а кратким линијама разнога правца. Ово би могло изостати, јер то су облици из I. књиге и ако буде потребно, да се ови понове пре цртања тежих предмета, могу се узети из прве књиге а место ових требало би унети дуже линије.

Прелаз од простијих примера ка сложенијим доста је подесан, само по негде је уметут сложенији орнамент који би могао бити доцније.

Пред сваки орнамент требало је показати цртање између помоћних деловних линија у чијим се границама креће орнамент т. ј. орнаментима недостаје исто што и онима у првој свесци.

Нема такође наших мотива, који су веома корисни за женске школе јер тиме ће, ако се учи у основној женској школи вез, лакше схватити облик орнамента и лакше вестити на сличној подељеној основи.

Подражавање ствари су несразмерне. Све су три куће рђаве размере. И ако нема детаља на њима онда треба бар да су естетичне размере појединих делова.

У трећој свесци за III. разред опет се понављају они облици из I. и II. Ово није грешка, али је непотребно као што је примећено у другој свесци.

Криве линије (лист 5.) су кратке и једноликог облика, прости, неестетичне и неблагородне. Таласасте линије су без лакоће. Нема сложених линија, које су примењене у доцнијим орнаментима као ни спиралних и елиптичних облика њихових комбинација (сем неколико јајастих облика). Већина кривих сложенијих примера готскога су стила. Подражавање стварима је у овој свесци рђаво испало. Главна је мана рђава представа ових објеката, дакле као што је још напред поменуто, погрешно су перспективно представљени готово сви примери. Па и избор предмета је доста трајав. Требало је и овде покрај осталих узети коју ствар из нашег домаћег газдинства или заната којих има а нарочито zgodних за шематичко представљање.

IV. свеска. Поступност у овој свесци није изведена како треба. Почиње се дужим правим и од њих се прелази на криве истог облика и са истим манама, које имају и оне у III. свесци. Нема елемената кривих, за следу-

јуће орнаменте, који су нестетични, ситни и са ружним кривинама. Орнаменти са шарених јаја врло су несретно изабрани, покрај толико лепих наших мотива (са шарених јаја, тиква, кожуха...) А сем тога мања им је што су само делови тих орнамената а са врло ружним облицима и размерама. У осталом овај мотив орнамената могао је се употребити али га је требало усавршити. И у ову свеску требало је унети наше српско-византиске орнаменте, којих има на избор.

Облица лишћа су доста добри, само су ребра дебела а нека сувише танка (лист 13. и 14.). Предмети добро су представљени по облику али су рђаво сенчени, обични су и слични оним справама представљеним у страним прегледима. Неке би могле ствари изостати а неке би требало заменити стварима српскога слога (као што су наше лепе тестије, гостаре, кунице и наметштај народни, сеоске куће и делови ношње место оног модерног шешира и „амбрела“.)

Ако се ови прегледи по наведеним примедбама прераде, мишљења сам, да би се могли као уџбеник за основне школе употребити. Иначе је боље набавити стране прегледе, који су поред осталог савршени и својом техничком израдом.

12. XII. 1901. год.

Београд.

Влад. Тителбах

проф. у пенз.

Према овим рефератима г.г. референата Савет је одлучио: да се „Прегледи за цртање у основној школи“ од д-ра Стеванз М. Окановића и Војислава Стевановића могу употребљавати у нашим народним школама, ако се прераде према напоменама г.г. референата, имајући при том на уму конкретне предмете и српску орнаментику, и ако буду добро технички израђени.

Г.г. Јовану Миодраговићу и Влад. Тителбаху, у име хонорара за реферовање, одређено ја свакоме по *двадесет и пет (25) динара*.

V

Прочитани су реферати г.г. Петра Деспотовића и Јована Ердељановића о „Земљопису Краљевине Србије са кратким описом свију српских земаља, за IV разред основне школе“ од Раше Митровића, учитеља у Београду, који је молио за одобрење, да се овај његов Земљопис може употребљавати као привремени уџбеник у IV разреду наших основних школа.

Реферат г. П. Деспотовића гласи:

Главном Просветном Савету

Решењем Главног Просветног Савета од 4. октобра о. г. С.Бр. 46, послат ми је на оцену „Земљопис краљевине Србије за IV разред основних школа,“ што га је написао београдски учитељ Раша Митровић. Стављено ми је у задатак да се изјасним, може ли се ова књижица употребљавати као привремени уџбеник у основним школама.

Ових последњих година, изађоше многе књиге што их учитељи употребују за уџбенике по народним школама. Чини ми се, да је тих књижица^а изашло највише за земљописну наставу, те ћу се у овом реферату најпр^едотаћи дидактичних начела што су до сада важила за ову наставу.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК, II књ., св. 5., 1902.

У наставном плану данашњих народних школа налази се и земљопис као наставни предмет. Он спада у групу реалија и предаје се у сва четири разреда ниже народне школе. У старим основним школама, где је главну улогу играла наука хришћанска, није било реалија, па ни земљописа. Њихову важност у настави истиче јаче Амос Коменски, који, препоручујући, да у наставни план уђу и реалије, препоручује и земљопис. Ну ипак је прошло доста времена, док су се Коменскова пачела почела и у пракси да изводе. Земљопис, као наставни предмет у народну школу уведоше први пут филантропи, крајем 18. века. На то их је највише подстрекао Русо, својим излагањем у „Емилу.“ Од тада, земљопис осваја место у свим плановима, што су се прописивали за народне школе. Очигледност је још Коменски истакао за главно наставно средство у настави овог предмета, па су то за полазну тачку узимали и други педагози. Од те полазне тачке ишли су у земљописној настави филантропи, па и отац модерне педагогике Хенрик Песталоци. Но с даљим извођењем наставног плана, ишло је мало потезе и у тражењу правог пута, како би се истакнути циљ постигао, посташе ови методи у земљописној настави:

а) *аналитички*, — који отпочиње наставу у земљопису посматрањем земне кугле, а сврхује је тачним познавањем отаџбине. Овим методом се постизава успех само с одраслијим ученицима, који из земљописа већ имају претходну спрему; он се за почетнике не може никако препоручити. И ако су многи географски висици прихватили овај метод, ипак је мало педагога, који га препоручују (Нимајер, Грефе, Вајц).

б) *синтетички*, који за полазну тачку земљописне наставе узима место и околину (завичај), па после прелази на ширу отаџбину, а тек на крају узима земљу, као планету. Један од најславнијих географа (Ритер) одушевљавао се много за тај метод, који су после прихватили и многи славни педагози Песталоцијеве школе (Харниш, Денцл, Дистервег, Гразер). Ну овом методу се ипак замера то, што се тек после три или четири године може добити јасан преглед о земљи као планети.

в) *синтетичко-концентрички*, по коме дете већ на најнижем ступњу добива преглед свега што спада у земљописну наставу. Он наставно градиво распоређује по концентричким круговима. Први је тако почео да ради Кернер, а за њим су пошли: Кер, Дитес, Оберлендер.

г) *асоцирајући метод*, по коме се предаје или географија с историјом, или се с том групом спаја и група свих осталих предмета. Ту комбиновању групу наставних предмета назвао је Харниш познавање света (Weltkunde). Но, нити је комбиновање земљописа с историјом, нити комбиновање једног и другог с јестаственицом, могло оправдати истакнути циљ свих тих наставних предмета, с тога су се за тај метод педагози слабо одушевљавали.

д) *конструктиван*, који узима цртеже карата за најважније средство у земљописној настави. Овај метод потиче од Агрела (1832 г.). Он је после разрађиван од многих чувених географа (Капс, Лозес, Оперман, Равенштајн, Сидов, Фогел, Делич, Штеснер и други), и ја бих далеко отишао кад бих о свима њима овде писао. Не могу се упуштати у шире излагање тога метода, но, свакако морам констатовати, да је карта главно средство у земљописној настави, али се ипак циљ земљописне наставе не може постићи једино тим путем.

Сад ћу упоредити наш прописни наставни план и програм за народне школе са свим наведеним методима, да видимо у ком и каквом односу је он према њима.

У I. и II. разреду прелази се по том плану очигледно познавање места и околине с оријентисањем на хоризонту, цртањем школе, дворишта и најближе околине, на школској табли. То треба да буде припрема за разумевање карата, које ће нам доцније служити као главно средство земљописне наставе. То је наука о завичају (Heimatskunde), која се ту предузима као део очигледне наставе, помоћу које се у тим разредима деца вежбају у посматрању, мишљењу и говору, ширећи на тај начин и круг њихног сазнања. То сазнање ће деца стицати већином изван школске учионице у шетњи с учитељем, који ће очигледно развојном наставом изазивати појмове о брду, равници, извору, потоку и т. д. То, што се тако добије и појми, бележиће се на табли, те ће се тако доћи до прве карте. Да би деца добила појам о дану и ноћи, о годишњим временима и т. д. мораће се већ на том ступњу наставе објаснити да је наша земља округла и да се окреће око своје осовине. Дакле се већ и на том ступњу мора пред децу изнети глобус. То ће најбоље бити, кад учитељ од земље начини куглу која се окреће око своје осовине. То је најзгодније за то, што с правог глобуса деца могу теже одвојити прави појам о округливи наше земље.

У III. и IV. разред улази земљопис као засебан предмет. У III. разреду се најпре понови и утврди оно што се већ учило у I. и II. разреду, па се после прелази на тачније познавање завичаја.

Сви важнији географи истичу у земљописној настави физикални елемент на прво место. То је прихватио и наш наставни план; и он полази у даљем току наставе од сног речног слива, који се налази у оној покрајини у којој је школа. Ту нам цела речна област представља једну географску јединицу, која се мора потпуно изучити. Сем хидрографије, орографије, топографије, ту се прелази етнографија, историја, статистика и јестаственица; прелази се све, што у опште спада у географију. Ова прва географска јединка прелази се опширно, и сваки ће добар учитељ за њу саставити карту, која не мора бити уметничка, али треба да буде прегледна и разумљива.

После тога долазе друге речне области, удаљеније од места и околине у којој је школа. И ове се прелазе исто тако, као и прва, али никако у оноликој опширности, у којој се прелази прва географска јединица. Ту се узима само оно, што се у том крају најјаче истиче. Тако се пређе сва отаџбина. После тога се Србија по реци Морави дели на источну, западну и јужну, а при том се уоче главне покрајине, како их народ зове: Мачва, Шумадија, Стари Влах и др. Деца се упознају укратко с управом краљевине, њеним грбом и заставом. Док су се стицали нови појмови, метод је био синтетичан; кад се дошло до целине, може се све наставно градиво утврђивати аналитичким методом.

У IV. разреду се предузима опширније физички и политички земљопис краљевине Србије. Према оном, што деца већ знају о својој отаџбини, могао би се употребити аналитички метод, али је сам наставни план учитеље упутио, да и даље раде синтетичким методом.

Наставни план истиче, да се најпре предузме тоталан опис Србије по речним областима и планинским ланцима, па тек онда да се пређе ограничавању округа (политичком земљопису). Изучавајући у III. разреду речне сликове, сваки за се, деца су тек донекле познала хидро, оро и топографију Србије. Те стечене представе треба сад поново оживети, али не као делове, већ као једну целину. Онда је сваки речни слив представљао једну методску јединицу, а сада ће сва хидрографија Србије представљати једну засебну методску јединицу. Пред умним очима дечијим треба изазвати целу хидро-

графску карту краљевине Србије. Имамо ли то, лако ћемо обележити планинску разграну, те ћемо тако добити и орографску слику своје отаџбине. То би била друга јединица. Имајући то, прећи ћемо на границе краљевине, које су или природне (реке, планински гребени) или неприродне. Објашњавање тога, била би трећа методска јединица. Сад долази на ред политичка подела Србије по окрузима. Ту би нам сваки округ представљао по једну јединицу, у којој се поново прелази оро, хидро и топографија, историја, статистика, етнографија, јестаственица и управа. Што смо учили, то се понови, а круг сазнања шири се даље развојном наставом. Ну и овде ће се предузети округ у коме је школа, опширније од других округа. После тога, обраћа се већа пажња оним окрузима, који су том округу ближе, а мања онима, који су даље од њега, у којима се учи само оно што је најкарактеристичније и најважније.

Деца су познала и државну управу говорећи о управним властима у општини, срезу и округу. Сад треба узети целу државну управу као јединицу, која би обухватила администрацију, правосуђе, војску, пркву, школу, привреду, трговину и остало што ту спада, да би се утврдио прави појам о држави. Тај се појам проширује тим, што ће деца научити, да је српска држава уставна монархија, којом влада наследни владалац из народне династије Обреновића по уставу, с којим се деца морају такође познати бар у главним његовим одредбама. Јединка о управи је свакако доста опширна, те се мора делити на више методских јединица. Она је у земљописној настави свакако врло важна, јер се баш њоме долази најпре истакнутом циљу овог наставног предмета: буђењу љубави према својој отаџбини. У овом одељку добиће деца и много практичних поука, које ће им у доцнијем животу бити од велике користи.

Тако су ученици синтетичким методом изучили до сада цео земљопис Србије, те се сад може прећи аналитичком методу, којим би се стечено знање утврђивало и ново добијало. Ту би се сад могло предузети оно, што наставни програм истиче у тачки 3.

Завршна тачка наставног програма прелази на границе краљевине Србије; прелазећи преко њих, истичу се области старе српске државе и области, у којима данас живи српско племе у другим државама. Овај је део важан због историјске наставе, која упознаје ученике с прошлшћу свог народа, гајећи у исто време и мисао духовног и политичког српског јединства. Због пређашњег опсежног градива, овај се део може предузети врло кратко.

По прописаном програму, земљописна настава у IV. разреду завршује се посматрањем положаја Србије на глобу.

То у главном тражи план и програм од земљописне наставе у IV. разреду наших народних школа, а ја сам покушао да то мало и објасним према дидактичним начелима, што их мора сваки учитељ имати у виду, кад прописни програм у школи изводи.

Поступак у земљописној настави спаја све напред наведене методе. Распоред се држи, ако и не са свим доследно, синтетично концентричног метода, но у излагању он прихвата, како асоцирајући, тако и конструктиван и аналитичан метод, како то кад потреба затражи.

Како успех земљописне наставе зависи и од средстава, што их будемо у настави употребили, то ћу овом приликом да се и на то обазрем. Овде су наставна средства: очигледно разматрање природе, живо излагање учитељево, упоређивање размера у природи и на картама, прегледне и добре карте,

глуб, цртежи учитељеви на школској табли, цртежи ђака у својим цртанкама, јасне и прегледне слике разних предела у Србији и српским земљама, слике историске и етнографске, разнолико штиво у читанци и дечији подсетник из земљописа.

Очигледна расматрања стичу деца или сама или у друштву учитеља или других старијих лица у шетњама, путовањима и екскурзијама. Живо излагање учитељево је најважније наставно средство. Оно је особина самог учитеља, његове спреме, темперамента и погодног метода којим се служио буде. Од тога ће управо највише зависити успех земљописне наставе. Оцењивање правилних размера у природи, врло је важно средство у земљописној настави, јер се само тако могу појмити и размере на мапама. Географске карте треба за школу да припреми сама држава; оне морају бити прегледне, а никако прегрпане и за то треба да их буде више према потреби саме наставе (физикална, политичка, етнографска, статистичка и т. д.). О глобу немам шта да говорим, сем то, да буде мало већи. Цртање учитељево на табли важно је наставно средство, за то учитељ треба да буде и у томе вешт. Ту се не разуме никакво уметничко цртање, већ цртање простим цртама, пазећи при том на правац и размеру оног, што хоћемо да представимо. О цртању ђака на овом ступњу, подељена су мишљења педагога; докле га једни сасвим одбацују, докле га други ревносно препоручују. Ми држимо, да цртање простим контурама у земљописној настави није на одмет, с тога би то препоручили. Разне слике предела подижу интересовање дечије у овој настави, за то учитељ треба да их скупља и набавља. То исто важи и за етнографске и историске слике. Но такве слике треба да буду верне и прегледне, јер са лоших и неверних слика добива се неверна и непотпуна представа. За то ниједна школа не треба да буде без збирке г. професора Станојевића „Србија у слицама.“ Желели би, да се издавање тог дела продужи и даље. Исто тако треба све школе да набаве дело: „Знаменити Срби 19. века.“ Министарство просвете требало би да даде израдити и погодан културно-историски атлас, који би нам живо објашњавао наш културно историски развитак. Све те слике треба да буду јасне, прегледне, разговетне, да се на њима може све видети и разликовати, јер иначе нису за употребу. Крај свега тога сваки добар учитељ ће и сам скупљати верне фотографије из разних крајева Србије на којима би могао показивати типове, ношњу и друго што се мора у земљопису да истиче. За допуну живљег описивања служе разни читаначки предмети: песме и описи, а уз то би по где кад учитељ могао с децом и из других књига прочитати какав жив и леп опис. Остаје ми да рекнем коју реч и о дечијем подсетнику. То су кратке белешке, што их деца на свршетку сваке методске јединице састављају или сама, или по упутству учитељево. У тај подсетник долази оно, што деца не могу од једанпут да запамте. То су разна имена, бројеви, и кратке и одређене дефиниције оних појмова, које треба добро да упамте. Учитељ пази, да и ту буде извесног реда и распореда.

Удбеник би могао по мом схватању заменити само тај кратак подсетник, можда мало опширније изведен. У њега би могли ући и цртежи у контурама, као што го црта учитељ на табли. А да књижица буде деци милија, а да опет послужи својој сврси, дозволио бих да у њу уђу и простије изведени цртежи предела и другог, што се у дотичној јединици помиње, у оном жанру, као што се то износи у познатом „Münchner Vogen“.

Земљописни удбеник на овом ступњу наставе не употребљује се ни код много богатијих народа. Озбиљни педагози су томе уопште противни, јер сав

успех наставе зависи само од учитеља, његовог методичног поступка и излагања, као и од средстава што ће их у настави употребити.

Удбеник, као што је овај, сметаће и деци и учитељу, јер није методички написан. Он ће добро доћи само учитељима старог кова, који само задају и испитују, па и за њих ће бити због своје опширности незгодан, јер ће из њега много шта морати да бришу, па и за то, што се крај сличних удбеника за друге предмете, не може сав материјал ни механичким учењем савладати. Данас, мислим, да је мало учитеља, који тако раде, па би и за њих овај удбеник био немогодан.

У удбенику, како га ја замишљам, треба градиво да иде оним редом, како теку сама предавања; оно се мора разредити у географске и методске јединице; оно не сме бити никако раштркано и разбијано, да га деца по књизи траже, као што би био случај код овог удбеника, који није ништа друго него печатан и доста невешто израђен извод из већег дела: Србија, опис земље, народа и државе од В. Карића. У своје време, ово је дело критика врло лепо примила, и ма да у њему има много чега, што је сада већ несавремено, — јер свака наука напредује, инак још и сад може послужити сваком српском учитељу као грађа за припрему својих предавања. Ну, оно је писано са другим смером, и намењено је широј публици с претпоставком, да јој је стајбина добро позната. За то је ту био погодан аналитички метод излагања. Ну она није намењена, да деци у 10. години живота даје нове земљописне појмове о својој отаџбини. Добивање нових појмова оснива се на дидактичним начелима, по којима се врши распоред градива, а по којима се управља и поступак у настави.

На све то није се обзирао г. Митровић, пишући овај удбеник, и за то мислим, да се он никако не може употребити ни као привремени удбеник у IV. разреду наших народних школа.

Нека ми се не замери, што ћу овде и то споменути. Ја се чудим, да је овај неспретан и непотпун извод Карићеве Србије, што га је написао г. Раша Митровић, београдски учитељ, могао доживети лепо издање. То значи, да су се многи српски учитељи њиме и служили, употребљујући га као удбеник у томе разреду. Ако су га заиста тако употребљавали, онда сумњам да су се обзирали на дидактичка начела, што их општа педагогика прописује за земљописну наставу. А ако су пазили на дидактичка начела, онда им је ова књига била излишна, те су је деца куповала, тек да буде једна књига више у горбици, у којој носе школске књиге, јер оно, што су требала да науче, научила су у школи, док је то учитељ методички предавао, те чисто не верујем, да су се могла и наћанити, да узму код куће у руке овај удбеник који има 102 стране; мањ, ако су у доколним часовима хтели да покажу својим неписменим укућанима оно неколико слика што су у њему изведене без велике пажње дотичне штампарије, која није ни имала артисту, који би печатање таквих слика умео да изведе тако, да оне испадну онако, као што то захтева типографска уметност. Клишеји су добри, — али слике не ваљају, јер их мајстор није умео уметнички да репродукује.

Ја сам у овом мом реферату имао у виду само методичку страну ове књиге; у критику, с научне стране, нећу да се упуштам, јер је у том компетентнији мој колега, г. Ердељановић, који је по струци географ.

Завршујући овај мој реферат, ја ћу истаћи:

1. да сам одлучан противник употреби удбеника за поједине предмете у нижој народној школи. То сам већ у једном пређашњем реферату, што сам

га с г. Владимиром Стојановићем, професором ове школе, о уџбеницима г. Петра Протића за науку хришћанску у III. и IV. разреду, опширније изложио, те о томе сад не треба више да говорим. По том мом начелном мишљењу, мој суд о овом уџбенику био је већ унапред негативан, и ја сам требао, да Просветни Савет замолим, да ме од ове рецензије ослободи. Што сам се ипак одважио, да о овом уџбенику напишем ову кратку рецензију, побудило ме је то, што видим да у учитељству српском постоји струја, која истиче потребу уџбеника за све наставне предмете у нижој народној школи.

Намера ми је била, да тим учитељима, који држе да су и на овом ступњу наставе уџбеници пужни, изнесем неколико практичних напомена, какве би уџбенике требали да траже, и како би их требали да пишу.

2. Просветни Савет треба да настане, да се Министарство просвете и црквених послова постара, да српски учитељи добију више добрих наставних средстава за земљишну наставу, у прегледним картама, географским и културно-историским сликама, што би ову наставу свакако боље унапредило, но ма како добро написан уџбеник, јер ја држим, да би за овај разред, по пределима у којима би се он употребљавао, требало написати бар десет разних уџбеника.

3. Мишљења сам, да се ова књига не може примити ни као привремен уџбеник.

Захваљујем се Просветном Савету на почасту коју ми је указао, поверивши ми, да о овој књизи искажем своје мишљење.

12. децембра 1901.

у Алексинцу

Петар Деспотовић

Управитељ Учитељ. Школе

Реферат г. Ј. Ердељановића гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети оцену о *Земљишу Краљевине Србије са кратким описом свију српских земаља, за IV разред основне школе, од Раише Миштровића, учитеља* (Београд, год.?)

У књизи се најпре говори о Србији уопште, затим о појединим окрузима, и најзад о осталим српским земаљама. Општи је део знатно опширнији него у III разреду и сасвим довољан за IV разред. О појединим окрузима, као и о осталим српским земаљама, казато је управо онолико, колико је потребно. Унето је још из Карићеве Србије у изводу онолико, колико је потребно да се ученици упознају с оделом, обичајима и говором народним у Србији. Књига је написана доста правилним језиком и јасним стилем, а и штампана је подесним словима.

Према томе овај би Земљиш могао послужити не само као привремени него и као стални уџбеник, само кад би му се попунили неколики његови недостаци и исправиле погрешке.

Највећа је замерка, коју имам да учиним овој књизи, што нема уза се ни карте Србије са поделом на округе ни карте српских земаља. А ово је обоје врло потребно, у толико пре, што добрих карата те врсте немамо. Осим тога је у основној школи већина сиротне деце, која не могу куповати карту, него им треба уз књигу дати и карту, која је наравно јефттинија него оне што се засебно раде. Географски уџбеник за основну школу оставити без карте, велика је погрешка.

Сасвим је неприродно, што писац говори о појединим окрузима по азбучном реду. Много је боље било поћи од једног краја Србије, па говорити о једном округу за другим или говорити по групама: најпре о окрузима нпр. Западне Србије, па после Јужне и Источне. За наставу је ово подесније и због тога, што се везује и излаже једно за другим оно што је у суседним окрузима слично или једнако, а друго: сваки учитељ може онда да пође од округа, у коме је његова школа, па да прелази редом на суседне округе. — Овим пак азбучним редом, скаче се с једног краја Србије па други.

Планине и реке готово се свуда набрајају само по имену, онако као и у уџбеницима за III разред. Ово није ни од какве користи. Бар за сваку групу планина требало је изложити њихне опште особине а за поједине планине поменути најглавније и најинтересантије одлике њихове.

Штампарских погрешка не би требало толико да буде, јер је на свакој страни бар по једна. Особито је много страдала интерпункција, коју писац на неким местима и иначе погрешно ставља. Нарочито пада у очи врло честа употреба знака ; и то скоро увек на месту, где му нема никаква смисла. Ја сам скоро сваки погрешан знак интерпункције у књизи превукао, јер би било много, кад бих их овде све набрајао.

О правописна правила писац се такође на много места огрешио. Тако нпр. недоследно пише именице, које су састављене из две речи, те налазимо: Црногорско-Босанских планина (стр. 4), Јелова Гора (4), Сокошка планина (5), Шумадијске планине (5), Македонских и Бугарских планина (6), Момицу клисуру (6), Суха Планина (6) итд. провлаче се ове неправилности кроз целу књигу. — *Шкепан пољу* (с. 11) треба везати цртицом (-). *Ни једног* пише свуд тако раздвојено.

Има и других језиковних погрешака, од којих да наведемо нпр. на стр. 7: „Овај се ланац свршава испод Ниша са Љутим Врхом“. Стр. 21: употребује; стр. 85: столица владике и столица патриарха; врло често глагол *налазити се* у смислу *бити* итд.; *мегданџија*, турска реч; *гвозденик* — измишљена, нова реч код већ усвојене и лепше речи *жељезница* или *жељезник*; *Гуланске* Планине, а село се зове *Гулијан*.

Није се свуда пазило ни на правилно изражавање, те има по која неподесна реченица, као нпр. на стр. 41, где се говори о Гроцкој и каже: „за време Кара-Ђорђа чинила је за себе *грожанску нахију*“. [Да поменем и ово. На стр. 20. каже се: „...кад је у осталој Србији кишовито, онда је у осталој Србији сухо време“].

Слика манастира Раванице (35) и Љубостиње (36) израђене су по цртежима из Карићеве Србије, али би много боље било, да су узете по фотографијама, јер су ови цртежи нејасни и нису довољно верни.

Испод слика на стр. 39, 44, 55, 68 и 75. није ништа записано, те не знамо шта означавају.

У самом унетом материјалу има по која замашнија грешка. Тако на стр. 3. стоји да је Србија велика 48523 □ км. Много је приближнији и већином усвојен број 48300 км². Трбало је ученике упознати и са другим начином бележења км², јер се много чешће употребљава.

На 4. стр.: „Са Запада улазе у Србију гране ЦрногорскоБосанских планина...“ и „од Црногорских планина упућује се Србији један ланац“. Међутим Србија нема никакве везе са црногорским планинама. Између Србије и Црне Горе има још цела три ланца планинска, који се протежу уздуж новопазарским санџаком (дакле ошет планине Старе Србије) и тек последњи од тих ланаца има везе са Јавором итд.

На 5. стр. за *Сухо Рудиште* каже се, да је високо 2106 м. За њега је утврђена висина: 2140 м.

Писац је означио висину Сухог Рудишта, а није нашао за вредно, да забележи и висину *Миџора* (с. 6), највишег врха у Србији.

На стр. 18. каже се, да се под климом разумеју појаве „које чине, те је земља и све, што је на њој, час овако час онако...“ Пре свега: сасвим је незгодан израз *час овако час онако*, а друго и врло је неодређен, јер на земљи много што шта бива час овако час онако а не зависи од климе.

Стр. 22. Није истина да Цигана има и у сваком српском селу. Можда је више од половине српских села без иједног Циганина.

Стр. 39. Требало је казати, где су баш та села, у којима се чује „књажевачки гласоудар“ и зашто се чује.

Стр. 48.: „Крајински се (округ) зове зато, што су ту били многи радови“. То опет неће многи разумети, а ко зна, да ли је Крајини баш отуда дошло име?

Стр. 51. *Пореч* није премештен с острва зато, што га је вода „често плавила“, јер га није никад ни плавила. Узрок је пресељењу тескоба Поречког Острва.

С. 54. „Ту је неки писар Степа пребио Афис-паши ногу“. Није то неки, јер се зна, који је то баш писар Степа.

С. 78. И овде налазимо: *Средње Добриње*. Бар је ово име опште познато, и опет га неки пишу погрешно!

С. 79. Писац узима „*Стари Влак* од реке Дрине па до реке Ибра, и на југу од Подгорине и Азбуковице“. Није поуздано ни да ли је Ст. Влак допирао до Ибра и Западне Мораве на с., и да ли је уопште имао кадгод већу област од данашње. А данас он чини: само моравички срез и остали гранични појас ујичког округа до Дрине.

Да се *Браничевом* зове предео „између Мораве, Дунава и Млаве“ — то није истина.

С. 81. Каже писац: „Заплање; на југу од Алексиначке Мораве а са истока од Сухе Планине“. Овака област не би могла ни постојати, а Заплање је нешто сасвим друго (види карту).

С. 82. *Љуботри* — тако писац зове највиши врх Шар-планине. Ово је име сасвим погрешно и поникло код Аустријанаца. Тамошњи га и Срби и Арнаути зову *Љуботеном*, а у средњем је веку имао чисто српско име: *Љуботин*.

С. 83. Не каже се проклетија него *Проклетије*. Није *Плаво* него језеро *Плав*. — У јужно *воће* убрјаја писац и лаворику!

С. 86. У Македонији су поменуте многе мање планине, а нису казане баш две највише: *Пинд* и *Перистер*. — Перим има правилније, словенско име: *Пирин*.

С. 87. Тврди, да Македонци носе „фесове са врло великом, модром кићанком“. Носе неки, али велика већина не носи.

С. 88. *Водена* је погрешно. Треба: *Воден*.

С. 89. Није *Сињавина*, него: *Сињајевина*.

С. 92. Каже за Босанце и Херцеговце: „Народ је богат“. То, чини ми се, не би ни земаљска влада њихова тако лако казала.

С. 96. Помиње у Славонији само планину *Крндију*, код других, већих и познатијих планина!

С. 90. О народу у Црној Гори каже: „За друге радове није подесан; теже радове ради им женски свет“. Напред се не говори ни о каквим ра-

довима, да бисмо знали, који су то други радови. А даље се опет каже, да се народ занима: сточарством, земљорадњом, риболовом, занатима и трговином. Па који су онда то други радови, за које народ није подесан?

С. 91. Све планине, које писац помиње и у Босни и у Херцеговини као највеће, нису највеће. Има других, које су и много веће и много више од њих. Нека их потражи на картама и у књигама.

С. 101. Овде писац говори опширније о *видинско-средачкој области*, коју је већ на стр. 82. убројао у српске земље. — И ако се може наћи у неким бугарским земљописима, да у бугарске земље убрајају и неке наше крајеве, ипак мислим, да ми не морамо свакоме злу подражавати и бити луђи од бугарских шовиниста. Наука треба бар да је чиста, па узели је ма на ком ступњу. А учитељима (и српским и бугарским), који су се недавно пред светом показали као апостоли „братске слоге и љубави“, зацело не приличи овако писати и учити омладину.

Пошто писац тражи, да овај уџбеник послужи само као привремени, моје је мишљење, да му се ово може одобрити, а свакако неће ни сам допустити, да уђу у наставу ове веће грешке, него ће их исправити.

А кад буде израдио оне две карте и учинио све поменуте исправке и веће измене у обиму и распореду материјала, може му се ова књига слободно усвојити за редован уџбеник у нашим основним школама.

Јован Ердељановић
супленат.

Усвојивши мишљење г.г. референата, Савет је одлучио: да се „Земљопис Краљевине Србије са кратким описом свију српских земаља, за IV разред основне школе“ од Раше Митровића, овакав какав је не може употребљавати као уџбеник у нашим народним школама.

У име хонорара за реферовање одређено је г. Петру Деспотовићу *двадесет (20)* а г. Јовану Ердељановићу *тридесет (30) динара*.

V

Прочитани су реферати г.г. Владимира Д. Стојановића и Јована Ердељановића о „Земљопису Краљевине Србије за III разред народних школа по речним сливовима“ написао Михаило М. Станојевић, учитељ, и о „Земљопису Краљевине Србије за IV разред народних школа“ по новом програму удесио Михаило М. Станојевић, учитељ, који је молио за одобрење, да се ови његови земљописи могу употребљавати као уџбеници у III и IV разреду основних школа.

Реферат г. В. Стојановића гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети Главном Просветном Савету реферат о Земљопису Краљевине Србије за III. разред основних школа и Земљопису Краљевине Србије и српских земаља за IV. разред основних школа, које је написао г. Михаило М. Станојевић, учитељ из Београда.

Три су врсте појава које дају градиво за земљописну наставу. Једне се односе на земљу као целину и положај њен у васелени; друге су географски природни појави који се односе на неорганску и органску природу, и, треће, појави који се односе на човека.

Историја земљописне наставе показује да се није увек обраћала подједнака пажња на све ове појаве, него некад више на једну, а некад опет више на другу врсту ових појава. Тако је некад истицано више политичко-градиво, и тада су шаблонски побрајане поједине државе и марљиво се учило на памет величина, број становника, подела, управа, места и знаменитости у њима. Физичка страна земље узимана је само узгред и површно; деца су из овог дела морала памтити само мноштво имена и бројева. Све ово сувопарно градиво зачињавано је још свакојаким ситним белешчицама о понеким занимљивим предметима из историје, природних наука и литературе.

Доцније, кад се поче више истицати природна страна земљина, као нешто трајније од пролазних људских дела, и у земљописној настави отпоче се скретати већа пажња на физички земљопис. У овом се сад опет поче толико застрањивати, да се земљописна настава већим делом својим састојала у разматрању физичке стране земљине, а човек и његово развијање сасвим су запостављени; политички земљопис сматран је само као додатак физичком земљопису.

Због овако једностраног обрађивања земљописног градива овај наставни предмет није могао ни имати ону васпитну вредност коју данас има, нити се њиме могао постићи циљ који он данас има.

Данас се земљопис, као наставни предмет, обрађује са другог гледишта. По данашњем схватању дидактике средиште земљописне наставе треба да чини човек, који у целом свом раду зависи од земљишта на коме станује, и, који опет својим радом утиче на преображај земљин и тако у свему показује своју моћ. Место политичког и физичког земљописа данас се тражи тако звану културни земљопис. Овако схваћена земљописна настава одговара прво природи земљописа као наставном предмету. Тек културни земљопис показује васпитаницима земљу као кућу човеку и даје настави праву садржину. Он скреће поглед учеников, у првом реду, на поједине појаве многоврсног културног живота; обухвата сва материјална и духовна културна добра, која човек ствара употребом природних сила; износи народ у његовом културном раду и упознаје са земљом у њеном културном стању; узима у обзир све стране културног живота: храну, одело, станове, сирове производе, индустрију, трговину и саобраћај, уметност и науку, религију, државни живот, износи у опште народ са свима његовим особинама. Али настава не даје све ово васпитаницима као готово знање, него их упућује да испитају силе, које крећу тај живот и да истражују узроке од којих зависе поједини облици културног живота. Овим она скреће пажњу васпитаникову и на физичке односе и то како на појаве неорганске природе (орографију и хидрографију) тако и на појаве органске природе (биљни и животињски земљопис). Кад се овако схвати земљопис као наставни предмет, онда се у њему неће једнострано истицати један или други део градива, него ће се подједнако узети сви географски појави и то у оној органској вези у којој у природи и стоје.

Овако схваћена земљописна настава одговара највишем васпитном циљу. Покретни предмети изазивљу лакше и више пажњу дечију, него непокретни. Зато је и човек ближи духу детињем него мртва земља; интересовање дечије биће и веће и живље и трајније према човеку, него према земљи, и само поред првог, биће духу детињем и ова друга милија, у њему ће се моћи да развије и љубав према отаџбини.

Овакав земљопис одговара и захтевима времена и живота. И земљописна настава треба од своје стране да да свој део васпитанику за његов позив, да би он могао издржати у животу борбу за опстанак. Она ће показати ва-

спитанику где је место коме земаљском производу; откриће му узроке разноврсним облицима народног газдинства и елементе који утичу на економски народни рад; показаће му шта може народ да учини у области земљорадње и занатства и како се употребом земаљских производа и техничких проналазака развијају велика индустријска предузећа.

Али и ако је оваким схватањем дидактике земљописна настава у последње време знатно коракнула напред, те је и њена васпитна вредност много порасла, опет је оно остало без утицаја на земљописну наставу у нашим основним школама. Ово се види и из ове две књижице: Земљописа Краљевине Србије за III. разред народних школа и Земљописа Краљевине Србије и Српских Земаља за IV. разред народних школа, које је написао г. Мих. М. Станојевић и наменио за уџбенике у тим разредима.

Ја сам прегледао обе књижице и нашао да оне не одговарају данашњим погледима дидактике на земљописну наставу и то:

I. Количином наставног градива. У њима има много градива, тако да се оно не може методски обрадити. У I. и II. разреду, истина, морају се ученици упознати и са поточињем, који тече кроз њихово село, и омањим брдом у близини, али чим земљописна настава изађе изван граница најближе околине, мора се ограничити на најважније објекте. Сам писац помиње у почетку и једне и друге књиге да ће оне само „подсећати ученике на оно што је најглавније на мапи и што ће требати да се упамти.“ Према том задатку који је наменио овим књигама, он се трудио да буде кратак. Али, кад су и поред такве краткоће обе књиге, као подсетници, испале тако велике, колико би тек времена требало да се ово градиво у њима обради онако како захтева дидактика. Ако би се хтело обрађивати иоле дидактички, оно се неће моћи све обрадити, а ако се све обради, онда та обрада очевидно не може бити методска.

II. Истина у овој великој количини градива и једне и друге књиге има мало и градива културног, али ово не значи још да ће се овим књигама унети и у наше школе културни земљопис. Овакав се земљопис не састоји само у појединим белешчицама о понеким културним објектима, нити се такво градиво сме давати засебно, него се мора са осталим градивом преплетати у самом предавању, тако да се види чврста веза у којој стоји све географско градиво међу собом. Земљопис је „асоцијативна наука“ и он треба да повеже поједина знања, која улазе у његов обим.

III. У књизи за III. разред Краљевина Србија подељена је на сликове „да би се могла лакше изучити“, како писац вели у почетку књиге ученицима тога разреда. Градиво се мора чланати на мање делове ради обрађивања и бољег схватања, али ово чланање не сме бити својеволно. У овом предмету најмањи делови који ће се обрађивати треба да су географске јединке како су оне већ у самој природи издвојене својим особинама. Сви делови такве јединке морају стајати у унутрашњој вези, као што стоје у вези делови човечијег организма. На њима (јединкама) треба да се види како пластички облик земље и њен положај утичу на климу и атмосферске талоге; клима, облик и састав земљишта утичу на плодност, а тим и на културно стање; облик утиче на ток река и на саобраћај; и, како од свега овог зависи насељеност, привреда и карактер становништва. Овакав случај није код поделе у овој књизи. Сликови су овде веома велики и сваки је састављен из више географских јединака, отуда ће сваки од њих показивати велику разноврсност. Ученицима ће бити тешко схватити и спољашњу страну њихову, а камо ли да увиде и унутрашњу везу међу појединим географским појавима

на њима. Оваком се поделом баш отежава схватање физичких и културних односа и тражи се од ученика да уче само оно што је у књизи записано, без разумевања.

IV. Тако је и са поделом градива у књизи за IV. разред. Ту је градиво подељено по административној подели Краљевине Србије. Овде се сваки округ сматра као методска јединица и обрађује се као географска јединица. Међутим они то нису, јер административна подела води врло мало рачуна о природним односима земљишта. Поделом на округе распарчава се земљиште, које по природи чини целину; ту се планински ланци откидају из своје везе, равнице се парчају, често се и обале речне одвајају једна од друге и разматрају засебно. Оваке методске јединице у оквиру административних граница немају природног јединства, јер се састоје већином из разноврсног земљишта, а то баш отежава схватање целокупне слике земљине; ученик не може да добије јасан преглед о природним односима једнога краја, да се упозна са његовим културним стањем, нити може лепо да схвати унутрашњи однос између земљишта и његовог становништва. Ученици треба да се упознају и са административном поделом земље, али ово треба да дође на послетку, пошто је цела земља размотрена са свију страна по географским јединкама.

V. Као и сви старији уџбеници и ови полазе од веће земљине површине, ову покажу ученицима у целини, па после прелазе на разматрање појединих географских објеката на њој. Ово не одговара схватању детињем. Деца лакше схватају прво поједине географске објекте и све појаве на њима, него што ће моћи одмах да схвате тако велике површине. Тек кад се схвати сваки географски објекат редом, како стоји у природи, моћи ће из свију њих да се створи слика читавог једног краја (био то слив или округ).

VI. И у једној и другој књизи градиво је свакога слива и округа распоређено логички по једном истом гледишту. Са оваким уџбеницима наставник ће се при обрађивању сваког слива и округа држати овога утврђеног реда. Истина овакав строг, увек доследан распоред градива у једној методској јединици потпомаже памћење учениково, али није природан. Овим се распоредом раздваја оно што је у природи заједно, а саставља што је тамо раздвојено. Тако се разматра прво цела орографска страна, па хидрографска, па онда климатске прилике, па, на целом земљишту, флора и фауна итд. Овакав распоред градива може се употребити само при репродуковању. Тек кад је један већи део земље размотрен, може се тражити од ученика да нам размотрене објекте изнесу у другом реду, да поброје нпр. све планине, реке, равнице, места и др. Иначе овако распоређивање припада пре земљипису као стручној науци, а у настави оно скучава наставника у раду, убија у ученицима интересовање и учење механизује.

VII. У књизи за IV. разред скоро свима окрузима означена је бројем и величина и становништво. У књизи за III. разред бројеви нису употребљавани, него је за слив Велике Мораве речено да долази међу највеће, слив Дунава долази по величини на прво место, а слив Дрине једнак је сливу Саве, међутим о величини овога слива и осталих не вели се ништа. И један и други начин нису подесни да се њима представи величина. У IV. разреду деца ће морати поред мноштва имена да уче још и бројеве, који ни одрастима не могу увек дати представу о величини. Боље и лакше се даје представа о величини поређењем непознатих географских објеката са познатим. Ово знају сви наставници, и они ће без уџбеника моћи да даду својим ученицима представу о величини и осталих географских објеката и лакше и боље.

VIII. У земљопису за III. разред цео први део садржи мноштво дефиниција о географским појмовима. Шта је брдо, планина, равница, река и др. треба дете да научи разматрањем самих објеката у природи. Из разматрања више таквих објеката дете треба полако, под руковођењем наставниковим, само да развије одредбе о тим објектима и да им да језиковни облик, па, у II. разреду, то и да запише. Ако је то већ учињено у млађим разредима, као што је програмом и одређено, онда није потребно давати их овако у уџбенику готове, па, можда, и тражити од ученика да их уче на памет. — Овим дефиницијама су додате и слике тих географских објеката. И оне су излишне, пошто деца треба то да виде у природи. Место оваких слика деца треба још у тим разредима да се вежбају шематички представљати те географске објекте. То би им служило као припремање за читање карата доцније.

IX. У овим књигама има и „мноштво слика,“ особито у књизи за III. разред. Писац је хтео овде да да прилике ученицима, да са слике виде оно што не могу у природи. Али, кад се природа хоће да замени сликом, онда ова мора бити таква, да одговори свом задатку. Овде није тај случај. Слике су ове мале и нејасне тако, да се на неким баш ништа и не распознаје. Кад се већ употребљују слике као наставно средство, онда је најбоље имати збирку географских слика још и због тога, што слике у тексту кваре често и ред у школи.

X. У књизи за III. разред одређује писац и ред којим ће се градиво прелазити и вели: „да се најпре изучава у свакој школи онај слив у коме је та школа, па онда редом суседни сливови, док се најзад не изучи цела земља.“ Али овакав је ток противан захтевима концентрације наставног градива, која се оснива на јединству свести и личности васпитаникове. Земљопис у васпитној школи не може имати свој самосталан ток; његово градиво, у овом разреду већ, треба да се доводи у везу са историским градивом, са осталим наставним предметима и школским животом. Према томе и ток у обрађивању земљописног градива не може се прописивати за све школе у опште.

XI. За предавање земљописа најбољи је начин развојна настава на основу проматрања велике школске карте. Имена, бројеви, црте и боје и сви остали знаци остаће мртви и без вредности, ако се то не испуни живим описом природе и човековог живота. Овим се уџбеницима не потпомаже овај начин земљописне наставе. Једно велика количина градива, а друго што се оно даје ученицима у руке у облику уџбеника имаће рђавог утицаја и на начин обраде градива. Кад се по уџбеницима види да је главна тежња да се да што више градива, које је већ у рукама ученичким (као уџбеник), многи ће наставник узети краћи пут у обрађивању и тражиће од својих ученика, да просто науче градиво из књиге на памет. Тако се може цела земљописна настава свести на механичко учење множине имена без икаквог разумевања и интересовања.

XII. У књигама има и мапа. У књизи за III. разред су мале појединих сликова, а у књизи за IV. разред за поједине округе. Поред тога што су у опште мале у уџбеницима основне школе неподесне за употребу у настави, јер се ученици не могу лако наћи на њима, а наставницима је тешко да воде надзор над правилном употребом истих, ове мале нису ни израђене како ваља. Особито је незгодно представљена орографска страна. У књизи за III. разред манир Schmann-Muffling-ов је толико изопачен да је сасвим без вредности. Колико је он овде неподесан види се још боље чим деца почну мале „прецртавати“: деца задаје више и муке и посла, а и цртеж никад

не изађе леп. Овом се мавиру иначе замера још да је непотпун, јер се њиме не може да представи планински чвор; то се лепо види и у овој књизи, где је хтео писац баш то да представи (стр. 10.). Други манир, у коме су израђене мапе појединих округа у књизи за IV. разред, добар је за велике школске карте, јер им даје леп пластичан изглед и одаје јасно веће и мање стрменитости и висину. Али за оваке карте веома је неподесан. На некојим од ових карата цела је површина толико замрљана, да се на њој не може ништа ни распознати. Сем тога, прелаз у низију на неким картама је такав, да ће ученик у округ рачунати само тамну површину и тако може добити погрешну слику о округу (подрински, пожаревачки, смеревски).

XIII. У књизи за III. разред тражи се баш *прецртавање* карата. За то је уз прву карту у овој књизи додата и мрежа за прецртавање. Овај се начин мало разликује од оног обичног превађивања карата, које је недавно владало по нашим школама, кад је цртање карата сматрано за најглавније наставно средство. Али и онда и овом приликом заборавља се да се цртањем у основној школи не могу стварати географске представе, и да није задатак земљописне наставе да вежба ученике у цртању. Прве географске представе добивају деца проматрањем околине своје. Доцније, кад се пређу границе околине, онда се, на основу добивених представа из природе, помоћу велике школске карте дају и остале представе. Велика школска карта тада је најглавније наставно средство. Од ученика се пак тражи цртање онда, кад они треба да покажу колико су географски објекти прешли у њихову својину. Али тада се ово не састоји у верном прецртавању оних карата из књиге; него оно мора бити просто, прегледно и шематично.

XIV. У овим књигама има и грађе која не одговара њихову задатку. Тако ту има градива коме је пре место у једној географској методици за наставнике него у уџбенику за децу. Док дидактика сматра наставно градиво као васпитно средство, које има вредности у рукама вешта наставника, докле садашњим нашим уџбеницима за основне школе не само да се обилазе наставници, па се градиво даје непосредно ученицима, него ево где им се дају и методска упуства о употреби тога градива. Треба само прочитати увод у посебном земљопису (стр. 20.) у књизи за III. разред и увод у земљопису за IV. разред. Ту се говори деци о важности учења земљописа, о начину изучавања, задатку овог уџбеника, чланању свега градива, реду изучавања, о цртању и др. Ако би се продужило са оваким уџбеницима, онда може доћи време да нам наставници буду сасвим излишни. У ову врсту градива иде и план учионице и план школског дворишта и околине. Излишне су и оне многе слике у књизи за III. разред којима је задатак, без сумње, да само украсе књигу и да јој подигну цену. Таква је слика учионице (на 2. стр.) и све оне сличице у почетку свакога слива, из којих васпитаник не може ништа да прочита. Овде иду и оне врло рђаве слике које треба да представе људска занимања.

XV. Књига намењена деци треба да је написана чистим српским језиком, да је јасна, да нема погрешака, и у опште у њој треба да се огледа марљивост и доследност, а не хитња и овлашност, као што се то види у речима: *парк, паркови, башта, градина, варош, варошица, град, градић, сигурност, блажије, би смо, бисмо, исир.* (ваља: испрекидана?), *преиречити* (м. прекратити), *градови* (м. тврђаве) и штампарске погрешке: знака, иза, намем, ник, бима, ослободо.

XVI. Најзад, као уџбеници у рукама дечијим и са овако великом ценом (по 70 дин. пара) обе књиге имају исти штетан утицај на рад, ред, здравље детиње и материјално стање сиротнијих ђачких родитеља као и сви уџбеници ове врсте, о чему сам опширније говорио са г. П. Деспотовићем у реферату о уџбеницима за науку хришћанску од г. П. Протића.

Из свега што је доведе речено о овим књигама види се:

1. да оне избором, чланањем и распоредом градива не одговарају захтевима дидактике;

2. да као уџбеници у рукама ученичким наводе и наставника и ученике на механичко обрађивање овога предмета;

3. да не могу послужити ни као подсетници, јер у њима има више градива него што се може обрадити методски; и

4. да су скупе, те отежавају обавезно и бесплатно школовање.

Према томе не могу ни препоручити ове књиге за уџбенике у основној школи.

У замену за оваке уџбенике требало би се постарати: да се за овај предмет израде добре ручне књиге за наставнике; да се школе снабду великим добрим мапама и географским сликама; па, да се наставницима остави да обрађују овај предмет онако, како су се за то спремили.

19. фебруара 1902. год.

у Алексинцу.

Захвалам Главном Просветном Савету

Влад. Д. Стојановић

проф. Учитељске Школе

Реферат г. Ј. Ердѣљановића о Земљопису за III. разред гласи:

Главном Просветном Савету

Према акту Главног Просветног Савета СБр. 45 од 4. окт. ове године част ми је поднети своју оцену о

Земљопису Краљевине Србије за III разред народних школа од Мих. М. Станојевића, учитеља. (Београд, 1901.)

Првим утиском својим ова књижица показује, да је уложено прилично труда око њене израде. И писцу се доста не може порећи прегледност, па према томе и добар распоред материјала. И обим уџбеника, изузев неке недостатке, добро је подешен за ученике III разреда основних школа. Има даље доста добрих слика и карата, које су неопходно помоћно средство уз уџбенике из географије и народне историје, нарочито у нижим школама. Величина слова и начин штампања такође одговарају захтевима за школску књигу.

Али у *појединостима* овај уџбеник има на жалост много недостатака и погрешака. Пошто их је повише а и доста су разноврсне, незгодно ми је било да их групишем по сродности, него ћу их прегледати редом по странама.

Тако на страни 2-ој, кад сам прочитао прву тачку — *школа* — где се говори о томе шта је школа, шта су учионице, ходници, школско двориште и школски врт, очекивао сам, да ће се у другој тачки затим, о *странама света* говорити у односу према школи и учионици. Међутим учионица се тамо и не помиње. Каква смисла има онда овакав почетак, ако се оријентовање ученика по странама света не доведе у везу с учионицом, школом итд.?

На 4. стр. говорећи о виду писца каже: „Кружна пруга, у којој нам се чини да се небо и земља саставило, зове се *видик*.“ — То није видик,

него је то видиков круг или хоризонат, а видик је део земљине површине, који је обухваћен видиковим кругом.

На 6. стр. говори се о *размеру*, али није казано оно што је важније: како се размер представља, или бар да је гдегод означен, те да ученици виде. — Даље међу знацима за обележавање на мапи, каже се: „Град (варош) се обележава тачком са два круга.“ Ово пре свега није тачно, јер је и сам г. учитељ на 8-ој страни нацртао друкчији знак, а друго: то се тако не сме казати, јер ученици могу пре разумети, да су тачка и та два круга једно поред другог а не једно у другом. То исто вреди и за остале одредбе о представљању градића, манастира, бање итд.

Међу цртежима на 8-ој страни има и једна: *маши*. Изгледа да је на тој маши писац хтео представити Србију. Али је Србија на овом његовом цртежу добила такав облик, да је понеко, бога ми, не би лако познао.

На 9. стр. налазимо ово: „*Равница се зове земљиште, које није ни мало узвишено.*“ — Ја мислим, да је и писцу познато, да има и врло високих („узвишених“) равница. — Ни *долина* не мора бити „узана равница са стрмим странама“, како он каже.

На 10. стр. стоји: „*Падина или страна се зове оно растојање између врха и подножја.*“ Не сме се рећи, да је то растојање, јер је оно пре свега површина, а осим тога и реч растојање има више апстрактно значење. — Место *подножје* боље је употребити другу народну реч: *подина* пошто је значењем приближнија географском називу, који је овде потребан.

Место *уточице* — на стр. 11. — много је правилније име: *притоке*. *Отока* није река него је речни крак.

На стр. 12., где се говори о језерима, стоји: „Језера се обично налазе на планинским долинама са свих страна ограђеним или по провалијама на висоравни.“ — У овој једној реченици има три погрешке: прво, језера се не би „налазила“ на долинама него у долинама; друго: то никако нису долине, него су котлине и увале; а треће: реч *провалија* није nigде објашњена и ја сам не разумем, шта писац хоће њоме да каже. Према ономе што провалија обично значи, она тешко да би могла бити место језерима. — Језера, из којих вода отиче, не зову се *речним језерима*, јер су речна језера нешто сасвим друго.

На 13. стр. г. учитељ каже: „Пруга, која дели воду за два слива, као оно слеме на крову, зове се *вододеоница.*“ — Чудно је доиста, да се и сад још нађу понеки, којима је, и ако постоји леша и у научној географији већ усвојена реч *развође*, опет боља *вододеоница*, скрпљена према немачком Waßertheide!

На 17. страни је израђено пет слика, којима се показује неколико врло познатих занимања људских. Ни на једној од ових слика немају ученици да виде нешто што већ нису видели нити имају на њима шта да науче. Могле би дакле слободно изостати.

На 20. стр. сва три прва става у почетку Посебног Земљописа а тако исто и пети и готово цео шести став није требало написати. Ту се прича, шта има да се пређе у III разреду, шта се прешло у I и II разреду и како ће нас овај уџбеник подсећати на оно што је најглавније на мапи. Међутим све то има сам учитељ усмено да каже својим ученицима, а из тога ученици немају шта да уче, те да се мора уносити у књигу. Исто то вреди и за први, четврти и пети став на 21. страни.

На 24. страни каже се, да се долина Биначке Мораве дели на неколико *поља*, али нигде није објашњено, шта зовемо пољима. То је требало бар на овом месту учинити. — Зашто Нишава није уврћена у слив Јужне Мораве? Томе не видимо никаква разлога и шта више сам природни ред изискује да се о Нишави говори на том месту.

На 29. стр. стоји, да је место рођења Кнеза Милоша: Добриње, и на 70. стр. иста погрешка: „у Средњем Добрињу.“ Оште је познато, да се то село зове „Средња Добриња. — Међу предеоим називима каже се: „Цео овај крај, кроз који протиче Голијска Морава, назват је још од старих времена *Стари Влак!* Ово нити је тачно нити је одређено казано. Никада се цело слив Зап. Мораве није звао Старим Влахом, а данас се рачуна у Ст. Влак само узани планински предео у јужном делу њена слива. Према томе и од свих оних предела, које писац убраја у Стари Влак (Драгачево, Цр. Гора, Качер, Гружа, Подибар и Надибар) сад *ниједан ту не сида*. Али да поменемо још и ово. На другом месту писац сам себи противуречи, јер на стр. 57. каже, да Стари Влак чини „извориште Голијске Мораве.“ Дакле овде исту област смањује само на извориште, докле је тамо проширује на цело слив ове реке.

На 30. стр. и на неколико других места помњу се *Кучајске Планине*, а овамо на свима картама у овој књизи стоји записано: *Подгорачке Пл.* Шта мисли писац, да се зове Кучајем? — Кад се у књизи каже: „Овај слив је *по положају* врло раван,“ и кад у целом посебном земљопису налазимо написе: *положај и планине* — то значи, да је писцу *положај* исто што и висинска разграна или висински облик. Међутим то се двоје не сме једначити, јер се под положајем разуме само *однос према висинским облицима земљишта* а не и сами облици.

На 32. страни имамо једну врло малу слику *Крагујевца*. Ова слика нема никакве вредности, јер ништа не показује до обичан ред кућа.

На 33. стр. требало је међу пределима у сливу Велике Мораве још поменути, да се непосредни слив њен зове *Моравом*, и према томе и Шумадија не допире до Велике Мораве него до тог њеног предела.

Изненадило ме, кад сам на 37. стр. прочитао: „*Водопаћа* Колубаре“... И ако је и сам писац напред одредио и свуда говорио, да се то зове *слив*, сад наједанпут помиње ученицима водопаћу, реч која је сасвим рђаво скована и већ давно избачена.

На 37. стр. се каже, да је у сливу Колубарину *здравље народно много лошије* него у другим крајевима, док се на 39. стр. опет код истог слива каже „Народ је здрав“ итд.

На 38. стр. стоји, да у Петничкој (треба Петњичкој) Пећини има много *кречних леденица*. Ја израз *кречне леденице* још нисам до сад чуо, и кад бих ове речи хтео буквално тумачити, никад се не бих сетно, шта то има да значи.

На 44. стр. *Црни или Кривовирски Тимок* — има право име *Црна Река*, а остала му се имена врло ретко употребљавају.

У Нишавину сливу — на стр. 49. — требало је поменути и знатна поља: Пиротско и Белопаланачко.

Стр. 52. — Наш дунавски теснац не зове се *Дунавском Блисуром* нити би га тако требало именовати, јер Дунав има још својих клисура, а ова има и своје добро познато име. — Овде ме још изненађује име: *Голубињске Планине!* Зар се ни у XX веку још не можемо да отресемо овог имена?!

Та оно никад није ни постојало нити му се и данас зна, ко га је и како измислио.

На 57. страни, у управној подели — где се набрајају окрузи у Србији — два пут је поменуто *београдски* округ а сасвим је изостављен *моравски*.

На 58. стр. каже: „Грб Краљевине Србије је двоглавни орао у полету чијих *кљуна* су кринови.“ Ја ово последње не разумем.

На 61. стр. стоји: „Због њихових зала, која Србима починише та четворица Јаничара, Срби их прозову *дахџама*.“ — Зашто није писац овде и објаснио значење речи *дахџа* (а то је требало учинити). Онда би и сам видео, да они нису зато прозвати дахџама.

На 62. стр. каже се ово: „Кад је било већ све изгубљено што је за ових 9 година крваво стечено, Кара-Ђорђе искупи све главније старешине на *Забрешју* код реке Саве и ту се с њима договори да се склоне за неко време у Аустрију“ итд. А слично томе тврди се и на стр. 72.: „Али кад 1813. навали велика турска војска на Србију са свих страна, те је покори, тада се скоро све главне војводе *искупише на Забрешју* код реке Саве и договорише да пребегну у Аустрију“ итд. — Ја не знам, где је г. учитељ могао ово наћи. Нисам до сад нигде прочитао, да је на Забрешју било оваког општег договора и да су уопште Кара-Ђорђе и остале српске старешине договорно прешли у Аустрију. — Јаков Ненадовић није купио топ из Немачке него из Аустрије.

На стр. 66. и 67. требало је верније испричати узрок прогонству Миленка Стојковића и Петра Добрића, јер овако ипак остаје недовољно образложено и чак неправилно представљено.

Још је врло важно, да се каже ово. Вреди ли штогод оно *сухо набрајање имена*: рекама, планинама, бањама, местима итд. у појединим сликовима? Зар не би било много боље поменути само главније од њих, па уза свако у два-три реда казати понешто што је карактеристично и што ће донести не само заинтересовати ученике него им и олакшати да запамте име и да га се после могу увек сетити. Овако пак посебни део овог Земљописа садржи масу имена, која се морају просто на памет учити (бубати), па ускоро затим омет заборавити. — Али не само у посебном Земљопису него и у историском делу ове књиге налазимо примере оваког набрајања. Тако на 61. стр. каже: „Најглавнији бојеви између Срба и Турака беху на *Иванковицу, Мишару, Салашу, Делиграду, Малајници, Београду, Каменици, Варварину, Лозници, Неготину и Равњу*.“ И о тим се бојевима више ништа не каже.

Најзад, кад имамо на уму, да школска књига треба да буде најбољи углед доброга српскога језика, морамо овој књизи врло много да замеримо. У њој има мноштво неспретно исказаних реченица, много стилистичких, граматичких и правописних погрешака и још рђаво стављених знакова интерпункције. Па поред свега тога још се слабо пазило на исправљање штампарских погрешака, тако да је ретка страна без прилично велике штампарске погрешке.

Износити за све ово целокупан или већи број примера, значило би бити и сувише залудан. Довољно је, да наведемо главније од њих. — Тако се на 19. стр. каже: То је председник, а **ОНИ** сачињавају општину.“ Деца не би погодила, ко су то **ОНИ**, јер се у претходној реченици ништа о њима не каже. — На тој истој страни вели: „Сви ови окрузи налазе се у земљи, која се зове *Србија*.“ Али треба знати, да напред није било говора ни о каквим нарочитим окрузима, него о томе шта се зове округом уопште.

На 59. стр. има: „Србину је било тада врло тешко живети. Они беху у ропству Турскоме.“ У првој реченици се каже *Србину* — једнина, а у другој *они* — множина. И још је *Турскоме* написао великим *T*.

На 57. стр. стоји: „По величини износи скоро као и Западна Србија“ место „**КОЛИКО** и Западна Србија.

На 76. стр. каже: „После тога почне радити на уређењу војске и снабдевати исте оружјем.“ Ко су или шта су то *исте*?

На стр. 77.: „Наши суседи Бугари, повредили су били уговор који постоји између држава и који треба све државе да бране и заступају.“ Ова је реченица само један пример непотпуних и за децу магловитих објашњења, каквих има још неколико у овој књизи.

Од погрешака противу језика и правописа да наведемо нпр. ове: „Хум је *узвишење земље*“ (стр. 9); „скоро у целом сливу Голијске Мораве *влада* јужни изговор (28); „с *дбуновима, дрвећима*“ (13); „*сразмерно* су родне“ (38), а реч *сразмерно* деца не разумеју; „*искочи* му срећа“ (72); *видити* (46); примећено (46); *искључиво* (28) итд. Даље сви знамо значење нашег глагола *налазити се*. А он се у овој књизи врло често употребљава као германизам (*ſich befinden*) у смислу: бити, постојати, стојати итд. — Осим тога има неспрских речи, које се нису морале употребити, нпр: активни, армиски, фигуре, патосане, приватан, сачињавају и др.

Врло је честа правописна погрешка, што пише великим почетним словом ову врсту присвојних придева: **Мачванска** (42), **Колубарска** (42), **Савској** (35), **Дринским** (36), **Голубачка** (52), **Аустријски** итд. Реч Јаничари пише редовно великим словом, а **Херама** (28) је написао малим. Даље је недоследан у писању особних имена, која су састављена од две речи: пише и Суха Планина и Суха планина; налазимо Стари Влах и Врањска бања, Нишка бања, Поречке реке, Кутинске реке итд.

Поред тога што сам писац не располаже добро знањем интерпункције још су се услед небрежљиво држане коректуре задржале и друге силне погрешке у интерпункцији. Услед те непажње поткрале су се нпр. и оваке грешке: *сантима-тром* (стр. 5.); „у Источној“ (стр. 56.) а треба: „у Западној Србији;“ на стр. 40. стоји: „Од утока Дрине сливају се с десне стране у Саву ове знатније воде.“ И тек на другом листу затим набрајају се те воде и ако су се могле побројити одмах у продужењу ове реченице, — итд.

На послетку да замеримо и ово. У школској књизи, а нарочито кад је намењена деци, не смеју се речи скраћивати, особито ако се то скраћивање нарочито не објасни или не устали. Међутим је у овој књизи пуно таквих недопуштених скраћивања, нпр. *испр. цртама* (6); *сри. јунак* (54); *из I Српског устанка*; *сри. народа* (72); *нар. позоришта* и *нар. позориштем* (75); *окр. варош* итд.

Махне су дакле овог Земљописа доста осетне. Али би ипак било корисно, да ова књига уђе у школу, јер има једну страну, која је прилично препоручује, а то су већином добре карте и слике, а осим тога поменуте су и друге добре особине. Зато молим Главни Просветни Савет, да стави у дужност *писцу г. Станојевићу*, да ове погрешке, колико је год могућно, бар сад *исправи*, кад је *похитао* иа *штампао* књигу *пре* но што чује *мишљење* о њој. И ако буде *послушао* овај савет, могло би му се *допусти*ти, да *Земљопис* употребити, и то само ове године, као *убеник*, а до године да *штампа* ново, *поправљено* издање. У сваком другом случају ја бих био *противан* употреби ове књиге у школи.

Јован Ердељановић

Реферат г. Ј. Ердѣљановића о Земљопису за IV разред гласи:

Главном Просветном Савету,

Част ми је на основу акта Главног Просв. Савета СБр. 69 поднети своју оцену о *Земљопису за IV разред основне школе од Мих. М. Стапојевића, учитеља* (Београд, 1902!).

Књига је подељена на четири одељка, које ћемо редом прегледати.

У I се делу Земљописа говори о Србији уопште: о њеним физичким особинама, о културном стању, о уирави и подели грађанској, црквеној и војној, о путовима и прелазима, о народу итд. — дају се дакле општа, корисна знања. Али се овом општем делу има много да замери. Пре свега, *физички део, као најглавнији, треба да је бар два пута опширнији*, да је у њему све леше изложено и да има правилнијега распореда. Овако пак не могу да разумем, откуд овај ред чланака: на страни 8. и 9. говори се о *лековитим водама* и о *путовима*, после о *равницама*, па затим о *прелазима на граници*. Или на стр. 10, где је још чуднији распоред: најпре долазе *природне леиоте*, затим *клима*, па *манастири* и тек онда *природни производи*. Какве везе имају манастири са климом?

Још има ту и доста других недостатака разне врсте. Тако:

На стр. 3. писац разлаже, како ће се Краљевина Србија у IV разреду изучити опширније него у III и како ће изучавање њи друкчијим редом него у III разреду, како се у III разреду „*полази од целине*, па се после прелазе поједине области и покрајине наше земље“ итд. — На што све ово? Сваки ће учитељ то својим ученицима сам усмено казати. А све што се више узгред казује на предавањима, не улази и у књигу. Ученици немају из овога ништа да науче.

На стр. 4. каже, да је земљиште у Србији „*испреплетано брежуљцима и бреговима*.“ Треба замислити, шта разумемо под именом брега и брежуљка, па ће се увидети, да земљиште не може њима бити испреплетано.

На истој страни каже, да са северо-источне стране прелази у Србију *једна планинска греда као огранак од Карпата*. Не прелази само једна греда него је то цео сплет (систем). На карти се лепо види, колика му је ширина и колико је у њему засебних венаца или греда.

На 5. стр. позната планина у Посавини код њега се зове Влашићи; исто је тако зове и на стр. 27. Ми знамо само за планину Влашић.

Између Космаја и Авале долази му „*планина Вис*“. То није планина, јер једва прелази 400 мет. висине. А таквих висова има у Србији врло много. На што онда и овај помињати?

Од планина јужно од Јастрепца (стр. 6) поменуће су само: Карпина и Голак код толиких других. — Тако и у Источној Србији поред Дунава има још планина, које би баш требало поменути.

Изнад Књажевца је, каже, *Давидовачка планина*. Нисам досад чуо, да је то нека знатнија планина, којој би и у сваким удбеницима требало дати места. На картама она и не постоји.

Планина *Озрен* је код писца и у једном и у другом ланцу поред Моравице, т. ј. и с десне и с леве стране те реке. Или су му то нека два Озрена? И оваде се види јасно, да писац није ни мало пазно, шта ће рећи.

На 10 стр. имамо једну бесмислицу у натпису: „*Природне леиоте реткости*“!

Где се говори о *прелазима на граници*, требало је да се каже и у коју се државу на појединима од њих прелази.

У најтоплије ветрове (с. 11.) писац убраја: *Горњак* са севера и *Устоку* са истока. То ме зачуђава. Опште је познато, да они баш спадају у наше најхладније ветрове.

У II делу књиге је: *Посебни преглед Краљевине Србије*, т. ј. опис појединих округа. Уза сваки округ иде и по једна *картица*. Да су добро израђене, ове би карте биле изврсне, у толико више што су још испод сваке записани и срезови и среска места и број општина. Али су на жалост оне све израђене врло рђаво.

Гледао сам у оригиналу ове картице, и куд и камо се друкчији појам о њима добија него што нам га дају њихови отисци у овој књизи. У оригиналу се даје лепо учити земљишна пластика у сваком округу и сва су имена јасно исписана, тако да се без по муке има потпуна прегледност унетих имена. А на тим истим картицама у овој књизи пластика је врло слабо и непотпуно изражена: сви су окрузи превучени готово подједнаким тоновима црне и сиве боје, тако да ученици и сваки онај, који ништа не зна о висинским облицима појединих округа, неће знати, где је равница, где је брежуљкасто земљиште а где су највише планине. Осим тога нису ни тонови свуд подједнаком јачином израђени, тако да неки окрузи, који су равнији, изгледају више брдовити и планински него други, који се баш тиме одликују. Узмимо само па нпр. упоредимо смедеревски, београдски или ваљевски округ са ужичким и рудничким округом! — А што је још горе, оваком израдом замрчена су и сва имена, која су на картицама записана, тако да се ретко које име може јасно прочитати. Границе појединих срезова такође се ретко где могу јасно запазити.

Карта тимочког округа на 53. стр. превазишла је у сваком погледу све друге картице.

Наравно да према овоме што је речено, сва кривица пада на штампању и њене цртаче, јер су они од ваљаних оригинала дали врло рђаве репродукције. Али наше није да недостатке једне књиге правдамо узроцима. *Ми имамо пред собом карте, које ништа не вреде и које је писац могао слободно изоставити*, па да му књига ниште не изгуби. Уопште метод, којим су ове карте рађене, већ по себи није подесан за карте, намењене основним школама. Ту се црном бојом пишу имена опет преко црне боје, и наравно да се онда не истичу и не падају у очи онолико, колико је то потребно. А *прегледност* и *јасност* главни су захтеви за сваку врсту уџбеника.

Још је много наудно овим картицама и њихов врло мали размер, 1 : 900.000, услед кога је морало све да буде ситно и утрпано. А да ли подносе ова сићушна слова на картама за уџбеник, намењен деци основне школе, то зацело није потребно доказивати.

Описи појединих округа распоређени су по областима, и то овако. У *Шумадију* узима: београдски, смедеревски, крагујевачки и северну половину рудничког округа. Али пошто му је незгодно, да руднички округ цела, оставља да га целог опише у другој једној суседној области. У *Мачву* рачуна подрински и ваљевски округ. Даље под именима: *Рујно*, *Стари Влах* и *Рашка* обухвата ужички, руднички и крушевачки округ. У област *Браничево* долазе пожаревачки и моравски округ; у *Крајину*: крајински и тимочки, и најзад у *Новоослобођене Крајеве*: нишки, пиротски, топлички и врањски. Ова обласна подела, као што се види, има и својих недостатака, али се мора признати, да се већина од њих није ни могла избећи, јер се области ретко где подударају с окрузима. Једно само овде не ваља и не сме остати. То је област

са три имена: *Рујно*, *Стари Влах* и *Рашка*, којом су обухваћени ужички, руднички (јужна половина) и крушевачки округ. Зашто је писац морао баш да узме сва три ова имена? А осим тога он и не каже нигде, шта се рачуна у Рујно, шта у Стари Влах а шта у Рашку. Морамо још да га запитамо, и шта ће да му значи овакав натпис на 43. страни: „Преглед *Рујна* или *Старог Влаха* — *Рашке*“? А у самом том прегледу налазимо ову реченицу: „А Стари Влах добили су ови окрузи име с тога што су у давнашња времена по планинама ових округа пасли пастири многа стада стоке а пастири су се називали Власима“. Према овоме излази му као да се сви ови окрузи зову Старим Влахом. (Није ни правилно објашњење имена: Стари Влах).

Рујно није ни близу онолика област као Стари Влах, и пре би се допустило, да се оба прва округа — руднички и ужички — обухвате именом Стари Влах. Али пошто би онда крушевачки округ остао усамљен, налазим да не би било погрешно узети за сва три округа име: *Рашка*. Њиме не само да би се могло обухватити највећи део тих округа него би се могло проширивати и на даљу околину, нарочито на југу.

Описи појединих округа у главном могу да поднесу и по обиму и по врсти унетог материјала. Али се понегде вађе и замашних погрешака. Тако: У београдском округу именује се *Ваган* (с. 20) као планина. За њега вреди исто што је речено и за „планину“ Вис.

На стр. 22 има једна сличица *Београда*, са које се баш ништа не види. Требало је, да се писац увери, да ли ће та слика штогод вредети, пре него што је унесе у своју књигу.

Није истина, да се равница смедеревског округа поред Мораве зове *Поморављем*. Она има друго, чисто народно име.

На 30. стр. каже г. учитељ, да је *ваљевски* округ најмањи у Србији, а на стр. 83. узима, да је најмањи смедеревски, затим београдски, па тек после овог ваљевски. Колико је ту непажње!

Враће и Ужице писац редовно зове: *Враћа* и *Ужица* (а тако и остале надеже употребава од тих облика: 2. п. Враће, Ужице, 3. п. Враћи, Ужици итд.), и ако је могао и са својих карата научити, како се правилно зову та места.

На стр. 36. налазимо, да се место рођења Кнеза Милоша зове Средње Добрање. Ово је морао сам писац измислити, јер сав остали свет зове то место Средња Добрања.

Међу овчарско-кабларским манастирима (с. 40) помињу се у књизи неки, који су сад затворени и напуштени, а не помиње се Срећење које је сад тамо понајзнатнији манастир.

Стари *Пореч* (садашњи Доњи Милановац) није се преселио с острва због зимњих ледова него због тескобе и уопште због незгода за саобраћај.

Кучај планину назива г. учитељ час Кучајским час Подгорачким Планинама. А свакако да му се на те планине односи и на 56. стр. име: *Кучајничке Планине* (у Крајини), које иначе нигде не постоји.

Лесковац је писцу после Београда и Ниша највећа варош у Србији (с. 64. и 84). А шта ћемо рећи за Крагујевац?

На стр. 64. у опису *топличког* округа говорећи о лековитим водама, писац каже: „Најчувенија је топла вода Бања у срезу *алексиначком*“. Ово је заиста чудновато и служи као доказ грдне непажљивости. Зар је срез алексиначки у топличком округу? А ено на стр. 66. г. учитељ сам вели, да топлички округ има само три среза: добрички, косанички и прокупачки.

Бердан зове именом: Берданске Клисуре (с. 78).

У овом посебном делу књиге долази после сваке области *преглед*: планина, река, места и т. д. Али се у тим прегледима баш *ништа ново* не казује, него се само понавља *оно што је већ напред, у почетку те области казано*. Јасно је према томе, да је једно од тога двога излишно, и кад су се већ хтели имати прегледи, да онда није требало то исто казивати и у почетку одељака. — Још је махца ових прегледа, што се у једнима помње поштогод о језику и оделу становништва а у другима се о томе не казује ништа. Али и тамо где се нешто казује, не казује се довољно ни потпуно. Тако на пр. у прегледу за Ружно, Стари Влах и Рашку (стр. 43) писац каже: „У Старом Влаху говори се јужним говором“ и наводи примере. Зар га неће онда ту свако дете запитати: „А како се говори у Ружњу и Рашкој“?

III се део овог Земљописа зове: *Опис знатнијих покрајина у Србији*, а под тим покрајинама се разумеју већи речни сливови: Подриње, Посавина, Поморавље, Подунавље итд. Одмах морамо рећи, да су ови описи појединих сливова сасвим непотребни: 1) зато, што се у њима понавља све оно што је већ казано са нешто мало новoga, и 2) што се Србија по сливовима прелази у III разреду и тамо се ово исто учи. Последица је ових описа по сливовима, да у књизи има и *сувише понављања* и да је услед тога изишла бар за четвртину већа. О једној се ствари говори у овој књизи и на три-четири места, најпре у општем делу, затим у описима појединих округа а негде и у прегледима за неколико округа и најзад у овом опису појединих сливова. Ма колико да ово за неке ствари може приликом предавања бити корисно, ипак не приличи, да се тако и у књизи ради. Уџбеник не може на себе узимати улогу наставника. Али што је још горе, овим се код ученика пре може направити забуна, кад се о нечем на једном месту каже једно, на другом нешто друго или друкчије, на трећем опет друкчије. А тако је рађено у овој књизи. Узмимо нпр. *говор, одело и природне производе*, па тропратимо шта се све о њима каже у општем делу, шта у описима и прегледима код појединих округа а шта опет у опису речних сливова. Видећемо, да се на свима тим местима о истом предмету говори у сасвим друкчијем обиму и наравно да се на сваком месту каже нешто друго. За одраслије ученике ово би још могло бити корисно, али за ове у основној школи може бити само од штете. Таман се код њих утврди један појам нпр. о језику или оделу у неком крају, а већ им се тај појам квари другим, који има опет да се поквари трећим.

Писац треба све оне податке, који су само у овом делу његове књиге поменути, да пренесе које у општи (I) а које у посебни (II) део, и тако да сасвим изостави ове описе по сливовима. Само они прегледи: Развођа, планина, река, речних сливова, родности, округа, вароши итд. могу остати на овом месту, т. ј. после описа свих округа.

Још да поменемо неколике погрешке у овом, III, делу Земљописа. На 82. страни каже: „Планине северног дела Србије шаљу своје реке у главном Дунаву на север и Тимоку на исток“. Овде дакле писац разуме под северним делом Србије само онај део између Тимока и Дунава. А на карти се види, да је то чисто северо-источни део.

Даље говори о планинама „јужног дела Србије“, које чине развођа, па прегледа само оне с десне стране Биначке Мораве. А зар није јужни део Србије и са леве стране Биначке Мораве?

У прегледу најглавнијих планина на 83. стр. писцу је *Тресибаб* виша планина од Рудника, Овчара и Маљена. Нека потражи мало боље податке о висинама тих планина.

Још треба да је у том прегледу: *Кучај*, једна од највећих планина у Србији, на Сврљешка Планина, Јелица, Тара, Јелова Гора, Жељин и Дели-Јован. Зар оне не спадају у најглавније планине?

IV је део књиге: *Кратак опис Српских земаља*. У српске се земље убраја и видинска и средачка област у Бугарској. Ово личи на бугарско-размицање Велике Бугарске: све до Мораве!

Цетиње има само 900 становника! Од планина у Старој Србији погрешно су назване: Проклетија и Жљоб.

О *језику, стилу, правопису и штампани* овог Земљописа имало би се много говорити а још више наводити примера. Али ради уштеде времена да укажемо само на понешто, што је карактеристичније.

На стр. 83. стоји: „...у чему се разликују сва три поморавља *један од другог*“.

На стр. 14. стоји са свим за себе ово: Обично о празницима, славама, свадбама, дањама итд.“. Зар је то реченица, да се тако засебно пише? — А оваких примера има још неколико.

На 78. стр. најпре говори о томе, како земљиште, пошто Дунав изиђе из Бердапске клисуре, добија већи „видокруг, који се све више шири“ итд. И одмах после тога долази: „Та се равница зове Кључ“. Овде на једанпут морамо да станемо и да се запитамо: „Која је то равница“? Пре тога нема нигде говора о равници. Тек се по мало можемо присећати, да ће то бити оно-земљиште, које „добија већи видокруг“. Писац треба и да нам објасни, шта значи *видокруг*, јер је то сасвим нова реч.

На истој се страни каже, да је у Подунављу „земљиште *припрето* до јаза саму обалу брежуљцима“. Не знам, шта је писац хтео тиме рећи. Постоји глагол *припрети*, али у значењу, које се овде никако не може применити.

На стр. 95. има „Сви ови 5 делова земље окружени су морем“... Ту би сваки помислио, да су они сви заједно окружени морем.

На 77. стр. каже: „Одео се разликује мало код сељака *испреко* Мораве“. Писац заборавља ово: док њему из Београда нешто *испреко* Мораве значи: *с десне стране* Мораве, докле онима у Источној Србији *испреко* *Мораве* значи: *с леве стране* Мораве. — Уопште се на више места запажа, да писац тако говори, као да је овај Земљопис наменно само основним школама у Београду.

На 19. страни одмах у почетку каже, како се „*Краљевина Србија* дели на 16 округа“, а ови на срезове итд., док мало даље наилазимо на оваку реченицу: „Сви ови окрузи, срезови и општине налазе се у земљи Србији“!

Од других грешака да поменемо: „Са својим брежуљцима испуњавају“; „Равнице на северну и нешто на источној страни“; „по насељености најнасељенији“; „место, где се находи“ или „место, где се налази“; суши бубом“; налазити се итд. — Уопште оваких погрешака граматичких и стилистичких има врло много.

Али шта ћемо тек да речемо за правописне погрешке, којих је на свакој страни по десетак. Час пише нпр. Сува Планина а час Сува планина;

налазимо: „тимочка Брајина“ и „у Тимочкој долини“; пише: Приељина, броду, прновунци, спољем, канице, Свилајинац, вес итд. итд.

Мноштво погрешака ове врсте може се видети и из књиге, где сам од прилике сваку другу или трећу — важнију — исподвлачио.

Исподвлачио сам или са стране обележио и многобројне *штампарске* погрешке, којих има и по 7—8 на једној страни. У исправљању ових грешака писац је био толико непажљив, да су многе заостале погрешке чак направиле бесмислицу. Тако нпр. на стр. 4. излази, да је једна страна оног четвороугла, на који личи Србија: „на Увцу, онде где оставља границу Србије код Врања“. — На 92. страни стоји, да се „Македонија граничи Арабијом! — Место Морлачки Канал стоји Морачки, место Зрмања — Зрмана, место Гољак — Горњак планина итд. итд.

Велика непажљивост и алкавост пишчева огледа се и у томе, што има небројено много недопуштених скраћивања речи, као: вел. планина, Вел. Школа, Вој. Академија, окр. протојереј, ср. намесник, ек. Језера, Беогр. округ, Смед. округ, у природ. проназ. итд.

Уопште дакле рђавим језиком и још горим правописом, затим лошом техничком страном, нарочито неуотребљивим картама и многобројним штампарским грешкама, ова књига даје врло неповољан утисак. А поменути махне односно обима и распореда материјала и оне већ истакнуте погрешке још јој више смањују вредност.

Ради још боље оцене овог Земљописа, а пошто сам ја оцењивао и Земљопис за IV разред од *Раише Митровића*, учитеља, згодно ће бити, да учиним овде *поређење између ова два Земљописа.*

Обе књиге имају најпре *општи део*, где се говори о Србији уопште. Код Станојевића овај део износи 17 страна а код Митровића 37 — дакле је скоро двапут већи. Поједине тачке општег дела у оба су писца готово исте: и један и други говоре о границама и величини Србије, о планинама, рекама, равницама, климату, народу, природним производима итд. Али је разлика у обиму и у начину обраде. О *планинама* се нпр. код Митровића говори на 4 стране а код Станојевића само на $2\frac{1}{2}$, и зато се код Митровића о појединим планинским групама више казује него код Станојевића, који се мести мице ограничава на просто набрајање. О *рекама* се код Станојевића говори само на једној страни а код Митровића на пуних 8 страна: о свакој реци казује и где извире и којим правцем тече и каква јој је долина по родности и насељености; наравно да ништа од тога нема код Станојевића. — О *равницама* се код Митровића говори онде где и о рекама: после сваке реке каже се и које су равнице у њеном сливу. Ово је много боље и природније од онога, како је у Станојевића, јер он има о равницама казано све на трећини једне стране, и то сасвим засебно и одвојено од река.

Према овоме се види, да се код Митровића у општем делу има *правилнији орографски и хидрографски опис Србије* него код Станојевића. Ово му вреди у толико више, што после и Станојевић, као и Митровић, у појединим окрузима само именују реке и планине.

О *клими* у Станојевића нема ни пола стране, а код Митровића се говори на 2 стране. И о *штовима* је више и лепше казано код Митровића.

О *народу* се код Станојевића говори само на 2 стране, а код Митровића на 8 страна. Осим о вери, оделу и језику Митровић казује доста и о најглавнијим *обичајима* народним и понешто о *иссмама*, *играма* и *нарави*. Истина о томе има и Станојевић понешто у III делу своје књиге — где говори о Србији по сликовима — али је већ казано, да је тај део његове књиге

сувишан и да не сме остати. И каква је корист од тога, кад се о једној ствари не каже све што треба на једном месту, него се растури на три четири места.

Код Митровића истина нема ништа о прелазима на граници, о природним лепотама (клисурама и водопадима), о црквеној и војној подели Србије — и то му је недостатак. Али зато он има, поред поменутих преимућстава, још и опширније о занимању становништва.

Уопште дакле узевши мора се признати, да је општи део у Земљопису Р. Митровића много бољи него код Станојевића.

Сад да појемо даље.

Оба Земљописа имају као други — посебни — део: опис појединих округа у Србији. Код Станојевића има уза сваки округ и карта, код Митровића нема. Кад би ове карте ваљале, онда би у томе овај део Земљописа код Станојевића имао једну, много претежнију страну. Али је већ доказано, да све те карте не вреде ништа, и тако можемо оба Земљописа упоредити без икака обзира на карте. — Станојевић има у опису сваког округа засебне натписе за назив, величину, насељеност, положај, равнице, реке итд., што чини материјал прегледнијим. Тога у Земљопису код Митровића нема, али се и код њега о свему томе говори и о сваком од ових предмета почиње говор испочетка. По количини материјала у појединих округа оба се Земљописа у главном слажу.

Још да поменемо и ову разлику. Код Митровића су окрузи поређани азбучним редом а код Станојевића су распоређени по извесним областима. Митровићев распоред не ваља већ по томе, што је неприродан, али смо видели да и Станојевићев има својих недостатака.

На крају овог посебног дела код Митровића су побројана сва главнија обласна имена у Србији и сваком је одређено место. Ово је, мислим, боље, него да се она помињу тек по појединим сливовима као што је учинио Станојевић у III делу своје књиге.

О том III делу, где је опис знатнијих сливова у Србији, већ је доста казано. Тога дела у Митровићевој књизи нема, и сасвим је уместно. Само би и његову Земљопису добро дошло, да има оне прегледе: развођа, река, сливова, округа и вароши по величини, затим прегледе обрађене земље, жита, усева итд., каквих има у Земљопису Мих. Станојевића.

У оба Земљописа говори се на крају о српским земљама. И овде је Митровићев Земљопис обилатији, јер има о томе 9 листи, док је у Станојевића само 4. Наравно да је у првоме и више података, нарочито о местима, што је заиста и било потребно. Међутим се Станојевић, говорећи о местима, већином задовољава тиме, да само поброји главна места појединих српских земаља.

Уопште можемо из овог упоређења извести, да се у књизи Р. Митровића види више плана и много је мање излишних понављања. Осим тога књига је пажљивије израђена, без оних грешака и несигурности, које набројисмо у Земљопису Мих. Станојевића.

Према свему овоме мислим, да се као уџбеник из Земљописа за IV разред основне школе пре може препоручити књига Раише Митровића него Мих. М. Станојевића. Станојевић би тек имао да свој Земљопис према предњим напоменама поправи и преради. Али се и Земљопис Р.

Митровиќа има усвојити само као привремени уџбеник, пошто му недостају потребне карте.

28. новембра 1901. год.
Београд.

С поштовањем

Јован Ердељановић,

асистент у Географ. Заводу Вел. Школе.

Усвојивши мишљење г.г. референата Савет је одлучио: да се „Земљопис Краљевине Србије за трећи разред основне школе“ удешен по речним сликовима“ и „Земљопис Краљевине Србије за IV разред народних школа“ од Михаила М. Станојевића, учитеља, овакви какви су, не могу употребљавати као уџбеници у основним школама.

У име хонорара за реферовање одређено је г. Владимиру Стојановићу *двадесет (20) динара*, а г. Јовану Ердељановићу *шездесет (60) динара*.

Овим је завршен овај саветски састанак.

815. РЕДОВНИ САСТАНАК

27. марта 1902 године

Били су: ПРЕДСЕДНИК **д-р В. Бакић**; ПОТПРЕДСЕДНИК **Ст. Ловчевић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: **д-р Светолик Радовановић**, **Сретен Ј. Стојковић**, **Сретен Пашкић**, **Стев. М. Веселиновић**, **Љуб. М. Протић** и **Драгутин Антић**.

Пословољ **Миладин И. Шеварлић**.

I

Прочитани су и примљени записници 813. и 814. састанка.

II

Начелник министарства просвете и црквених послова извештава Савет да је г. Милан Вијатовић поднео сведочанство из којег се види да је школске 1894—95. године учио пети разред класичне гимназије у Софији.

По прегледу овога сведочанства а у вези своје одлуке, коју је донео 20. фебруара ове године на 812. састанку, Главни Просветни Савет је одлучио: да г. Милан Вијатовић има прописне квалификације за учитеља музике и певања у нашим средњим школама.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21. овог месеца, ПБр. 3170, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Павла Аршинова професора, који је молио, да се његова књига: „За што је што у свету?“ препоручи за књижнице народних и средњих школа и за читанку ученицима средњих школа оних разреда, у којима се предају природне науке.

Према мишљењу неколицине чланова Савета, којима је ова књига позната, Главни Просветни Савет је одлучио: да се књига „За што је што у свету?“ од професора Павла Аршинова може препоручити за књижице народних и средњих школа.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 26. ов. мес., ПБр. 3294, којим је спроведена Савету на оцену молба Мите Стајића, оvd. књижара, који је молио за одобрење, да се његова издања књига: *Децје Игре* и *Андерсенове Приче* могу поклањати ученицима народних школа о годишњим испитима.

Према мишљењу неколицине чланова Савета, којима су ове књиге познате, Главни Просветни Савет је одлучио: да се књиге: *Децје Игре* и *Андерсенове Приче* могу поклањати ученицима народних школа о годишњим испитима.

V

Прочитани су реферати г.г. Владислава Сантнера и д-ра Манојла В. Смиљанића о „Географији Азије, Африке, Аустралије и Америке за IV разред средњих школа“, коју је у рукопису поднео професор Срећко Милетић, и молио за одобрење, да се може употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих школа.

Реферат г. Влад. Сантнера гласи:

Главном Просветном Савету.

Главни Просветни Савет изволео ми је упутити на оцену Земљопис Азије, Африке, Аустралије и Америке у рукопису од г. Ср. Милетића, професора, с тиме да ли се може употребити као уџбеник у IV разреду средњих школа.

При писању уџбеника, који нису никада оригинални и који стоје у опште ван нашега национализма, а ту можемо урачунати и општу географију, најбоље је угледати се на туђе писце, који су већ стекли у томе леп глас, па онда, или превести једног таквога писца, или према разним таквим писцима саставити уџбеник, који би одговарао нашим приликама.

Г. Милетић је правилно схватио свој задатак, јер је учинио ово последње. У своме предговору он је сам навео писце, по којима је своју географију израдио. Избор је врло добар, јер писци, које г. Милетић наводи (као што су: A. Kirhoff, Dr. W. Ule, Dr. Umlauf, Klun-Trampler, Klein, Oehlmann и други) јесу писци данас врло чувени, о њиним делима критика се најповољније изразила, а по њиховим се уџбеницима и врло успешно предаје у Немачкој и Аустрији. Даље, да је лепо схватио и значај данашње школске географије, најбоље ће се видети из самога садржаја, који ћу овде ради прегледа целога дела навести. Тако говорећи о појединим деловима света, он говори прво о свима географско-физичким приликама и односима као: о положају, хоризонталној и висинској разграни, рекама и језерима, клими, флори, фауни; затим прелази на антропогеографију, где говори о насељености, расама, језику и вери, и потом прелази на политичку географију, поделивши у томе погледу све државе на самосталне, државе под заштитом и на колоније страних народа. Описујући поједине државе и ко-

лоније, он ту описује: границу, положај, величину, насељеност; умне разлике; језик и веру; материјалну културу: земљорадњу, сточарство, рударство, индустрију, трговину и саобраћајна средства; просвету; државно уређење и напо­слетку топографију. А то све укупно узевши и јесте *оно*, чиме нас треба да упознаје Општа Географија.

Сви су ови поједини одељци у главноме врло брижљиво и тачно израђени према поменутих писцима, којима треба да верујемо. И педагошка страна добро је изведена, јер је цео географски материјал врло лепо, прегледно, извесним правилним редом и систематски сређен, тако да ће ту географију сваки ученик моћи врло лако и лепо разумети. Даље мислим, да ће та географија, својом лепом садржином и распоредом грађе, привући на се пажњу и свакога пријатеља и љубитеља географије — сваки ће је са великим интересом читати, те ће тако бити од велике користи и круговима ван школе.

Ову, овако лепо сабрану географску грађу, треба изнети у уџбенику леним и правилним језиком. Признати морам, да је језик у опште врло леп и јасан, али сам приметио и то, да су се поткрале и неке граматичке погрешке, као на пример: од глагола живети, писац узима свуда готово за треће лице мпожине живу, место правилнога живе (страна 101) премда има где где и живе (страна 101). Тако се исто може наћи и по који германизам, као на пример: у пркос нездраве климе..., у место: ма да је клима.... или и ако је клима.... (страна 122). Таквих граматичких грешака мислим не сме никако бити у уџбенику.

Што се обима тиче, сумњам, да ће се због велике опширности моћи прећи са довољним успехом толики материјал, према данашњем нашем програму са два часа недељно. Особито су опширно разрађени одељци: висинска разграна, име и историја познавања, топографија где је узето много имена, а без великог значаја. Да ја доста опширна, може се и према томе већ закључити, што цела географија износи 50 рукописних табака, и то још већином збивено и ситно писаних.

Што се тиче граматичких погрешака, које сам овде навео и других, ако их има, мислим да ће г. Милетић при поновном прегледу лако наћи и поправити. Опширности се да лако доскочити тиме, што би се, као што је већ уобичајено, оно што је важно, штампало крупније, а оно што је мање важно без чега се може, штампало ситније. А ту је у осталоме и наставник, који ће већ умети у томе помоћи својим ученицима.

Према свему овоме, част ми је Главном Просветном Савету поднети моје мишљење, да се Земљопис Азије, Африке, Аустралије и Америке од г. Ср-Милетића може примити као уџбеник у IV разреду средњих школа.

Стојим Главном Просветном Савету на услузи.

20. Фебруара 1902 год.
у Зајечару.

Владислав Сантнер,
професор

Реферат г. д-ра М. Смиљанића гласи:

Главном Просветном Савету.

Писмом од 24. маја 1901 године Бр. 26 одредио ме је Просветни Савет да прегледам и дадем своје мишљење о Земљопису Азије, Африке, Аустралије и Америке, који је написао и за IV раз. средњих школа удесно г. Срећко Милетић, професор. Овај рад примио сам на оцену тек 27 фе-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бруара ове године и после брижљивог разгледања имам част поднети Главном Просветном Савету следећи извештај.

Обим, у ком је г. Милетић написао поднету Географију, превазилази по величини све досадање уџбенике ове врсте. Поред материјала, који је до сада уношен равномерно скоро у све уџбенике за IV раз. гимназије, налази се у г. Милетићевом уџбенику доста новина откривених и утврђених у последњим годинама научних испитавања на пољу Географије. Да се све ово сабере, систематиче и испише требало је доста времена, труда и стрпљења. За г. Милетића може се с правом рећи да му ништа од овог није оскудевало.

Распоред градива у овом раду удешен је другаче и, по мојем мишљењу, боље, него што је то до сад било у географским уџбеницима. После укупног и врло опширног прегледа сваког континента долазе описи појединих држава са мало физичког а доста антропогеографског материјала. То је урађено, како ми се чини, за то, што се физички моменти третирају у укупном прегледу континената врло опширно, те није било потребе понављати их при специјалном опису држава.

Распоред држава и области удешен је са чисто политичке тачке гледишта, што је у Политичкој Географији од велике важности, јер се на тај начин лакше схваћају политичке величине држава, њихове економске јачине и колонијалне тежње. Тако се у досадањим нашим уџбеницима није радило, или ако је рађено, није нигде до краја извођено. После самосталних држава долазе државе и области под заштитом страних држава и напоследку колоније тих држава.

Историјски део континената, кога нема или врло мало има у досадањим уџбеницима, јесте такође добра страна г. Милетићеве Географије. Могао је мало и краћи бити, нарочито о Африци.

Опширност, са којом је г. Милетић све горње изнео, толика је, да се предмет у IV раз. гимназије при садањим приликама не би могао за годину дана свршити. Наши програми из Географије нису, како сам се из искуства могао уверити, поделили равномерно географски материјал. Гледало се, како ми се чини, да се у учењу појединих разреда добију извесне целине, као нпр. Балканско Полуострво у II а Европа у III раз. а нису се узимале у обзир величине ових целина а још мање шта остаје да IV разред савлада. Последица тога јесте та да су свих пет осталих континената (са Оцеанијом), а то ће рећи $\frac{13}{14}$ површине суве земље остављени за проучавање у IV раз. Само ово, па би и при најкраћем изучавању ових пет континената било немогуће без велике хитње свршити цео предмет за годину дана, са 2 часа недељно. Узме ли се у обзир још и распис г. Министра Просвете из 1899 год. којим се наређује да се у IV раз. морају претходно поновити Српске Земље, онда ће нам још јасније бити како непотпуно и површно знање из Географије ових пет континената морају имати ученици. Док се, у III раз. може предмет при врло великој опширности свршити најдаље до 1 марта, дотле су писци Географије за IV раз. били принуђени писати кратке уџбенике на штету најосновнијих и најпотребнијих географских знања, која се и тако кратка с тешком муком до краја године свршавају. Г. Милетић се није много при раду његове Географије на ове тешкоће обзирао. Он је писао оно, што је потребно и што треба један ученик IV раз. да зна о страним континентима. Отуда је и дошло да је његова Географија, као што горе напоменух, много опширнија од свих досадањих. Његовој Географији имао бих неколике примедбе и замерке учинити. Тако стил, који у њој влада, толико је тежак, рђав и управо неразумљив да ми је на неким местим потребно било 2—3

пута читати па да разумем шта хоће да каже. Неколико тако неразумљивих реченица ја сам у рукопису подвукао црвеним плајвазом, те држим да није потребно коју од њих и овде цитирати. Ни језик није од стила бољи. Многобројни германизми показују јасно да је овај уџбеник рађен под великим утицајем немачког језика, те за то држим да би Г. Милетић добро урадио да језик и стил даде стручном лицу на поправку.

Величине појединих држава и области обрађују се у овом уџбенику упоређењем са познатим површинама. Овај начин одређивања површина није рђав, јер се ученици натерују да о томе сами размишљају, али за ово упоређење треба бирати области, чије су површине ученицима несумњиво познате, као нпр. Србија, Српске Земље, Балканско и Пиринејско Полуострво, Европа итд. Никако пак не треба узимати за упоређење области, чије површине нису одређене као нпр. „Србија заједно са косовским вилајетом“, или су променљиве, као „рејон београдски“, нити пак узимати више њих заједно, па непознату област са њима сравњивати, као што чини г. Милетић на више места. У последњем случају, ако се нема каквог годније упоређење, боље је површину просто бројевима означити.

Није добро ни то, што г. Милетић понека географска имена, која су се већ одомаћила у географској литератури, преводи на српски. Тако место Сијера Леоне пише Лавовска Обала, место Скутари Скодар, место Валџин Залив Китов Затон итд. Погрешку чини исто тако, кад за извесне географске објекте не задржава стално исто име, него га сваки час мења као што нпр, за Средоземно Море употребљава час ово име, час Романско Међуземно, а час Романско Средоземно или за Алжир употребљава Алжир и Алжер, за Бомбе поред овог имена још и Бомбеј итд. У првом случају најбоље би урадио да задржи уобичајени назив Средоземно Море а у другом и трећем да пише као што је и правилно Алжир и Бомбе. Још неколика географска страна имена погрешно су прочитана и записана.

Тако место	Макасарска Отока	(16)	треба	Манказарска
"	Квелун	(17)	"	Куен-Лун
"	Зајсанско језеро	(29)	"	Зајсанорско
"	Салвин	(26)	"	Салуен
"	Мрв	(28)	"	Мерв
"	Ботан	(48)	"	Бутан
"	Нипал	(49)	"	Непал
"	Букаро	(49)	"	Бухара
"	Табрис	(51)	"	Тебрис
"	Лебредор	(52)	"	Лабрадор
"	Хадрамут	(52)	"	Хадрамаут
"	Едн	(52)	"	Аден
"	Хајдарабад	(54)	"	Хајдерабад
"	Барма	(63)	"	Берма
"	Мосангбик		"	Мосамбик
"	Дарфор		"	Дарфур
"	Орање	(90)	"	Оранје
"	Бар-ел-Азрак		"	Бахр-ел-Азрак
"	Елизабес		"	Елајсебес
"	Мерембици	(131)	"	Морембици
"	Мера	(131)	"	Море
"	Памерен	(132)	"	Памретон
"	Порт-Џегзи	(133)	"	Порт Џекси

„	Даруим	(133)	треба	Деруим
„	Дениден	(145)	„	Денедин
„	Бефело	(170)	„	Бефало
„	Черлсн	(170)	„	Черлстп
„	Никарагва	(175)	„	Никарагуа
„	Гватемала	(175)	„	Гватемала
„	Квибек	(178)	„	Квебек

Пошто се јужном обалом Азије поред монголске и средоземне расе простире још само малајска, која је мрке али никако црне боје, то је погрешно речи црнци и црна раса примењивати на дравидска племена Предње Индије, као што то чини г. Милетић. Ове речи примљене су у Етнографији специјално за афричке становнике, јужно од Сахаре. Истина је да се реч црнци употребљује понегде и за народе Аустралије и јужне Азије, али никакo у смислу расе, већ једино да се приближна боја коже одреди.

Поред свих горе изложених замерака ја ипак, с обзиром на добре стране г. Милетићеве Географије, држим да се иста може препоручити за уџбеник IV раз. средњих школа под условом да се учине у њој исправке према мојим примедбама и да Главни Просветни Савет донесе решење да се изучавање Америке стави у задатак III разреду гимназије, што би се по мојем мишљењу могло лако извршити и тиме опширнијем изучавању Географије могућност створити. Држи ли пак Главни Просветни Савет да се ово последње не би могло извршити, онда бих у том случају морао г. Милетићу ставити још један услов, на име, да своју Географију скрати по мало у свима континентима. Ово скраћивање имало би се на првом месту извршити у хидрографији и топографији континената и њихових држава. Тиме би се избегло оно, што је ученицима најтеже за учење а што у данашње време није у Географији толико важно, колико њена економска страна.

20 Марта 1902 год.
Београд.

Главном Просветном Савету
повизан

Др. Ман. В. Смиљанић
супл. гимн. Краља Александра I.

Главни Просветни Савет, усвојивши мишљење г.г. референата одлучио је: да се „Географија Азије, Африке, Америке и Аустралије за IV разред средњих школа“ професора Срећка Милетића, због лошег и нејасног стила, многих грешака у језику и велике опширности, оваква каква је, не може употребљавати као уџбеник у средњим школама.

У име хонорара за реферовање одређено је: г. Влад. Сантнеру *двдесет (20)* а г. д-ру Манојлу В. Смиљанићу *тридесет (30)* динара.

VI

Прочитани су реферати г.г. Сретена М. Аџића и д-ра Душана Рачићића о прештампавању Рачунице за I и II разред основне школе и Рачунице за III и IV разред основне школе од Стев. Д. Поповића.

Реферат г. Сретена М. Аџића гласи:

Главном Просветном Савету.

Прегледао сам оба „писмена дела“ „Рачунице за основне школе“, првдео за I и II раз. и други део за III и IV разред, од г. Ст. Д. Поповића,

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК, II. КЊ., 5 СВ., 1902.

које ми је упутио Главни просветни савет, актом од 24. новембра 1900 год. С.бр. 47., тражећи од мене мишљење о томе, „да ли се оне овакве какве су могу прештампати и употребити као уџбеници у нашим основним школама“.

Због многобројних административних, а нарочито благјиничких, послова у овом новом заводу чији сам управитељ, нисам био у стању ове Рачунице, које су ми већ из раније познате, прегледати још једанпут онако из основа како сам желео, нити сам у стању написати о њима онако исцрпан реферат како сам био рад. Из тога узрока исказујем о њихом прештампивању укратко ово моје мишљење:

1. И ако налазим у Рачуницама доста поједности с којима се не слаже моје убеђење о методској *поштуности* при учењу рачунања, о *природности* задатака и о *начину исказивања* задатака (тако је нпр. врло много задатака у којима се већ исказује и начин израчунавања, као што је овај: „Један човек потрошио је у својој кући за годину дана 730 л. вина, а други је потрошио 219 л. вина *више*“.) — налазим да у обе Рачунице има толико доброга да смем дати мишљење да би се обе могле прештампати *још једанпут*.

2. При прештампивању треба први део мало прерадити према новом Наставном програму од 10. септембра 1899., те писмено рачунање с цифрама изоставити из I разреда па га пребацити у II разред, а за први раз. проширити онај први, очигледни, одељак, где је заступљено писмено рачунање количинама (стр. 5—10 и 19—23), и удесити га за све четири рачунске радње, а тако урадити и на другим местима где би било потребно рачунско градиво довести у склад са новим Наставним програмом за овај предмет у Основној школи.

3. Слике на странама 42. и 142. у првом делу и на 60—62 у другом делу налазим да су непотребне на оном месту где су употребљене. Њих би требало или употребљавати у ранијим вежбавама, али онда у већој мери, и нарочито за ову цел изразене, или их никако и не употребљавати у овим књигама за ђаве већ очигледност оставити само учитељу.

Предлажући да се ове Рачунице прештампaju још једанпут слободан сам у исто време предложити Главном Просветном Савету, да умоли господина Министра Просвете да би изволео расписати стечај за израду других Рачуница за писмена вежбава из рачунања у основној школи заједно са паралелним опширним упутством за методски поступак при том. На тај се начин може доћи — може бити и од истог писца — до још боље Рачунице по што је ова која ће се прештампати, у којој би било и више корисних новина. Да би се, пак, то завста постигло, мишљења сам да би стечајем требало оставити бар две године за израду нових Рачуница и да би за њих требало одредити већи хонорар, али који не би требало да буде по штампаном табаку већ оцеком.

Молим Савет за извишење што нисам овај реферат поднео пре. Узрок сам напоменуо раније.

Главном Просветном Савету захвалан на поверењу

2. априла 1901. год.

у Јагодини.

Сретен М. Ацић,

Управитељ Мушке учитељске школе јагодинске

Реферат г. Душана Рајичића гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети Савету свој извештај о Рачуницама г. Стевана Д. Поповића за I и II и за III и IV разр. основне школе (писмени део), које сам прегледао према саветској одлуци на 777. састању.

I

Коме је, као мени у овој прилици, задано, да свој суд изрекне о важности и употребљивости неког уџбеника за рачунску наставу у основној школи, тај, пре него што приступи своме послу, треба да је на чисто са извесним начелним питањима. Та су питања:

1. Јесу ли ученицима основне школе потребни уџбеници у опште?
2. Јесу ли у основној школи потребни уџбеници за рачунску наставу?
3. Јесу ли уџбеници за рачунску наставу потребни и ученицима нижих разреда основне школе?
4. Је ли могуће изградити општи уџбеник за рачунску наставу у основној школи (општи у том смислу да се један и исти уџбеник употребљава у различним крајевима отаџбине, у мушким и женским, градским и сеоским школама)?
5. Какав треба да је уџбеник за рачунску наставу у основној школи?

И ако реферат о некој одређеној књизи није право место за начелно расправљање, ипак, с погледом на то, што ми је Савет поред Рачуница г. Поповића поверио на преглед и оцену још и неке друге, сматрам за потребно, да пре свега, макар и у најкраћим потезима, изнесем своје гледиште о напред изложеним питањима.

1.

Ученицима основне школе нису потребни готово никакви уџбеници, јер оно што овима хоће да се постигне, утврђивање у настави добивенога знања (на страну да оставимо питање о томе, да ли је давање знања главна ствар у васпитној настави), може се, ако је настава правилна, постићи и на други, за ученике лакши, а, с погледом на успех, поузданији начин, нпр. иманентним понављањем, записивањем речи подсетница, састављањем прегледних таблица итд. Уџбеници су, међутим више од штете но од користи. Спремноме и вредноме наставнику сметају они да правилно ради, да у настави полази од дечјега искуства; имајући уџбеник, ученици обично у напред прочитају оно што ће доћи на ред у настави, на после учитељу, кад их овај пита шта о новој садржини већ из искуства знају, кад хоће да их побуди на самостално размишљање, понављају само мало измењене речи из књиге. Наставника противних особина, пак, наводе уџбеници да ове на зло употреби, да стварну наставу замени наставом речи, да, место живог и очигледног предавања, пропитује ученике само о ономе, што су они, по његовој наредби, прочитали у књизи. У сваком случају, дакле, уџбеницима се даје хране вербализму у основној школи.

2.

Али и када се највише устајало противу уџбеника у основној школи, допуштани су они били за наставне предмете који захтевају више вежбања, а то су српски језик (читанка) и рачун (рачуница). Нарочито се за рачунску наставу тврдило, да не може имати права успеха, ако се рачунска вежбања ограниче на време прописано наставним планом; ученици морају рачунати и код куће, а ради тога је потребна књига са рачунским задацима; осим тога, уџбеник се рачунски може згодно и корисно употребити у неподељеној школи, јер се у времену много уштеди кад се задаци не морају исписивати на школској табли. Ну кад се изузме ова потреба вежбања, оправданост рачун-

ских уџбеника долази исто онако у питање, као и уџбеника за друге наставне предмете, и ако не из истих разлога. Како у избору и распореду наставнога градива, тако и у наставноме поступку, учитељ се мора држати уџбеника, ако хоће да му овај корисно послужи; учитељ је, према томе, спречен да ради самостално, по своме уверењу, да се у своме раду управља по начелима која је усвојио као исправна. Учитељ, нпр., хоће да ради по „Грубеовој методи“, а рачуница је удешена тако, да се прво са свима бројевима одређенога круга пређе један рачунски вид, па онда са свима други итд.; или обрнуто, рачуница је удешена по „Грубеовој методи“, а учитељ мисли да је боље поступати по којој другој. Од колике су незгоде рачунски уџбеници с погледом на задатке у примерима из практичнога живота, видећемо мало после.

3.

Уџбеници за рачунску наставу могу се употребљавати, у напред помехутој сврси, само у разредима у којима су ученици довољно извежбани у разредном рачувању, тј. у рачувању у школи под непосредним надзором учитељевим, и у којима је тачно и течно читање потпуно савладано; осим тога потребно је да су ученици извежбани и у писању, а нарочито у преписивању из књиге. Где ти услови нису испуњени, ту ће се узалуд употребљавати рачунски уџбеници, узалуд, јер неће донети оне користи која се од њих очекује, неће их моћи ученици сами употребљавати, а време које учитељ изгуби око објашњавања пре рада и исправљања погрешака у изради може се корисније употребити на рад у разреду, односно на исписивање задатака на школској табли. Рачунски уџбеници, према томе, нису за најниже разреде основне школе, а нарочито за I разред, где је, можда, довољно да се ученици извежбају добро само у усменом рачувању.

4.

И ако је питање о суштини броја још увек на дневном реду у педагошко-психолошкој књижевности, ипак се данас сви дидактичари мање-више слажу у мишљењу са енглеским филозофом Миљем, да апстрактни бројеви не вреде сами по себи ништа, да се брсиј увек мора односити на нешто стварно, и захтевају, према томе, да се рачун предаје у вези са стварношћу. Мишљења се разлилазе само у питању о претежној важности једне или друге врсте рачунања. Неки мисле да је чисто, а други да је примењено рачунање главна ствар у рачунској настави; први се задовољавају да голе рачунске операције само „обуку“ у рухо стварности, а други траже да се бројевима стварност осветли. По другом гледишту, које има све више присталица међу савременим дидактичарима, није довољно чисте рачунске операције само спољашње (наименовањем) везивати за стварност, већ треба бројним проучавањем стварности ученике заинтересовати за рачунски рад; с тога није свеједно које ћемо стварне области узимати за поједине рачунске радње, већ треба бирати оне за које деца више имају интереса, које су им познате и занимљиве било из наставе било из живота. Па како је интересовање за стварне области различито према различним приликама живота друкчије нпр. у граду, друкчије у селу, друкчије у земљорадничким, а друкчије у сточарским крајевима, друкчије код мушке, а друкчије код женске деце, то је тешко, да не рекнемо немогуће, израдити општи рачунски уџбеник који би био у сагласности са поменутиим дидактичким захтевом. Тешкоћа би ова остала и кала бисмо се држали првога од напред наведених гледишта. Јер и када задатке из стварнога живота узмемо само ради вежбања у чисто рачунским операцијама, ипак морају они бити деца

разумљиви и занимљиви, а ни једно од овога двога не може бити, ако су стварне области, из којих се узимају примери за рачунске задатке, ученицима познате слабо или никако, нпр. ако дете у неком забаченом планинском селу мора да рачуна колико кућњег закупа плаћа месечно или годишње неки велико-градски становник.

5.

Из свега доведе изложенога излази, да рачунске уџбенике, с погледом на потребу вежбања у чистом рачунању, треба сматрати као потребно зло. Ово ће бити у толико мање у колико уџбеник буде бољи. А добар уџбеник за рачунску наставу у основној школи треба да испуни ове услове:

- а) да је у сагласности са наставним програмом;
- б) да одговара најглавнијим захтевима савремене рачунске дидактике;
- в) да има довољно задатака за сваковрсно, а особито писмено вежбање у рачунању;
- г) да су задаци у њему изложени јасно и прегледно, како би га ученици могли употребљавати и без нарочите помоћи учитељеве;
- д) да су задаци из практичнога живота природни и истинити, т. ј. да се за израчунавање узима само оно, што је у истинском животу предмет рачунања;
- ђ) да су стварни рачунски задаци од трајније вредности, да потпомажу како познавање чисто рачунске стварности (новац, мере, време итд.), тако и стварних области других наставних предмета (познавање природе, земљопис, историја...), и
- е) да су, ако је уџбеник општи, одвојени задаци бар за сеоску и градску, за мушку и женску децу.

II

Да видимо сада у колико овим захтевима одговарају Рачунице г. Стевана Д. Поповића.

а.

Уџбеник г. Поповићев сагласан је скоро у свему са садашњим наставним програмом за рачунску наставу у основној школи. Само би Рачуница за I разред морала сасвим отпасти, пошто по садашњем програму писменог рачунања у том разреду никако и нема.

б.

У 1. свесци усменог дела своје Рачунице, у „Ручној књизи за учитеље“, г. Поповић је овако обележио своје погледе на рачунску наставу: „Пре свега настава треба да је очигледна; за тим треба да се развија поступно и да напредује без прекидања и без празнина; даље да иде на руку самосталном развијању мишљења“. Свега се овога и држао г. Поповић при изради своје рачунице. У усменом је делу показао како у рачунској настави треба полазити од очигледности и рачунске операције расветљавати примерима из практичног живота; рачунско је градиво у оба дела распоређено по начелу поступности (и ако не свуда доследно); и у усменом и писменом делу има поред задатака из живота још и задатака за рачунање са чистим бројевима, а поред тога и рачунских загонетака. И иначе је г. Поповићев уџбеник тако методски

израђен, да се, смем рећи, у многоме чему мора мерити са добрим делима те врсте у туђини. За нас је, пак, г. Поповићево дело од епохалног значаја; оно је једино било у стању да у нашу зачамелу рачунску наставу унесе нова живота, да истисне из ње аустрактни формализам и бесмислени механизам и заведе место тога очигледност и самостално мишљење. При свем том не може се тврдити да су г. Поповићеве Рачунице потпуно савремене. Што данашњу рачунску дидактику нарочито карактерише, јесу захтеви начела концентрације. Рачун се не сме предавати изоловано од осталих наставних струка, већ га треба, колико је само могуће, са овима доводити у везу. Што год се у области наставе природних наука, земљописа, историје и др. може бројевима боље објаснити, где год има повода за какво било израчунавање, треба то употребити у рачунској настави; на тај ће начин знање добивено у другој настави бити одређеније и поузданије, а осим тога биће ученици већма заинтересовани и за реалан предмет и за рачун. Из Рачуница г. Поповића не види се да је писац њихов знао за овај дидактички захтев. У њима је мноштво сваковрсних стварних задатака, али задатака из области наставних предмета који се уче у основној школи има тако мало, да се једва онајају. Изгледа да се г. Поповић у питању о стварним рачунским задацима држао поглавито онога гледишта, по коме таквим задацима треба само зачинити сухопарне рачунске операције. — Други је захтев данашње рачунске дидактике, да при ређању стварних рачунских задатака треба pazити и на њихово унутрашње сродство, а не само на формалну сличност; с тога се и у рачунској настави ваља подуже задржавати на једној стварној области. И из васпитних и из практичних разлога боље је да се ученик удуби у једну ствар, да једну темљиво проучава, него да површно посматра многе предмете. Ово је начело и до сада важило за друге наставне струке, само се у рачунској настави, при рачунању са примерима из живота, поступало другачије: да би иначе мало занимљива рачунска настава била што интересантнија с једне стране, и да би се показало колико поуздано ученици владају рачунским операцијама с друге стране, тражило се да стварни рачунски задаци буду што шаренији, да су по садржини што разнороднији; само је оним учитељима, нпр., од стране школских надзорника признавана вештина у предавању рачуна, који су умели у што краћем времену да употребе што више стварних области при давању рачунских задатака. Да и г. Поповић овако што захтева од учитеља, види се скоро на свакој страни његових Рачуница. Да наведемо неколико страна ради примера. Тако је на 43. страни 1. свеске (именог дела) 5 задатака, и они имају оваку садржину:

16. задатак: Здравко налази *печурке*.
17. " : Дете превлачи *цигле* на колицима.
18. " : Станко поклања и размешта *дуње*.
19. " : Милун добија и троши *динаре*.
20. " : Баца имају *пера*.

На страни 95. исте свеске има 7 задатака:

21. Куповање кола *дрва*.
22. Преписивање *листова*.
23. Куповање *оваца*.
24. Сипање воде у *лонце*.
25. Пијење *вина* у кући.
26. *Радничко* зарађивање.
27. Број *џака* у разредима.

На страни 37. 2-ге свеске (писменог дела) има 5 задатака:

50. Трошење *динара*.
51. Зидане *манастира*.
52. Плаћање *пореза*.
53. Продавање *илатна*.
54. Дивари у *кесама*.

На страни 251. исте свеске има 6 задатака:

90. Сандуци *шећера*.
91. Flaше *вина*.
92. Километра *путовања*.
93. Трошење уштеђеног *новца*.
94. Трошење зарађеног *новца*
95. Набавка *сукна*.

Стварно сваштарење, које, као што видимо из наведених примера, нарочито карактерише г. Поповићеве Рачунице, није за осуду само са чисто васпитнога гледишта, јер ствара духовно растројство у ученика; оно исто тако смета да рачунска настава постигне и своје ближе задатке, да, нпр. научи ученике у истини самостално рачунати. Човек ни у практичном животу ни у науци не рачуна док није јаче заинтересован за неку ствар, па тако мора бити и у рачунској настави, ако хоћемо да поступамо природно; ученике пре свега треба заинтересовати за рачунску радњу, а то се не може постићи, док се у настави не пође од неке стварне области која је ученицима позната, коју су они иначе добро проучили и сад треба са формалне стране да је ближе одреде. Рачунати управо и значи неку ствар ближе и тачније испитати с погледом на њену бројну вредност. Према томе није добар „рачуница“ ни онај који зна добро рачунати с чистим бројевима, ни онај који је у стању да разреши и најкомбинованије задатке са неименованим бројевима пошто је претходно научно образац за решавање сличних задатака; већ једино онај који се уме удубити у предмет рачунања и овај свестрано бројно оценити. Школа се не сме тиме само задовољити, да ученике научи механички рачунати по извесним правилима и обрасцима, већ мора ученике спремити и упутити да рачунски и мисле, да буду рачунски досегливи, да умеју ствар о којој рачунају свестрано оценити, да, нпр., при куповању неког предмета имају на уму његову употребљивост и трајашност, а при продавању неког производа вредност уложеног рада и средстава за израду итд. У том правцу, пак, не може рачунска настава ученике спремити док год у њој буде господарило стварно сваштарење, док год се ученицима место истинских стварних задатака буду давале рачунске радње са произвољним наименовањем.

в)

Кад се под б) споменути недостатак у Рачуницама г. Поповића не узме у обзир, онда се мора признати да у њима има довољно, можда и сувише, задатака за сваковрсно вежбање у рачунању.

г) д) љ)

Да међу многобројним задацима у Рачуницама г. Поповића има доста и таквих који су сасвим тешки за децу и које она не могу решавати без веће помоћи учитељеве; да су задаци из практичнога живота већином неприродни и извештачени, и да је веома мало задатака од трајније вредности — видеће се из 3. дела овог извештаја.

е)

Рачунице г. Поповићеве удешене су за све основне школе у Србији; у њима нема нарочитих задатака за градску и сеоску, нити за мушку и женску децу. Ово је довољно само напоменути. За осуду је, међутим, што задаци у г. Поповићевим Рачуницама нису колико треба удешавани ни за опште прилике у Србији; у њима се често говори о свили и кадифи, о замашним зарадама, о скупим кућним закупима, о школама са великим бројем ученика итд. Да није сам г. Поповић у предговору ка усменом делу своје Рачунице изјавио да се „највећи део задатака и примера... имају сматрати као самосталан производ његова рада, за који је он и одговоран“, могли бисмо за овако неподесан избор рачунских задатака за српске школе кривити туђинце: Бертелта, Петермана, Јекела и Тому и друге, по којима је г. Поповић радио своје Рачунице; овако нам остаје да тумачимо да је г. Поповић са великом пажњом бирао и сређивао задатке са чисто рачунске стране, али да је стварне задатке мање ценио и с тога их склапао на брзу руку.

III.

Као што се види из свега до сад изложенога, г. Поповићеве Рачунице не могу више важити као сталан рачунски уџбеник ако се не би битно измениле. Али како су наше основне школе већином неподељене, те без икаквих рачунских уџбеника не можемо бити, а бољих Рачуница од г. Поповићевих за сад немамо, мишљења сам:

1. Да г. Поповићеве Рачунице треба са најпотребнијим изменама прештампати у онолико примерака, колико је потребно за три школске године, и
2. Да за то време треба стечајем доћи до бољих уџбеника за рачунску наставу у основној школи.

Далеко би ме одвело, а држим да није безусловно ни потребно, да Савету изнесем шта би све при прештампавању г. Поповићевих Рачуница у њима ваљало мењати. Учинићу само најпотребније напомене о појединим, нарочито стварним, задацима, и то оним редом којим сам их при прегледању бележио; на сличне случајеве указиваћу римским (за вежбања) и арапским цифрама (за задатке).

Пошто ће се, према ранијој саветској одлуци, од сад прештампавати само уџбеници за III и IV р. (осим читацака и буквара), то ћу и напомене своје саопштити само о задацима из Рачунице за III и IV р.; ако Савет жели, могу напомене о задацима из Рачунице за I и II р. послати накнадно.

III разред

1. Представљање стотина цртицама (I вежбање, 6. задатак) треба, као очигледност, да дође пре сваког другог објашњавања и задавања, дакле пре 1. задатка у I вежбању.
2. Задатак II 2 не сме доћи испред задатка II 3 пошто је од овога тежи.
3. За задатке II 7 и 8 треба израђеним примерима показати како да их ученици израђују, јер им то може бити нејасно.
4. Задатак II 9 може доћи испред свих осталих у II вежбању, јер прво треба извежбати децу у читању и писању бројева по реду, па тек онда преко реда.
5. После једног обрасца (III 16) није смео доћи одмах други образац (III 17), већ који неизрађен задатак.

6. Задачи, бар у уџбенику, треба да су у сваком погледу природни; у њима не сме, вежбања ради, бити тражено оно, што је у ствари морало бити познато још пре постављања задатка. Према томе не ваљају задачи III 38 и 39 и још многи други (IV 22, V 15, VI 26, 27 и 29, VII 31, VIII 48, X 8, 10 и 12, XIV 8—10, XVI 26, XVII 10, XX 12 и 14, XXIV 7, XXVI 4, 5, и 7).

7. Задачи у примерима из живота не смеју бити по што по то створени за рачунско вежбање, већ морају тачно одговарати стварним односима; иначе су неприродни. Кад је мало новаца, меће се у једну кесу, а кад је новаца више, меће се и у више кеса, али је онда обичај да се у сваку кесу метне једнак, или и различан али округао, уобичајени, број новчаних јединица. Према томе не ваља задатак III 39 (XIV 8, XVI 26, XX 20, 24—26).

8. Од куд на једанпут оне тачке у IV 15, и на што ће оне у опште? Ако су потребне, зашто трају само до IV 17?

9. Задатак V 3 није лепо изражен. Треба да гласи само: „Сабери све непарне бројеве од 85 до 100“.

10. Који је то касапин (V 11) у Србији што на дан пазари по 200 или чак више и од 300 динара?

11. Треба у задацима избегавати бројеве и речи које нису потребне за решење задатака, н. пр. у VII 36 „од пола динара“ (у VIII 53 „неколико комада“).

12. Место задатака као што је VIII 51 треба узимати истинске мере из живота, па макар у загради назначена била година рачунског задвања (Слично: XV 35).

13. Разрешење може доћи после некога задатка (VIII 54) кад иза овога има више сличних а неразрешених задатака; иначе не разумем чему може служити разрешење.

14. Задатак X 7 вештачки је удешен а мало одговара стварности. Зашто нпр. да се од дрвета која нису родила у обе баште посеку баш $\frac{3}{4}$? (Слично: XIV 10, XX 12 и 14, XXVI 4, 5 и 7, XXVII 1—3).

15. Где су ти српски Станислави што имају по 876 литара млека у кући, где, пак, ти куџи што купују по 197,250,218... литара млека? (X 14).

16. Нико не рачуна колико има штампаних табака у мањем броју примерака неке књиге, већ у свима или никако; према томе је задатак XII 21 неприродан.

17. Неприродан је и задатак XIII 16, јер ни један механичар неће за 13 дана продавати вино, а сваког дана да прода управо 75 литара.

18. Задатак XIV 7 је и сувише извештачен. Поред осталог, овде се можемо питати, да ли се у радњи који има нпр. 7 момака плаћа свакоме једнак број динара месечно.

19. Занимљив је то дужник који има 6 поверилаца, а петорици дугује, свакоме баш по 175 динара. (XIV 14).

20. Како ће наши сељачићи појмити „човека“ који годину дана издаје новац на књиге, а сваког месеца потроши по 80 динара? (XIV 11).

21. Сасвим је излишна илустрација задатка XIV 23, који је, у осталом и кроз неприродан; јер ако ученик зна рачунати, израдиће задатак и без слике, а ако то не зна, неће му ни слика много помоћи.

22. Очеvidно је неприродан и задатак XIV 24. У великим кућама су станови различити (на више спратова), те им ни цена не може бити једнака. У осталом, који је тај богаташ у Србији који има 6 сасвим једнаких кућа?

23. Задачи XIV 23—28 могу послужити као мустра за произвољне и неприродне задатке.

24. Задачи као што је XIV 25 без икакве су стварне вредности, а немају ни рачунског интереса. Што ми, нпр., треба да знам колико један човек испости за 7 година?

25. Бурад могу бити и једнака, а да не буде у свакоме једнак број литара вина. С тога задатак XV 4 треба да је одређенији.

26. Колико је мало г. Поповић водио рачуна о нашим домаћим приликама види се из задатка XV 27, где се наводи како се „у једној кући троши недељно по 217 динара: то ће код нас појмти само министарска, и, можда, деца из особито богатих трговачких кућа (Слично XVI 6).

27. Задатак XVIII 10 је неприродан, јер нема школе која би имала 7 одељења, а у сваком да буде равно 60 ученика.

28. У задатку XIX 4 број 18 треба заменити бројем 15, иначе се бојим да не буде опет више удешен за господску децу. (Ово се последње односи и на задатак XIX 11).

29. Задачи XX 20—26 су неприродни, а особито они са кесама, који морају бити досадни већ и ученицима.

30. У рачунској настави у основној школи треба избегавати оне називе метарских мера, који се у животу не употребљавају никако или ретко, нпр. декаметар, ектограм и т. д. Према томе нису ни у Рачуници потребни задаци XXI 3 и 4, (XXII 1, 2, 5, 12 и 13, XXIII 16, XXIV 13).

31. За задатак XXIV 10 важи оно што је речено у 13. напмени.

32. У штампаним рачунским уџбеницима не треба без велике потребе употребљавати задатке са „до сад“ „ове године“ и т. д. јер се уџбеник штампа за више година. (XXIV 14).

33. Задатак XXV 2 је и неприродан и за наше прилике неподесан. Ко је тај што ће неколико дана узастопце трошити сваког дана равно 17,20 динара?

34. Запремина неког суда једнака је за сваку садржину; према томе је излишно за неко стакло рећи да хвата толико и толико литара *вина* (XXV 4).

35. Само су оне рачунске загонетке за ученике основне школе, које они могу самостално решити, т. ј. без велике учитељеве помоћи, без нарочито датог обрасца за решавање. Сумњам да су такве природе задаци XXVII 1 и 2.

36. Задатак XXVII 3, пошто је лакши, треба да дође пре задатака XXVII 1 и 2.

IV разред

37. Да ли је умесно прво упознавати децу са писањем цифара до и преко милијуна, па тек онда прелазити на поједине рачунске радње; и ли би боље било од хиљаде ићи поступно до 10.000 па до 100.000 и тек онда до и преко милијуна, па према томе удесити и поступно упознавање с цифрама? (I и II).

38. Из разлога наведених у 6. напмени не ваља задатак III 5 (III 10 и 16, IV 12, V 7 и 21, X 12, XIII 10 и 11, XVII 23, XIX 18, XX 6, XXIII 4, XXIV 2, XXV 1, XL 6, XLII 9, XLIII 4, XLV 9 и 10, XLVI 6, 11, 13—15, XLVII 28. Додатак 42—44, 46, 48, 50, 52, 54—69, 80—82, 89).

39. За задатке као што је IV 10 треба узимати примере из живота, н. пр. Београд, Ниш, Крагујевац и т. д.

40. На силу је комбинован и извештачен задатак IV 12. Овде је још и то неумесно што се узима пример из практичнога живота за овако необичан и неприродан задатак.

41. Код задатка VI 5—7, (који спадају у оно мало стварних рачунских задатака што су од веће вредности), треба назначити годину пописа.

42. Задатак VI 15 може се решити и без Вула.

43. Упуство (прво) за пробу сабирања у VII 1 (на стр. 122.) је нелогично; јер ако се од збира свих сабирака буде одузимао један по један сабирак, увек ће остајати збир осталих сабирака, а никад „ништа“.

44. Неприродно је да трговац неки 5 година продаје вино, а сваке године да прола упрavo по 29 080 литара (VIII 8).

45. Радозна сам које ће српско ђаче појмити, да се „у једној кући троши месечно по 4 000 динара? (X 13).

46. Задаци XII 6—10 не ваљају из разлога у 30. напомени. (XII 12, XIII 12).

47. Неприродан је задатак XIII 5, јер је невероватно да у 75 домаћина буде само 3 различна броја оваца, да по 40 (односно 20 и 15) кућа имају потпуно једнак број оваца.

48. Без икакве је вредности задатак XIII 17. Човека још може интересовати колико у једној књизи има слова; али колико слова има у више примерака једне и исте књиге, неће интересовати никога.

49. Исто је тако од незнатне вредности и задатак XIII 24. Кад је већ један број у томе задатку позајмљен из стварности, требало је и други одатле узети, нпр. колико државног дуга пада на сваког становника, или друго што слично; овако задатак изгледа детињасто произвољан.

50. Чему служе оне тачке у обрасцу за дељење (XIV 1)?

51. Није за нашу децу подесан задатак XVII 9, јер нема у нас много људи који троше дневно по 25 динара. (Слично XXIII 4 и Додатак 51). Осим тога овај је задатак неприродан, јер мало одговара стварности; ко има толику суму новаца као Станоје, неће сав новац држати код себе и трошити га, већ ће бар већи део новца дати на прилод или уложити у радњу, а то значи да тај новац, кад се троши колико је у задатку условљено, мора дуже трајати него што то излази по решењу задатка оваког какав је.

52. а) За неке лакше ствари дат је образац, а за решење задатка XVII 20 није, и ако је то први случај да се тражи садржавање пара у динарима

б) Ну кад се појави овакав један пример, не треба да остане усамљен, јер у ономе што је теже треба децу тек вежбати.

53. Неприродан је задатак XVII 23, јер се ни у којем дућану не продаје сваког месеца по неколико једнаких делова првобитне количине неке робе.

54. Шта ће код задатка XXVII 4 она напомена у загради, кад се такав задатак (бар за једно 40 година) може решавати свакога дана и године?

55. У „писменом делу“ Рачунице нема места упуствима за усмено рачунање (XXXV 1, и XXXVI 1 и 3); то мора бити савладано у усменој настави.

56. Зашто у рачуну (на баш у оном из практичног живота) употребљавати делове динара којих нема у практичној употреби, нпр. метар материје по 46 пара (XLIII 4). Треба узимати бар оне случајеве где такви делови динара заиста долазе у практичном рачунању, нпр. цене поврћу, житу, воћу, и т. д. кад се узима на више.

57. Нема смисла, бар у основној школи, за рачунање са десетним разломцима узимати предмете чија подела није десетна, нпр. године (XLV 8).

58. Неоснован је задатак XLV 18, јер је природно да ће човек што више пешачи бити све уморнији, и онда није могуће да ће све брже путовати.

59. Задаци XLV 23—26 спадају међу светле изузетке у г. Поповићевој Рачуници; од трајне су вредности.

60. Колико су задаци у овој Рачуници састављени онако, произвољно, без обзира на стварност, види се из задатка XLV 27. Зна се нпр. да се цене месо (као и осталим намирницама) не мењају сваког дана, већ за дужи времена, бар, остају исте, а кад се промене, онда тако промењена цена траје неко време, па се онда тек опет мења. По овом задатку, међутим, излази, да један и исти касапин може продавати месо првога дана по 90 пара, другог по 94, трећег по 95 а четвртога по 89 пара.

61. Чему служи решење задатка XLVI 7? Ако ученик зна одузимати десетни разломак од целог броја, умеће и сâм разрешити задатак; а ако то не зна, онда му не помаже тако кратко решење задатка, већ му треба дати опширнији образац.

62. Као што важи правило, да не треба ништа задавати за писмено рачунање што се може лако израчунати усмено, тако се ваља држати и правила, да за рачунање са десетним разломцима не треба ништа задавати што се може лакше на други начин израчунати, нпр. у облику обичних разломака, или целих бројева (кад се узму најмањи делови веће јединице као јединице, нпр. грамови место хиљадитих делова килограма). Према овој нису добри задаци XLVII 1—3.

63. Образци за решавање задатака треба да су потпуно јасни. Пре свега мора се знати да ли је упуство за разрешење задатка намењено усменом или писменом рачунању. Тако би за задатак XLVIII 2, ако је за усмено рачунање, требало овакав образац употребити: „... на сваки део дође по 8 стотих делова (и ово писменима, не цифрама, означити), т.ј. по 8 пара“. А ако је то задатак за писмено рачунање, онда треба ићи дословце оним редом којим се писмено рачуна, нпр.; „Кад се 0 целих подели на 5-орицу, не добије нико ни једно цело, зато пишем 0 целих; кад 4 десета поделим на 5-оторицу, не добије нико ни једно десето, зато пишем 0 десетих, а она 4 десета претворићу у стоте; 4 десета чине 40 стотих, 40 стотих кад се поделе на 5-орицу, сваки добије по 8 стотих, зато пишем 8 стотих. Дакле кад се 0,4 динара поделе на 5-орицу, сваки ће добити по 0,08 динара, а то су 8 пара“.

64. Образац за решавање задатка XLVIII 10, пошто је овај везан за одређену стварну садржину, није најзгодније упуство за решавање задатака под XLVIII 11, јер су овде све неименовани бројеви. Требало је бар за 1-ви пример (0,6 у 5,4?) дати образац, нпр. „5,4 чине 54 десетине; 6 десетина у 54 десетине налази се 9 пута; дакле 0,6 у 5,4 налази се 9 пута“.

65. Образац за решење задатка XLVIII 12 није ни најмање јасан за децу. Истина, за задатке овакве природе тешко је и дати деци основне школе образац за решавање који би им био јасан и очигледан. Али је питање да ли се мора баш све учити у основној школи; бар оно не треба употребити што није могуће јасно представити.

66. Не знам шта значи она (повећа) пула у обрасцу задатка XLVIII 12 (XLIX 8).

67. Задаци као што су XLVIII 12 и XLIX 8 и 10 могли су сасвим изостати из ове Рачунице; они нити служе т. зв. „умној гимнастици“, пошто

деци основне школе такве ствари никад не могу бити довољно јасне, нити припремају ученике за какво практично рачунање у животу, пошто таква читања не интересују практичне рачуниције (LI 1, LII 15—17).

68. Образац за решење задатка L 1 је и за децу нејасан, и математички петачан (нпр. $3 : 250 = 30 : 250 = 300 : 250$).

69. Ко завештава своју имаовину на добротворне установе, тај, ако зна колико му имање вреди, одреди тачно шта коме оставља, а само ако не зна одређено колико ће оставити после своје смрти, може правити тестаменат у облику у ком је израђен задатак L 8. Овај би задатак био лепши и природнији када би се у првој врсти „46.845,75 динара“ заменимо речима „све своје имање“, а пред последњом (унитном) реченицом када би стајало: „Имање вреди 46.845,75 динара“.

70. У задатку LI 3 треба, природности ради, речи: „Сваки дан троши“ заменити речима: „Кад би сваки дан трошио.“ (LII 13).

71. Прво разрешење задатка LI 8 било је довољно да ученици основне школе схвате за њих доста тежак задатак. Друго је и непотребно и нејасно, а има у њему и нетачности. Тако је неправилно рећи после „Једна десетина месеци износи 3 дана“ „8 десетина чине $0,3 \times 8 = 24$ дана“. Јер оно $0,3$ ако су дани, онда је $0,3 \times 8 = 24$ дана, а ако су месеци, онда $0,3 \times 8 = 2,4$ месеца, а није ни једно ни друго; требало је просто рећи 3 дана $\times 8 = 24$ дана.

72. Задатак LII 12 је тежак за децу основне школе, а није од велике вредности.

73. Задатак LIII 3 треба поправити у смислу напомене 11. („6 дана“).

74. Кад се на једној царинарници наплати за 8 месеца извесна сума, онда се може питати „Колико *долази* на 1 месец“, али нема места питању „Колико је *наплатљено* за 3... месеца“ јер се то не може рачуном дознати.

75. Кад год се у рачунском уџбенику изнесу обрасци за писмено рачунање, они треба да буду по могућству јасни и потпуни, како би се њима ученици, у случају потребе, заиста могли и користити. Ту треба онда употребити и речи које се говоре при писменом израчунавању неког задатка (види 63. и 64. напомену); али и краћи наговештаји у чистим бројевима могу ученицима користити, ако су довољно прегледни. Такав није образац за писмени рад задатка LIV 2; треба да буде овакав:

25 Кг. 27,5 дн.

225 Кг. : 25 Кг. = 9 пута

27,5 дн. $\times 9 = 247,5$ динара.

76. Да ли се гдегод продаје млеко по 43 паре (LIV 5)?

77. Код задатка LIV 12 требало је назначити колико табака има једно туце хартије, јер се код нас туце двојако схвата, правилно, као дванаест комада, и погрешно, као 10 комада.

78. Задатак LIV 17 управо и не спада у правило тројно, јер има само два броја (друго-споменути и разломак) са којима се рачуна; први је број могао и изостати па опет рачун да се добро изради. Тако се могло рећи да је вино продано за „неко време“ па опет да се пита колико би се вина продало за половину тога времена.

79. Јаја у задатку LV 7, и пилићи у задатку LV 8, прилично су скупи за наше прилике.

80. Овај Светозар у задатку LVI 3 мора да је нека распикућа кад се на четири места задужује на толике грдне суме. А да се лакоислено задужује види се по томе, што највећу суму новаца узима од највећег интересције.

81. Ако је разрешење задатка LVI 8 образац за усмено израчунавање таквих задатака, може се примити; за писмено рачунање, пак, лакше је и простије рећи: 1 ден. има 100 пара; кад се на сваких 100 пара плаћа 12 пара, онда ће се на 7875 динара платити 7875×12 пара = 94500 пара = 945 динара.

82. Ученицима треба једном добро објаснити значење процента, па ће им онда бити јасно да 7 на сто значи не само на 100 динара 7 динара, већ и на 100 пара 7 пара. Онда би и решење задатка LVI 12 било много краће но у овој Рачуници, на име: „Кад 1 динар доноси 7 пара, 8 динара донеће 8×7 пара = 56 пара“.

83. Задатак LVI 16 лакше је разрешити писмено на начин изложен у 81. напомени; али би и усмено разрешење било краће и јасније, када би се после израчунавања интереса за стотине динара израчунавао интерес не за 48 динара, као што би требало у ствари, већ прво за 50 динара (половини стотине), па после само одузети интерес за 2 динара, т.ј. 18 пара.

84. Кад на крају разрешења задатка LVIII 1 већ стоји: „Цео писмени рад изгледа овако: . . .“ онда би боље било да је оно што иза тога долази потпуније представљено, нпр.

8 људи 15 дана,
1 човек 15 дана $\times 8 = 120$ дана,
10 људи 120 дана : 10 = 12 дана.

85. Да не буде то много 450 калдрмија за једну варош (LVIII 2)?

86. Задачи у Додатку I—41 најбољи су у целој г. Поповићевој Рачуници; они једино везују рачун са другим наставним предметом (земљописом) и од трајније су вредности. Само би, разуме се, при прештампавању ове Рачунице ваљало бројне податке исправити према најновијем попису.

87. Каквог смисла имају у „писменом делу“ Рачунице она питања у Дол. 78. и 79. Треба ли ученици на та питања написмено да даду свој одговор, или она служе само за подсезање? Баш ако су и потребни одговори на поменута питања (а то је сумњиво), нема им места у Рачуници, јер то треба да је у школи већ увелико утврђено. У осталом какав се одговор и може добити на питање као што је ово: „Који је број у дељењу најмањи?“ кад се зна да је нпр. $32 : 8 = 4$, $32 : 4 = 8$?

88. Задатак Д. 93 неће моћи ученици решити без претходног упуства.

89. Задатак Д. 95 тако је тежак за ученике основне школе да га они сами (без разрешења) никад не би могли разрешити. Али на шта ће он и с разрешењем кад после њега нема сличних неразрешених задатака?

90. Још је мање оправдано поставити сасвим тежак задатак, као што је Д. 102, а не дати апсолутно никаква објашњења за његово разрешење, (док је за лакше задатке раније било разрешења или бар упуства). Ако оваки задаци имају места у основној школи, онда треба једном показати како се раде, па по том задавати и друге сличне задатке, нпр. о брзом и мешовитом возу и т. д.

91. На послетку, сматрам за потребно још предложити да се из г. Поповићевих Рачуница сасвим избаце све дефиниције о рачунским видевима („правила“ о сабирању, одузимању и т. д.) Ако је ученицима основне школе потребно да и то знају, боље ће се то утврдити у усменој настави; а ако овде то није могуће постићи, значи да за децу никако и није, да ученици основне школе тако апстрактне ствари не могу ни схватити како треба. Ну

дефиниције ове не само што у Рачуници заузимају место кориснијој садр-
жини, већ могу бити од знатне штете и по рачунску наставу у опште. Педа-
гошки неспремни наставници, или, што је још и горе, такви школски над-
зорници, могу мислити, кад у државном рачунском уџбенику виде дефиниције
најкрупнијим словима штампане, да су оне најважнија ствар у рачуној
настави, па према томе највише и времена трошити на њихово савлађивање, а
то значи на учење онога што најмање вредности има, без чега се може бити,
што је ученицима непојмљиво па и досадно. А ко иоле познаје педагогику,
знаће и то, да се ученицима ништа не сме предавати што они не могу разу-
мети, и да настава никад не сме бити досадна. (Колико ми је познато, ове
су ствари и ушле у г. Поповићеву Рачуницу тек по препоруци ранијих ре-
ферената, који су познати као одлични стручњаци али нису педагози).

21. марта 1902.
у Јагодини

Главном Просветном Савету
захваљан на поверењу
Д-р. Душан Рајчић
професор.

Главни Просветни Савет, усвојивши мишљење г.г. референата, одлу-
чио је: да Рачуницу за I и II разред основне школе не треба прештам-
павати, пошто је раније решено да не треба сем буквара и читанке
употребљавати никакве уџбенике у I и II разреду основних школа, а да
се Рачуница за III и IV разред од Стев. Д. Поповића може прештам-
пати с тим, да писац по свом нахођењу при прештампавању узме у
обзир напомене, које су изложене у горњим рефератима.

У име хонорара за реферовање одређено је: г. Сретену М. Адићу
двадесет (20) а г. д-ру Душану Рајчићу *четрдесет (40) динара*.

Овим је завршен овај саветски састанак.

НАЦРТ ПРЕДЛОГА ЗАКОНА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

*

Господин **Драгутин Стаменковић**, министар просвете, одлуком од 1. јуна о. г., ПБр. 5699, одредио је нарочити одбор, који ће израдити нацрт предлога закона о народним школама. За председника овог одбора поставио је г. **д-ра Војислава Бакића**, професора Велике Школе, а за чланове :

- г. *Стев. Ловчевића*, начелника министар. просвете,
- г. *Милека Марковића*, управника Државне Штампарнице,
- г. *Луку Лазаревића*, директора Гимн. Краља Александра,
- г. *Јов. Миодраговића*, професора Вукове Гимназије,
- г. *Љуб. Протића*, референта мин. просвете,
- г. *Сретена Пашића*, управника В. Ж. Школе Краљице Драге,
- г. *Др. Миливоја Јовановића*, професора Вукове Гимназије,
- г. *Свет. Максимовића*, професора Гимназије Краља Александра,
- г. *Др. Стев. Окановића*, проф. Гимназије Кнеза Милоша Великог.

Одбор је свршио поверени му посао, и 13. септембра предао је израђени законски пројекат госп. министру. Тај пројекат и писмо, којим је пројекат спроведен, штампају се сад овде по наредби госп. министра.

I

Писмо господину министру

Господине Министре,

Према Вашем акту од 11 јуна ове године ПБр. 5699, Комисија за израду пројекта закона о народним школама отпочела је свој посао 17. јуна, а довршила га је 12. овога месеца, као што се то види из *записника* /./, који се овде прилаже уз израђени законски пројекат //.

При изради овог пројекта, Комисија је имала на уму Вашу жељу, Господине Министре, да садашњи закон измени тако, како би „*наша народна школа и просвета боље напредовале*“.

Према томе, Комисија је поближе одредила *задатак* народних школа, и, да би се он мога поуздано постићи, продужила је *учење* у основној школи на *шест година*. Разлози су за ово: 1.) што се, за краће време, не може постићи *темељно образовање* духа у школске омладине; 2.) што се, за *кратко* време, не могу развити и утврдити сталне моралне и друге

Господину Министру просвете и црквених послова

навике, које су потребне за будући грађански живот; 3.) што се, у таквом случају, не може одржати *писменост* до зрелијега доба живота; 4.) што се млађи ученици (од 7 до 11 година), због недовољне *снаге*, не могу спремати ни за доцнији *практични* живот.

Комисија је задржала и остале *врсте* народних школа: децја завешта и приправне разреде, продужне школе и грађанске школе, само би оне добиле мало друкчије уређење. Она мисли да и српским *приватним* школама треба учинити неке олакшице.

Што се тиче *издржавања* школа, комисија је поближе одредила дужности школске општине, а нарочиту је пажњу обратила на подизање *школских зграда*.

У одељак који говори о *настави*, Комисија је унела и неке нове одредбе о школским *књижницама*, налазећи да од добрих књижница за учитеље, за децу и за народ зависи не само напредак школе, него и утврђивање писмености и ширење кориснога знања у народу.

Комисија је обратила пажњу и на *олакшавање похођења* школе тим, што се изузетно допушта *скраћено учење*, само зимскога течаја, у најстаријим разредима основне школе; после, што се старији разреди ослобођавају похођења школе, три пут у години по десет дана, за време највећих пољопривредних радова; и најпосле, што се у неким школама може допустити и полудневно учење.

Даље, Комисија налази да би у основну школу требало примити мало *старију* децу, да би, по свршетку школе, била ближе младићском или девојачком добу, како би, у зрелијим годинама, младићи и девојке могли сами продужити своје образовање.

Она је изменила и начин *оцењивања* успеха и превођење ученика у старије разреде.

У одељку о *наставницима* одређени су поближе: спрема, права, дужности и казне.

За наставнике основних школа постављају се на првом месту свршени ученици *учитељске школе*, а на другом месту они који су свршили средње или стручне школе. Одредбе о *приправништву* измењене су; а било је и таквога мишљења да је оно непотребно, као што се то види из записника. — После, прописана је стручна спрема за *зававиле* и за наставнике и наставнице *грађанских* школа, мушких и женских. — Најпосле предвиђено је и продужно образовање наставника у нарочитим научним и практичним *течајевима*, и поновно полагање учитељског испита за оне који су прекинули учитељску службу.

Што се тиче *права* наставничких, Комисија је мишљења да њих треба што боље обезбедити, па да се с јачим разлогом може тражити и потпуно вршење прописаних дужности наставничких. Зато је Комисија радо пристала на решење Народнога Представништва о *повишењу плате* наставницима основних школа, имајући при том на уму и финансијске прилике наше државе. А да би се издавање плате вршило тачније, она је предложила да се плате издају из *државнога буџета*, као што је то и пређе било.

Из истога разлога, Комисија тражи *сталност* у наставничкој служби, ограничење *премештања* наставника, попуњавање празних места *стецајем*, укидање досадашњег начина *оцењивања* школскога рада, *уважење* година учитељске службе у изузетним приликама, нарочити *дисциплински суд* за оцењивање тежих кривица наставничких, и *застаревање* неких казни.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Место досадашњег оцењивања успеха у школском раду, које је већином било неправично, а често је понижавало наставнике, Комисија је предложила други начин оцењивања успеха и владања наставника, који је сличан чиновничком *кондуитовању*. Док није било сталнога надзора у школама, донде је, може бити, досадашњи начин оцењивања био и оправдан; а сад, кад се заводи потпуно стручан и сталан надзор, нема те потребе. Према мишљењу Комисије, успех у настави ценно би надзорник према прописним наставним програмима, па ако у некој школи не би било довољно успеха, а кривица би била до наставника, онда би он био кажњен. Ово је, свакојако правичније и достојније, него што је то до сад било.

Што се тиче *кажњавања* наставника, комисија налази да у закону не треба ређати разне кривице и одређивати казне за њих, јер ово зависи од разних околности које се све не могу предвидети, него је довољно да се помену све главније дужности њене, за невршење којих или за недовољно вршење надлежне школске власти изричу казне, пошто се кривице иследе и докажу.

Комисија је претресала и питање о *удатим учитељицама*, па је нашла да *интереси* школе захтевају, да учитељица, кад се уда, не може и даље остати у служби; јер она поред породичних дужности, као мати и као домаћица, које су исто тако важне и исто тако тешке, као и школске дужности, не може ове последње вршити савесно и с пуном снагом. А што се пак допушта, да учитељице које су удате за учитеље, остају и даље у служби, то је поглавито за то, што оне, у случају потребе, могу добити помоћ у школском раду од својих мужева.

У одељку који говори о *урави* и *надзору*, обухваћене су све школске власти и одређене су њихове дужности.

1. *Месни* је *школски одбор* проширен; у њега улази и месни свештеник. У мањим су местима учитељ и свештеник једини представници интелегенције, и зато они морају ући у школски одбор. Свештеник је и по свом позиву дужан потпомагати школу и одржавати везу између ње и цркве. Као члан школског одбора лакше ће то моћи чинити.

2. *Окружни* је *школски одбор* такође проширен, нарочито људима из *просветне* струке. Зато је он добио више дужности и већа права. Најважније су, у том погледу, оне одредбе које говоре о окружном прирезу и окружној школској каси, о подмиривању школских потреба у појединим школским општинама, и о издавању попутнине учитељима, надзорницима и члановима окружнога школског одбора.

3. Дужности су *уравитеља* основних школа проширене; зато се од њих тражи јача спрема и веће искуство. Комисија је предложила да се у женским школама постављају *уравитељке*, надајући се да ће оне моћи вршити те дужности, нарочито оне које су свршиле учитељску школу.

4. Проширене су и дужности *наставничкога већа*, чији је рад сличан раду професорскога савета у средњим школама.

5. *Окружни* и *срески учитељски зборови* држаће се поглавито ради узајамнога *усавршавања* у наставничком раду. Комисија се нада да ће се у том боље успевати под управом стручних надзорника.

6. *Окружни школски надзорници* задржавају се и даље, али тако да они врше *стручан* и *инструктиван* надзор над школама. Зато се од њих тражи *стручна сирема*. И њихове су дужности овде проширене, а

права су им изједначена с правима професора учитељских школа. Ну Комисија мисли да надзорницима треба давати засебно *дневнице* у име попутнине и трошкова, а не годишњи додатак на путовање, налазећи да је то за школе корисније.

7., *Главни надзорник* народних школа, који би уједно надзиравао београдске основне школе, вршио би стручни надзор над свима народним школама и учитељским школама у земљи, и одржавао би везу између окружних школских надзорника и Министарства просвете.

8., *Надзорнички Савет* одржавао би *јединство* у свима школама и помагао би Главном Просветном Савету у његовом раду, у колико се тиче основне наставе.

9., *Главни Просветни Савет*, поред осталих послова, представљао би *дисциплински суд* за наставнике основних школа. Он би предлагао отпуштање наставника из службе и њихов повратак у службу. Поред тога, он би оцењивао молбе наставника за пензију у изузетним случајевима, и молбе са уважење година службе на страни проведене.

На послетку, у *прелазним наредбама* обрађена је нарочита пажња на превођење садашњих наставника основних школа на нове *плате*.

Комисија налази да су садашњи наставници *заслужили*, да им се плата повиси. Ово повишење треба одмах да се изврши, одмах у почетку нове рачунске године, и то тако да сви наставници добију одмах повећану плату према новом закону. На тај би начин наставници који сад имају 1050 динара, добили 150 динара више (1300 динара); они који имају 1300 динара добили би 200 динара више (1500 динара); они који имају 1550 динара, или 1850, или 2150, или 2450 динара, добили би 250 динара више (1800 д., 2100 д., 2400 д., 2700 д., 3000 динара.)

И учитељице би добиле мало већу плату но што је сад имају. У Комисији је било мишљења да се њихова плата изједначи с платом учитеља, и то да важи бар за оне учитељице, које су свршиле учитељску школу. Ну с обзиром на финансијске прилике у земљи ово се није могло примити.

У осталом, Комисија мисли да је њена главна дужност била, да предложи најподесније *уређење* наших народних школа, а финансијске ствари оставља Влади Његовога Величанства и Народном Представништву. Ну Комисија сматра за дужност да овде искаже своје уверење, да би просветне раднике требало што *боље наградити*, како би се они сасвим могли посветити своме позиву, и како би се с пуним правом могла тражити од њих и потпуна *одговорност* за успех у васпитању школске младине.

Још је Комисија у прелазним наредбама истакла једну важну ствар, а то је *размештај* учитеља и учитељица основних школа, по ком би свако од њих, по могућству, добио оно место које *заслужује*. Пре но што је законом утврђена *сталност* у овом погледу, учињена је многим наставницима *неправда*, и то није поправљено приликом ступања у живот садашњег закона о народним школама. Комисија мисли да би то требало сад поправити, кад се цео закон мења. Да ли ће у том министарству помоћи Главни Просветни Савет, који је, по закону, дужан дати своје мишљење Министру и о таквим питањима, или нека нарочита комисија, састављена из стручних и искусних лица, или надзорнички савет, то је остављено Господину Министру просвете.

Завршујући овим извештај о раду Комисије, част нам је напоменути, да је Комисија мишљења да би за народне школе било корисно, кад би се овај нацрт законскога пројекта предао јавности пре но што би се Народном Представништву поднео утврђени пројекат закона о народним школама.

Захваљујући Вама, Господине Министре, на поверењу којим сте овом приликом одликовали чланове Комисије, молимо Вас да изволите примити уверење о нашем одличном поштовању.

Службено
12. септембра 1902. год.
у Београду.

Пословођа
Љуб. М. Протић.

Председник Комисије
за израду пројекта закона
о народним школама,
В. Бакић.

НАЦРТ ПРЕДЛОГА ЗАКОНА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

I Задатак и врсте народних школа

Чл. 1.

Задатак је народних школа да васпитавају децу у народном духу и да их спремају за грађански живот, а нарочито да шире просвету и српску писменост у народу.

Чл. 2.

Народне се школе деле на основне школе, дечја забавишта, про-
дужне школе, и грађанске школе.

Чл. 3.

Учење у основној школи траје *шест* година. Ну у местима где уче-
ницима и ученицама петог и шестог разреда не би било могућно по-
хођење школе преко целе године, може Министар просвете и црквених
послова, по предлогу окружнога школскога одбора, изузетно допустити
да они походе школу само зимскога течаја.

Чл. 4.

Похођење је основне школе обавезно. Настава је у њој *бесилатна*.
Обавезно школовање извршаваће се поступно, према броју школа
и наставника и према месним приликама.

Сваки српски грађанин има право да школује своју децу првен-
ствено у оном месту где он стално живи.

Чл. 5.

У *потпуној* основној школи раде најмање *два* учитеља.

Један учитељ може добити највише четири разреда. Овде се рачуна
и приправни разред.

У једном *одвојеном* разреду, с једним учитељем не може бити више
од 70 ученика (ученица).

Ако се у једном разреду упише више од 70 ученика, онда се отвара
друго одељење истог разреда. У *два спојена* разреда може бити свега
највише 60 ученика, а у три или четири спојена разреда највише 50
ученика.

Чл. 6.

У *забавишту* се поучавају деца од четврте до седме године, према
правилима која Министар пропише, по саслушању Главнога Просветнога
Савета. Похођење је *државних* забавишта обавезно.

У местима где нема забавишта, отвара се уз основцу школу *приправни*
разред, који деца походе пре ступања у први разред основне школе.

Где ће се отворити приправни разреди, о том решава Министар просвете, на предлог школских надзорника.

Чл. 7.

По свршетку шестог разреда основне школе, ученици и ученице могу походити *продужну школу*.

Учење у њој траје две године.

Продужне се школе отварају на захтев појединих општина. План образовања у њима удешава се према месним потребама.

Чл. 8.

Учење у *грађанској школи* траје четири године. У први разред примају се ученици и ученице, који су свршили четврти разред основне школе.

Ове школе дају претежно реално и практично образовање. Оне се отварају у варошима, на захтев појединих општина, ако има довољан број ученика (ученица).

Чл. 9.

У забавишту се васпитавају мушка и женска деца заједно. Основне школе могу бити *мушке*, или *женске*, или *мешовите*. А у продужним школама и грађанским школама уче се дечаци и девојчице одвојено.

Где год је могућно, женска се деца *одвајају* од мушке, нарочито у старијим разредима основне школе.

Чл. 10.

Све су ове школе или јавне или приватне. *Јавне* се школе отварају по наредби Министра просвете; а *приватне* школе оснивају и издржавају поједина удружења или приватна лица.

Деца српских грађана морају походити јавну или приватну српску основну школу. Она не могу походити школе с туђим наставним језиком, док не сврше српску основну школу.

Родитељи, чија се деца уче приватно код *куће*, морају о том извести месни школски одбор, с именовањем лица која ће децу поучавати и с доказима да она имају спреме за овај посао.

Чл. 11.

Приватне школе морају бити, у главном, онако исто уређене као и јавне школе.

Министар одобрава отварање ових школа по саслушању школскога надзорника, пошто се испуне нарочито ове погодбе: да школске зграде одговарају хигијенским правилима; да наставници имају довољну стручну спрему, као и наставници јавних школа, и да су доброга владања, и да је наставни план једнак или сличан наставноме плану јавних школа.

II Отварање и издржавање школа

Чл. 12.

Основна се школа мора *отворити* кад у једном месту има најмање тридесеторо за школу дорасле деце, мушке и женске.

Министар просвете и црквених послова наређује отварање нових школа, на предлог школскога надзорника.

Чл. 13.

Школу подиже и *издржава школска општина*. Круг школеке општине чини варош, или варошица, или село, или више села и заселака који заједнички издржавају једну или више школа. Окружни школски одбор дужан је старати се, да свако место уђе у састав појединих школских општина.

Школа се зове по месту, у ком је; а школска општина носи име своје школе.

Чл. 14.

Школека је општина *дужна*:

1., да да потребно *земљиште* за школу и за школеко дворште и игралиште, а у селима још и пола хектара земљишта за школску башту у близини школе, и да све то одржава у доброј оградџ;

2., да подиже, оправља и у добром стању одржава школеке *зграде*, у којима морају бити потребне учионице и радионице, удешене према хигијенским и педагошким правилима, станови за наставнике и за послужитеље, а у местима где ученици зими станују у школи, још и собе за спавање, трпезарија и кујна, заједно с потребним намештајем и посуђем;

3., да набавља школски *намештај*, наставна средства, књиге за школску књижицу, и писаћи материјал;

4., да даје *огрев* за школу, за наставнике и за послужитеље, и то свагда у почетку школеке године за целу зиму;

5., да пре почетка сваке школеке године набави за сву децу прописане *убенике*, писаћи и цртаћи материјал и материјал за ручни рад;

6., да, у споразуму с управитељем, или учитељем, ако је сам, прима и плаћа школеке *послужитеље*;

7., да рукује школском касом, школским имањем и школским фондовима;

8., да у почетку сваке школеке године састави школски *буџет* за нову рачунску годину, и да га пошље на одобрење окружном школском одбору (у Београду политичкој општини);

9., да се стара да што већи број деце *походи* школу, и да потпомаже наставнике у свима школским пословима;

10., да издржава децја *забавишта*, и да потпомаже све просветне установе, којима се шири писменост у народу.

Ако школска општина не би вршила ове дужности како треба, државна ће је власт на то нагнати, по предлогу окружнога школскога надзорника.

Чл. 15.

Сиромашним општинама притичу у помоћ округ и држава при дизању школеких *зграда*.

Министар просвете, у споразуму с Министром грађевина, а по са слушању Главнога Просветнога Савета, прописује угледне *планове* и *правила* за грађење школа. Према тим плановима, школеке се зграде могу

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

поделити на више класа. — Планове школских грађевина за поједина места одобрава окружни школски одбор.

Министар може одобрити, да поједини срезови или окрузи о *заједничком* трошку подижу нове школске зграде у својој области. Тако исто, Министар може допустити, да се општине, срезови, окрузи, ради подизања школских зграда, могу задужити код Управе Фондова, или код других новчаних завода.

Најпосле, надлежне власти могу одобрити, да се за грађење школа могу употребити радне снаге и материјал, којима располажу, општина, срез, округ и држава.

Чл. 16.

У местима где у школској згради нема станова за наставнике, општине дају свима *накнаду* у новцу за стан и огрев уједно, и то: у Београду по 80 динара месечно, у Крагујевцу и Нишу по 60 динара, у другим окружним варошима по 50 динара, а у осталим варошима и варошицама по 40 динара. А у селима морају општине дати стан и огрев у самој школи.

Стан мора имати најмање две собе с кујном и потребним стајама.

Ако у једном месту учитељују муж и жена, или отац и кћи, или мати и кћи, или две неудате сестре, онда они имају право само на један заједнички стан и огрев, или на једну накнаду за стан и огрев.

Чл. 17.

За подмиривање школских потреба, свака школска општина има школску *касу*, у коју улазе:

1., суме које окружни школски одбор, или политичка општина даје сваке године за школске потребе;

2., приходи од школског имања, од ручнога рада, или од чега другога што припада школи;

3., приходи од новчаних казни, према овом закону;

4., приходи од добровољних прилога или од завештања.

Школском касом располаже месни школски одбор по овом закону и по Министровим наредбама, а рукује њом одборски *благајник* који полаже рачуне окружном школском одбору (у Београду политичкој општини).

Чл. 18.

Поред земљишта и зграда, које свака школска општина даје за школу, школа може имати и друго *имање*, које јој уступи политичка општина, или завештају поједини добротвори, или га школска општина нарочито купи за издржавање школе. Приходи од овога школског имања утичу у школску касу.

Школско се имање не може отуђити ни задужити без одобрења Министра просвете, нити се може на друго што употребити осим школе.

Ако би се из једне школске општине одвојила нова школска општина, онда ова нема права на имање оне општине, осим ако би стара општина добре воље и редовним путем уступила један део имања новој општини.

А ако би нека школска општина, која има школско имање, престала, онда ово имање припада оној школској општини, с којом се она уједини.

Чл. 19.

Школска општина може основати школски фонд ради издржавања сиромашних ученика и ученица у својој школи и ради приређивања школских екскурзија. У овај фонд улазе приходи од светосавских и других школских забава, од поклона и завештења, и оно што политичка општина даје на ове цели.

Фондом рукује школски одбор преко свога благајника, према правилима која Министар пропише.

Чл. 20.

Забавишта која нису државна, продужне школе и грађанске школе подижу и издржавају поједине општине, или срезови, или окрузи; а држава плаћа само наставнике продужних и грађанских школа.

III Настава

Чл. 21.

У основној се школи уче ови *наставни предмети*:

- 1., хришћанска наука и црквено-словенско читање;
  - 2., српски језик;
  - 3., историја српска и општа;
  - 4., земљопис;
  - 5., рачуница и геометријски облици;
  - 6., познавање природе с основама хигијене;
  - 7., пољска и домаћа привреда;
  - 8., цртање и лепо писање;
  - 9., ручни рад;
  - 10., певање (световно и црквено);
  - 11., гимнастичке игре.
- У грађанској се школи уче још:
- 12., немачки језик;
  - 13., познавање грађанских права и дужности.

Наставни *план* и *програме* предавања прописује Министар просвете, по предлогу Главнога Просветнога Савета и по саслушању Надзорничкога Савета.

Чл. 22.

Министарство просвете и црквених послова стара се за израду и штампање потребних *уџбеника*, наставних средстава, књига за поклањање ученицима о испиту, и књига за школске књижнице које служе за усавршавање учитеља и за лектуру ученицима.

У школама се могу употребити само оне књиге и она средства, која је прегледао Главни Просветни Савет и одобрио Министар просвете. Списак тих књига и средстава објављује се у службеним листовима.

Чл. 23.

Министарство је дужно потпомагати *друштва*, којима је циљ ширење просвете и писмености и распрострањавање српских књига у народу. Оно може и само издавати корисна дела за народ, о трошку просветних фондова којима оно рукује, и из буџета на потпомагање науке и уметности.

Чл. 24.

Школска година почиње 16. августа, а завршује се 15. јуна.

Велики школски одмор траје два месеца, а мањи је одмор о Божићу и Ускрсу по пет дана, после недељом и празником, и четвртком после подне.

Осим тога, школски надзорник може три пут у години ученике и ученице старијих разреда ослободити похођења школе, и то сваки пут до десет дана. Ово се време одређује према потребама радова у појединим местима, и то на предлог месних школских одбора.

Школа ради редовно пре и после подне. Ну Министар може, на предлог окружног школског одбора, допустити, да се предавања у неким местима у појединим разредима, држе само пола дана.

IV Ученици

Чл. 25.

Деца се уписују у школу првих пет дана у почетку школске године.

У први разред основне школе уписују се деца, кад узму осму годину живота. Женска деца у варошима примају се у први разред, кад узму седму годину. Мушка деца која су прешла једанаест година и женска деца старија од 10 година не могу се примити у први разред. О изузетним случајевима решава школски надзорник.

Упис деце у први разред врши школски одбор, према списку који му свештеник у почетку месеца маја поднесе. У том списку морају бити забележена имена живе деце, мушке и женске, која су узела осму (седму) годину, а нису прешла једанаесту (десету) годину живота. Школски одбор уписује најпре најмлађу децу, па онда све старију децу, док не попуни прописани број ученика (ученица) у разреду, или у другом одељењу истога разреда.

Уписану децу, која су болесна или су сумњива здравља дужан је срески или окружни лекар бесплатно прегледати у почетку школске године. Он предлаже, а школски надзорник решава, да ли ће се таква деца ослободити похођења школе за ту школску годину.

Чл. 26.

Ученици и ученице дужни су *уредно* походити школу за свих *шест* година. Само они који, пошто сврше четврти разред основне школе, пређу у српску грађанску школу или у коју српску средњу или стручну школу, ослобођавају се даљега похођења основне школе. Школски је одбор дужан водити списак оних ученика и ученица, који пређу у друге школе, и оних који се преселе у друго место, и дужан је старати се да свако дете проведе у школи пуних шест година.

Изостанци од школе бележе се пре и после подне. Учитељ цени изостанке и оправдава оне који су учињени из важних узрока; а неправдане изостанке доставља месноме школеском одбору. За ове изостанке казни одбор родитеље, или старатеље ученичке, или оне који узимају децу у службу, и то за прва три дана ономеном, а после по пола динара за сваки дан изостанка у корист школеке касе.

Председник или његов заступник дужан је наплатити одређену казну у року од тридесет дана; а ако то не учини, онда плаћа сам. Ову последњу казну изриче школски надзорник, а извршује је полицијска власт. — Ако се новчана казна не може наплатити, онда се замењује затвором, рачунајући пет динара за један дан затвора (24 часа), или радом на општинским пословима.

Ове одредбе важе и за државна забавишта.

Чл. 27.

Успех који ученици покажу из појединих предмета и њихово владање бележи се у књигу за оцене два пут у години, и то у првој половини месеца јануара и месеца јуна. Према тим *оценама* одлучује учитељ, у споразуму с управитељем, а где овога нема — с председником школског одбора и са свештеником, о *прелазу* ученика у старији разред, имајући при том на уму целокупан успех из свих предмета и способност и марљивост појединих ученика. Ученик који покаже у опште слаб успех, а нема наде да ће достићи своје другове у старијем разреду, оставља се да понови разред.

На крају школске године држи се свечан *испит*, у присуству школског одбора, и том се приликом дају награде ваљаним ученицима и ученицама.

Ученицима који сврше шести разред, издају се *сведочанства* о свршеној школи. А они ученици, који се премештају из једне основне школе у другу, или прелазе из основне школе у другу коју врсту школа, добивају само уверу, у којој се бележи успех у настави и владање у дотичном разреду.

Чл. 28.

Ученик се може *исписати* из школе, ако пати од неизлечиве болести, или од такве болести која би била опасна за друге ученике, или ако је због понављања разреда престарео, и то ако мушкарац пређе седамнаесту годину, а девојчица петнаесту годину. О том решава школски надзорник, по предлогу меснога школскога одбора, а на основу лекарске увере у случају болести.

Чл. 29.

Деца српских грађана, која се уче код куће или у *приватним* заводима, или на страни морају полагати на крају сваке школске године испит у јавној основној школи, и то у оном месту где им родитељи стално живе. За овај испит плаћа се по 5 динара двојници учитеља који испитују дете.

Ко поступи противно овоме казниће се први пут с 50 до 300 динара, а сваке друге године са 100 до 1000 динара, у корист месне

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

школске касе. Ову казну изриче Министар, а извршује месна полицијска власт.

У приватним школама са српским наставним језиком држе се испити на крају школске године под председништвом школскога надзорника. За ове испите плаћају старешине тих школа по 10 динара дневнице школскоме надзорнику. Сведочанства које приватне школе издају својим ученицима, важе само онда, кад их је школски надзорник потписао.

V. Наставници

а. Спрема

Чл. 30.

У мушкој основној школи и у мешовитој школи раде *учитељи*, а у женској школи *учитељице*. Ну у оскудици учитеља могу се учитељице поставити и у низа три разреда мешовите школе и мушке школе. — Учитељи и учитељице раде још и у приправном разреду.

У забавишту васпитава децу *забавиља*.

У грађанској школи предају управитељ, професори и сунленти, учитељи и учитељице.

Чл. 31.

Стални учитељ и стална учитељица могу бити она лица која су свршила учитељску школу, положила у њој учитељски испит зрелости, а за тим служила две године као привремени наставници, и после тога положила практични учитељски испит, према правилима која Министар пропише, по предлогу Главнога Просветнога Савета. — Ове две године привремене учитељске службе рачунају се у сталну службу, за повишице плате и за пенсију, оним учитељима и учитељицама који положе практични учитељски испит.

Министар је дужан старати се, да се у *учитељским школама* спреми довољан број стручних наставника.

Чл. 32.

За *сталне* учитеље и учитељице могу се поставити и она лица, која су свршила учитељску школу без учитељског испита зрелости, или потпуну средњу школу, или богословију, или су по свршетку шест разреда средње школе свршили философски факултет као ванредни ученици, пошто (сви) положе испит из педагошких предмета, а за тим проведу четири године као *привремени* учитељи (учитељице) и положе практични учитељски испит. Они који су учили школе на страни, на туђим језицима, морају поред тога још полагаати испит из српскога језика с књижевношћу, и из српске историје са земљописом балканскога полуострва.

Ове четири године привремене службе рачунају се у сталну службу само за пенсију.

Чл. 33.

Стална забавиља може бити она која је свршила најмање четири разреда средње школе или грађанске школе, за тим се две године спре-

мала за ову службу у засебном одељењу женске учитељске школе и положила стручни испит у њој.

Чл. 34.

Управитељи, професори и супленти *грађанске* школе морају имати исту спрему као професори и супленти средњих школа.

Стални учитељи *мушке* грађанске школе могу бити стални учитељи основне школе, који имају спрему према чл. 31 овога закона, а служили су бар пет година у основној школи и по том положили испит за учитеље грађанске школе из појединих група наука, према правилима која Министар пропише.

Сталне учитељице *женске* грађанске школе могу бити:

1., оне које су као редовне ученице свршиле филозофски факултет и положили дипломски испит;

2., оне које су свршиле бар шест разреда средње школе и филозофски факултет као ванредне ученице, пошто положи испит за учитељице грађанске школе;

3., оне које су свршиле учитељску школу, биле сталне учитељице основне школе бар пет година, и после положили испит за учитељице грађанске школе. — Ово важи за класне учитељице и за учитељице научних предмета.

Учитељи језика и вештина у грађанској школи морају имати исту спрему као и учитељи језика и вештина у средњим школама, а учитељице вештина у грађанској школи исту спрему као учитељице вештина у вишој женској школи.

Чл. 35.

За научно и практично усавршавање учитеља и учитељица основних школа одређују се о државном трошку нарочити *течајеви*, који се држе, према потреби, у учитељској школи, или на другом ком месту. Лица која држе предавања, добивају награду за то, а учитељи и учитељице добивају попутнину према чл. 72 овога закона. — Правила о овим течајевима прописује Министар просвете и црквених послова.

Чл. 36.

Учитељи и учитељице основних школа који су за пет година прекинули учитељску службу, или за пет година после положеног учитељског испита нису ступили у учитељску службу, дужни су *на ново* полагати учитељски *испит*, ако за то време нису служили у просветној струци. О изузетним случајевима решава Министар, по саслушању Главног Просветног Савета.

Чл. 37.

Учитељица основне школе кад се *уда*, губи учитељску службу и право на пенсију.

Учитељица у пенсији кад се *уда*, губи пенсију.

Бивша учитељица може се вратити у учитељску службу као удовица ако испуни погодбу у чл. 36 закона. Тада јој се рачунају пређашње године сталне службе за повишице и за пенсију.

б. Права

Чл. 38.

Стални учитељ основне школе добива у почетку своје службе 900 динара на годину. После сваке четврте године службе ова се *плата* повишава с 300 динара на годину, тако да у 29. години службе добива 3000 динара годишње, а после навршене 35. године службе ставља се с том платом у пензију.

Стална учитељица основне школе добива 800 динара годишње у почетку своје сталне службе, и после сваке четврте године службе повишицу од 250 динара годишње, тако да у 29. години службе прима 2550 динара на годину, и с том се платом после навршене 35. године службе ставља у пензију.

Стални учитељи и сталне учитељице могу се ставити у *пензију* и кад наврше десет година сталне службе, у случају душевне или телесне слабости и неспособности и тада добивају 40% од своје систематичне плате, а за сваку годину преко десет година службе увећава се пензија са $2\frac{2}{5}\%$. О овом решава Министар, по саслушању Главнога Просветнога Савета, а на основу потребних уверења и доказа, које шаље школски надзорник.

Стални наставници који служе мање од десет година, могу, у случају болести, добити од државе *издржање*, и то 30% од њихове последње плате. Исту плату и остала прва имају стални учитељи и сталне учитељице, који служе у заводу „Друштва Краљ Дечански“, у „Дому за сиротну и напуштену децу“, и у „Школи малолетних осуђеника“ и у другим сличним заводима ако их држава поставља.

Чл. 39.

Стални наставници основне школе добивају од школске општине *бесплатан стан* и *огрев* или накнаду за то.

Удовице и деца умрлих учитеља и деца умрлих учитељица имају право на *пензију*, према закону о пензији учитељских удовица и њихове деце од 20 априла 1885 године.

Чл. 40.

Стални наставник не може изгубити *службу* без доказане кривице, и не може се *премештати* у друга места, осим по молби, или за казну, или по потреби службе у том случају кад се затвори школа или се споје разреда где је он радио.

Упражњена учитељска места попуњавају се *стецајем*, који се објављује преко службених листова. Право на боља места имају они кандидати који имају јачу спрему, више година успешне службе и примерно владање.

Чл. 41.

Привремени учитељ и привремена учитељица добивају 800 динара плате на годину и бесплатан стан и огрев. Они немају права на пензију и на издржавање.

Чл. 42.

Учитељи и учитељице основне школе који, поред редовнога рада у својој школи, раде још и у продужној школи, или у приправном разреду, или у забавишту, и они који бар десет неписмених одраслих људи науче читати и писати, могу добити засебну награду на крају школске године. Ова награда може бити 100 до 300 динара за једну годину. Она се даје по решењу Министра просвете, на предлог окружнога школског одбора.

Чл. 43.

Стална забавиља у државном забавишту добива у почетку службе 600 динара на годину. После сваке четврте године службе добива годишњу повишицу од 150 динара тако да у 29. години службе прима 1650 динара на годину, а кад наврши 35 година службе, прима толико исто у име пенсије. Право на пенсију добива она после 15 година сталне службе, у случају болести и неспособности за рад.

Забавиља добива бесплатан стан и огрев, или накнаду за то, као и учитељица основне школе.

Чл. 44.

Наставници грађанске школе, који имају спрему наставника средњих школа, добивају исту плату и имају иста права и положај као ови наставници.

Стални учитељи мушке грађанске школе имају почетну плату 1800 динара на годину, која се после сваких пет година повишава са 360 динара на годину тако да у 26. години службе добива 3600 динара годишње, с којом се платом после навршене 35. године службе ставља у пенсију.

Сталне учитељице женске грађанске школе имају почетну плату 1500 динара на годину, и петогодишње повишице од 300 динара на годину, тако да у 26. години службе примају 3000 динара, и с том се платом после навршене 35. године службе стављају у пенсију. — Учитељице вештина имају исту плату као учитељице вештина у вишој женској школи.

Сталним учитељима и учитељицама грађанске школе урачунавају се године сталне службе које су провели у основној школи, као да су их провели у грађанској школи.

Наставници грађанске школе немају права на бесплатан стан и огрев.

Чл. 45.

Заслужним учитељима и учитељицама који служе у српским школама ван Србије, може Министар по предлогу Главнога Просветнога Савета, уважити године службе на страни проведене, ако имају прописну стручну спрему.

Државним чиновницима рачунају се године сталне службе у другим струкама проведене приликом ступања у учитељску службу, ако су иначе испунили прописне погодбе. А тако се исто и учитељима рачуна у указну службу време проведено у сталној учитељској служби, кад пређу у другу државну службу, и то само онда, ако су као бивши државни благоде-

јанци или питомци учитељске школе, провели у учитељској служби законом одређено време.

Чл. 46.

Забавиље, учитеље и учитељице основних школа, продужних школа и грађанских школа *оставља* Министар просвете и црквених послова; а управитељи, професори и супленти грађанских школа постављају се Краљевим указом, на предлог Министра просвете. — Сви стални наставници и наставнице морају бити српски грађани.

Плата, пензија, награде и селидбени трошкови, који припадају учитељима и учитељицама основних школа и продужних школа, наставницима грађанских школа и забавиљама државних забавишта, дају се из државнога буџета.

в. Дужности

Чл. 47

Наставници су основних школа *дужни*:

1., долазити *уредно* у школу и васпитавати децу према педагошким правилима и *предавати* наставне предмете према прописаним програмима, уштвима и уџбеницима;

2., *оцењивати* савесно и правично успех и владање ученика у одређено време (чл. 27. закона);

3., водити децу у *цркву*, где су учитељи дужни певати недељом и празником;

4., извештавати на време родитеље или старатеље и школски одбор о *изостанцима* ученика од школе;

5., чувати поверене им *школске ствари*, а нарочито школски намештај, наставна средства, школску књижницу, школску архиву, писаћи и цртаћи материјал за ручни рад, за које ствари они материјално одговарају;

6., учествовати у раду *учитељског већа*, и потпомагати рад меснога школског одбора;

7., суделовати у раду окружнога учитељскога *збора*;

8., походити научне и практичне учитељске *течајеве*, кад се на њих позову;

9., *заменјивати* болесне и одсутне наставнике, према наредби управитељевој или надзорниковој;

10., учествовати у школским *екскурзијама* и школским свечаностима;

11., потпомагати просветне и културне *установе*, које имају везе са школом;

12., *владати се* у служби и ван ње како то доликује образованим људима и учитељскоме позиву.

Њима је забрањено трговање и свако друго занимање које се не слаже са учитељском службом. За редовно вршење других каквих послова, осим учитељских, морају они претходно тражити одобрење од школскога надзорника.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 48.

Кад се наставник (наставница) први пут уводи у дужност, он полаже, чинодејством меснога свештеника, а у присуству меснога школскога одбора, ову *заклетву*: „Ја, Н. Н., ступајући у наставничку службу, закљичем се свемогућим Богом, да ћу Краљу Србије Александру I. бити веран, да ћу се Устава савесно придржавати, да ћу законима и законским наредбама власти бити покоран, да ћу своје наставничке дужности ревностно и тачно вршити, и да ћу се клонити свега онога што се не слаже с мојом службом. Тако ми Господ Бог помогао и тако да могу дати одговор на његовом страшном суду.“

Наставника *уводи* у дужност управитељ, а где овога нема, председник школског одбора.

Чл. 49.

Наставник може оставити учитељску службу само онда кад му Министар уважи *оставку*. У противном случају, неће му се рачунати пређашње године службе, ако би се опет вратио у службу.

Ако наставник без одобрења и без довољног оправдања, изостане од своје дужности седам дана у месту, или петнаест дана на страни, или ако не оде на нову дужност за петнаест дана, сматра се да је оставио учитељску службу, и његово се место оглашује за *упражњено*.

Чл. 50.

Владање учитеља, учитељица и осталих наставника и њихов *рад* у школи оцењују управитељи и надзорници, према овом закону, и према закону о чиновницима грађанскога реда. Надзорници воде о том засебан списак, у ком се бележе нарочито: спрема и способност појединих наставника; правилност школскога рада, марљивост и савесност у вршењу службе; успех у васпитању и настави, који су они постигли у школи према прописаним програмима, и узроци неуспеха; понашање у школи и владање у породици и у друштву.

Према томе се *оцењује*, да ли наставници заслужују признање и похвалу, или негодовање и казну.

Ближа упутства о том прописује министар, на предлог Главнога Просветног Савета, а по саслушању Надзорничкога Савета.

г. Казне.

Чл. 51.

Наставници који се огреше о своје дужности, казне се, и то указни чиновници по закону о чиновницима грађанског реда, а остали према одредбама овога закона.

Казне су: 1.) опомена; 2.) укор; 3.) губитак плате од три дана до три месеца; 4.) премештај у друго место без накнаде селидбених трошкова; 5.) отпуст из службе без губитка стечених права у случају повратка у службу; 6.) отпуст из службе с губитком неких или свих стечених права.

Казне се одређују према величини кривице, према околностима које олакшавају или отежавају кривицу, и према томе да ли се наставник казни први пут или се казна понавља.

Ни једна се казна не може изрећи, док се кривица потпуно не *иследи* и док се наставник писмено не *саслуша*.

Чл. 52.

Опоменом казни наставнике *управитељ*, а где га нема, школски одбор. Опоменом, укором и губитком плате до петнаест дана казни школски *надзорник*. Губитком плате од петнаест дана до три месеца, премештајем и отпустом из службе казни *министар*.

Отпуштање сталних наставника изриче Министар по предлогу Главнога Просветнога Савета, а отпуштање привремених наставника по предлогу школскога надзорника.

У року од петнаест дана може се наставник *жалити* надзорнику против казне коју је изрекао управитељ или школски одбор, и Министру против казне коју је изрекао надзорник.

Чл. 53.

Кривице наставника *извиђају* школски надзорници у случајевима школске природе, иначе то бива редовним путем преко земаљских власти.

За време *судског* ислеђења наставник се уклања од дужности, и за то време прима половину плате; па ако се ослободи као невин враћа се у службу и добива задржану половину плате. А ако се ослободи из недостатка довољних доказа, онда Министар, по предлогу Главног Просветног Савета, решава, да ли ће он и даље остати у служби.

Наставник који по судској осуди издржава *затвор*, не може добити плату за време затвора.

Наставник кога земаљски судови осуде за бешчасна дела, отпушта се из службе.

Чл. 54.

Наставник који се *премести* за *казну*, не може добити накнаде за селидбене трошкове, а онеме који се премести по *потреби* службе, држава накнађује те трошкове.

Кад се затвори школа или укине разред, где је наставник радио, онда се он ставља на *расположење*, ако за два месеца не добије друго место. У том случају губи он 30% од своје плате, ако служи мање од петнаест година, иначе губи 20%.

За дугове и за учињену штету у државној служби одузима се наставнику једна четвртина до једне половине месечне плате.

Чл. 55.

Ако се наставник, који је један пут кажњен опоменом, или укором или губитком плате до петнаест дана, у току од три године после тога ни у чем не огреши о своје дужности, онда та казна *застарева*.

Наставник који је један пут отпуштен из службе, може се опет *вратити* у службу, по предлогу Главнога Просветнога Савета, а с обзиром на његово владање и занимање после отпуста и с погледом на одредбу чл. 36. овога закона и на опште законске прописе.

VI. Управа и надзор.

Чл. 56.

Управу и надзор над свима основним школама врше ове *школске власти*: 1.) месни школски одбор; окружни школски одбор; 3.) управитељ основне школе или грађанске школе; 4.) наставничко веће; 5.) окружни учитељски збор; 6.) окружни школски надзорник; 7.) главни надзорник основних школа; 8.) надзорнички савет; 9. Главни Просветни Савет.

1. Месни школски одбор.

Чл. 57.

Месни школски одбор *састављају*: председник оне општине у којој је школа, управитељ школе, или учитељ, ако је сам, свештеник у чијој је парохији школа, и три писмена грађанина, или по један грађанин из свакога села, ако школску општину састављају села из разних политичких општина. У овом последњем случају, одбори тих општина бирају чланове школског одбора по размери у којој су политичке општине заступљене у школској општини.

Чланове школског одбора, осим председника, управитеља (учитеља) и свештеника, бира на две године политичка општина у којој је школа, и то одмах по свршетку школске године. Ако се који грађанин не би примио избора, решава се по одредбама општинскога закона, које се односе на општинске одборнике. — О избору и о променама у одбору извештава се увек школски надзорник.

У већим школским општинама може се број одборника увећати; а у варошима где има више одвојених потпуних школа, могу се, поред заједничкога *главног* школског одбора, изабрати *пододбори* за сваку школу, или за сваки крај. Председник је пододбора кмет дотичнога краја.

Чл. 58.

Председник је школског одбора председник политичке општине у којој је школа или кмет онога села у ком је школа; а ако је он спречен, заступа га најстарији члан општинскога суда.

Пословођа је управитељ (учитељ).

Благајника бира школски одбор из своје средине; ну председник не може бити благајник.

Седнице се држе у школској згради. У седницама се може решавати, кад има више од половине присутних чланова; а решава се већином гласова.

Чл. 59.

Председник *сазива* седнице према потреби послова. Ну он је дужан сазвати седницу свагда, и кад то захтева управитељ (учитељ) и то најдаље у року од седам дана. Ако то не учини, казни се сваки пут с пет динара у корист школске касе. Ову казну изриче школски надзорник, по жалби управитељевој, у року од десет дана кад прими жалбу, а извршује је државна извршна власт у року од петнаест дана.

Сваки је члан одбора дужан долазити у седнице. Ако не дође, па не оправда свој изостанак важним узроком, казни га председник или његов заступник за један изостанак с три динара у корист школске касе. Ову казну изриче и извршује сам председник школског одбора; а ако је кажњени члан из друге политичке општине, онда казну извршује председник ове друге општине.

Чл. 60.

Школски одбор представља школеку општину и стара се о вршењу њених *дужности*, које су јој одређене чланом 14 овога закона. Поред тога, он врши и остале дужности које су му овим законом прописане, а нарочито чланом 10, 15, 16, 17, 18, 25, 26, 27 и 28. Он је дужан вршити наредбе виших школских власти и осталих земаљских власти, у колико се тичу школе, а нарочито наредбе окружнога школског одбора и школскога надзорника.

Председник школскога одбора може, у случају преке потребе, дати наставнику три дана одсуства, ако у школи нема управитеља, и о том мора известити надзорника. — Он мора известити надзорника и о казни коју наставнику изрекне школски одбор (чл. 52).

Чл. 61.

Благајник рукује школском касом према чл. 17 овога закона.

Школски одбор има право да прегледа касу кад год нађе за потребно, и у случају неисправности рачуна да предузима кораке за обезбеђење школске имовине.

Чл. 62.

За невршење прописаних дужности *казни* председника и чланове школског одбора школски надзорник, свакога са 5 до 15 динара, а Министар са 10 до 50 динара у корист школске касе, и то у првом случају по жалби управитељевој (учитељевој), а у другом случају по предлогу школскога надзорника.

Против осуде школскога надзорника има места жалби Министру просвете, у року од тридесет дана.

Осуду извршује месна власт у року од петнаест дана пошто је прими; а новце предаје месној школској каси.

Чл. 63.

Преписка меснога школскога одбора с окружним школским одбором, са школским надзорником и с осталим земаљским властима сматра се као службена, и за то не плаћа ни поштарину ни таксене марке. Ово важи и за службену преписку управитеља свих јавних школа, или учитеља у школама где нема управитеља.

2. Окружни школски одбор.

Чл. 64.

Окружни школски одбор састављају: 1.) окружни начелник; 2.) школски надзорници у округу; 3.) управитељ учитељске школе у истом

округу, или, ако нема учитељске школе, директор средње школе у окружној вароши; 4.) окружни протојереј; 5.) окружни лекар; 6.) окружни инжењер; 7.) председник општине окружне вароши; 8.) три учитеља које избере окружни учитељски збор на три године; 9.) по један изасланик из свакога среза, кога среска скупштина избере на три године.

У Београду, главни школски одбор састављају: 1.) председник београдске општине; 2.) Главни школски надзорник; 3.) управитељ учитељске школе; 4.) београдски протојереј; 5.) један лекар кога избере општински одбор на три године; 6.) један архитекта кога избере општински одбор на три године; 7.) три учитеља које избере збор београдских учитеља и учитељица основних школа на три године; 8.) по један грађанин из свакога краја Београда, које избере општински одбор на три године.

О избору и о променама у одбору извештава се Министар просвете.

Чл. 65.

Председник је одбора окружни начелник (у Београду председник општине); а кад је он спречен заступа га школски надзорник, који је старији по служби (у Београду главни надзорник).

Пословођу бира одбор из своје средине на годину дана.

Председник сазива седнице према потреби послова, и извршује одлуке одборске. На сваком састанку мора бити више од половине чланова; а не оправда изостанак важним узроком, казни председник с 10 динара у корисг окружне школске касе. Ову казну извршује полицијска власт. — Седнице се држе у згради окружнога начелства.

Председник је дужан сазвати седницу свагда кад то захтева школски надзорник (главни надзорник), и то најдаље за петнаест дана. Ако то не учини, казни га Министар, по жалби надзорниковој, према закону о чиновницима грађанскога реда.

Чланови одбора који живе ван места где се држе седнице, добивају из окружне школске касе по 6 динара на дан у име попутнине и трошкова.

Чл. 66.

Дужности су окружнога школског одбора (главног одбора):

- 1., да се стара о подизању нових школских зграда у целом округу (чл. 15);
- 2., да настојава да школске *општине* врше своје дужности према овом закону;
- 3., да надгледа рад месних школских *одбора*, и да решава *спорове* између тих одбора и учитеља;
- 4., да прегледа и одобрава *буџет* школских општина и *рачуна* њихових благајника, којима даје разрешницу;
- 5., да води надзор над школским *имањем* и школским фондовима и да предузима што треба ради обезбеђења имања и фондова;
- 6., да из окружне школске касе издаје школским општинама потребне суме за *издржавање* школа;
- 7., да одобрава састављање и *раздвајање* школских општина, и да, у овом случају, одлучује о подели школског имања (чл. 13 и 18);

8., да предлаже Министру *скраћено учење* и полудневno учење у појединим школама (чл. 3 и 24);

9., да одлучује о набавци одобрених *књига* за поклањање ученицима о годишњем испиту, по предлогу школскога надзорника;

10., да одобрава надзорницима издатке на канцеларијске *трошкове*;

11., да даје *попутнину* члановима окружног учитељског збора (чл. 72) и члановима окружнога школског одбора (чл. 65);

12., да предлаже Министру просвете *награде* за оне наставнике који раде у продужним школама, у приправним разредима и у забавиштима (чл. 42);

13., да крајем сваке рачунске године саставља школски *буџет* за нову рачунску годину и да га шаље на одобрење Министру просвете најдаље до 15 децембра;

14., да се стара о унапређењу свих школа и других просветних завода и установа у округу.

Чл. 67.

Окружни школски одбор располаже окружном школском *касом*, у коју улазе: 1.) сав окружни школски прирез; 2.) добровољни прилози и завештања; 3.) наплаћене казне, према овом закону.

Окружни школски прирез разрезају се на све пореске главе у округу, по сразмери непосредне порезе, и наплаћује се уз државни порез под засебном рубриком. Овај се прирез предаје окружној благајни, која потребне суме шаље појединим школским општинама.

Школском касом рукује окружни благајник по одредбама овога закона и по наредбама Министра просвете. Он подноси рачуне на преглед окружном школском одбору и месном рачуноиспитачу Главне Контроле који даје разрешницу председнику одбора као наредбодавцу и благајнику као рачунополагачу.

3. Управитељ

Чл. 68.

У свакој одвојеној основној школи, где има више учитеља и учитељица, *оставља* школски надзорник једног од њих за управитеља школе; а где је само један учитељ, он врши сам управитељске дужности.

Управитељ може бити сталан учитељ, који има јачу спрему и који дуже служи.

Управитељ добива додатак од школске општине, и то ако у школи има, с њим заједно, свега шест наставника, добива 180 динара на годину; а ако има свега три до пет наставника, добива 120 динара.

Све ово важи и за *управитељке* женских основних школа.

У *грађанским* школама постављају се управитељи онако исто као и директори непотпуних средњих школа. Они имају иста права и дужности као ови директори.

Чл. 69.

Дужности су управитеља основне школе:

1., да, поред својих предавања, управља школом и да води *надзор* над наставом, васпитањем и поретком у њој;

2., да pazi да сви наставници долазе *уредно* на дужност, да се при предавањима тачно придржавају прописаних наставних програма и упутстава, и да се при том служе одобреним уџбеницима и другим наставним средствима;

3., да наставнике уводи у дужност, да им саопштава *наредбе* школских и других власти, и да се стара о њиховом извршењу;

4., да одређује *замену* болесним и одсутним наставницима за краће време, и да о том извештава надзорника;

5., да чува и одржава у добром стању школски *намештај*, школску књижницу, наставна средства, школску архиву, писаћи и други школски материјал за што је и материјално одговоран;

6., да се стара о одржању школске *зграде* у добром стању и о *чистоти* у њој, и да на време тражи потребне оправке;

7., да уписује у одређено време *оцене* ученичке у књигу на то одређену и да одлучује о прелазу ученика у старије разреде (чл. 27);

8., да pazi на *владање* наставника, и да их *ошомиње* на дужност (чл. 52); а о већим погрешкама и кривицама да извештава надзорника;

9., да у случајевима преке потребе даје наставницима *одсуство* до три дана, и да о томе извештава надзорника;

10., да руководи рад наставничког *већа*;

11., да води *прешиску* са свима властима;

12., да на крају свака два месеца, а по потреби и чешће, извештава надзорника о целокупном стању школе.

4. Наставничко веће

Чл. 70.

Сви наставници једне одвојене школе чине наставничко или учитељско *веће*.

Председник је већа управитељ (управитељка), који сазива седнице на крају свака два месеца, а по потреби и чешће. *Пословођу* бира веће из своје средине.

Сваки је наставник дужан учествовати у раду већа.

Председник извештава надзорника о раду већа.

Чл. 71.

Наставничко веће ради ове *послове*:

1., договара се о правилном поступању при предавањима и одржању везе и *јединства* у настави кроз све разреде;

2., споразумева се о подједнаком правилном поступању свих наставника у погледу на васпитавање деце и на потребан *поредок* у школи и ван школе;

3., приређује школске *екскурзије*, школске свечаности и забаве;

4., предлаже *набавку* потребних наставних средстава;

5., распоређује *уџбенике* и материјал за рад у школи;

6., одређује *награде* ученицима о испиту;

7., бира сиромашне ученике који добивају помоћ из школског фонда;

8., стара се о увећању школског *фонда* и школског имања;

9., брине се о *напредку* школе и о одржању њена угледа;

10., приређује *родитељске* (вечери) *састанке* у школи ради договора о васпитавању деце.

5. Окружни и срески учитељски збор

Чл. 72.

Окружни учитељски збор *састављају* сви учитељи и учитељице основних школа који стоје под управом једнога школскога надзорника; а београдски учитељски збор састављају сви наставници основних школа у Београду. Ако у једноме округу има два надзорника и два збора, онда се зборови зову по местима где се држе састанци.

Срески збор састављају наставници једнога среза.

Окружни надзорник (главни надзорник), као *председник*, сазива окружни учитељски збор бар један пут у години, а среске зборове чешће. Потпредседника и пословође бира збор.

На збору се решава већином гласова.

Чланови који долазе на збор са стране добивају по 6 динара на дан из окружне школске касе у име попутнине и трошкова.

Наставници су дужни долазити на састанке учитељскога збора и учествовати у раду његову. Окружни школски надзорник подноси извештај о раду збора главноме надзорнику, а овај подноси извештај о раду свих зборова надзорничкоме савету и Министру просвете.

Чл. 73.

Учитељски збор ради ове *послове*:

1., претреса *педагошка* питања која се тичу основне школе, и која надзорник стави на дневни ред;

2., оцењује угледна *предавања*, која поједини чланови збора држе у основној школи;

3., одређује *тема*те за расправљање на другом састанку и бира известице зато;

4., договара се о уклањању *сметњи* у школском раду, и чини предлоге о том окружном школском одбору и надзорничкоме савету;

5., *бира* из своје средине чланове окружнога школског одбора (чл. 64);

6., стара се о стручном *усавршавању* својих чланова;

7., већа о напредовању просвете у округу и у целој земљи.

Ближа упутства о том даје Министар, по предлогу надзорничкога савета.

6. Окружни школски надзорник

Чл. 74.

Окружни школски надзорник врши *стручни и инструктивни* надзор над свима, јавним и приватним, народним школама у својој области.

Надзорник може бити професор учитељске школе или средње школе који је положио професорски испит из *педагошке* групе наука (према чл. 116 закона о средњим школама).

Школски надзорник има плату и остала права и положај професора учитељске школе. А кад путује ради прегледања школа, или на окружни учитељски збор, или на састанке надзорничкога савета, онда добива 10 динара на дан у име попутнине и трошкова.

Чл. 75.

За сваки округ *поставља* се по један надзорник; а ако у округу има више од 120 наставника, онда се поставља и други надзорник. У Београду је школски надзорник главни надзорник основних школа.

Надзорник станује у окружној вароши. Канцеларија му је у згради окружнога начелства. У округу где има два надзорника, Министар одређује једно од средњих места за становање другог надзорнику. Канцеларија је овога другог надзорника у згради средњег начелства.

Канцеларијски се трошкови плаћају из окружне школске касе.

Сви се надзорници постављају Краљевим указом на предлог Министра просвете и црквених послова.

Чл. 76.

Дужности су школскога надзорника:

1., да бар један пут у години *походи* и добро *проучи* сваку основну школу и остале ниже васпитне заводе у свом округу, и да уклања *сметње* школскоме раду;

2., да, према потреби, *поучава* наставнике у правилном школском раду, и да се стара о њиховом усавршавању;

3., да *надгледа* службени рад управитеља и наставничких већа, и да прегледа рад месних школских одбора, па да о овом последњем извештава окружни школски одбор;

4., да *поставља* управитеље основних школа;

5., да *сазива* окружни учитељски збор и средње зборове и да управља његовим радом;

6., да се брине о *отварању* нових разреда и нових школа, и да учествује при избору места за подизање школа и при прегледу зграда које приватна лица нуде за школе;

7., да *објављује* школске законе и наредбе преко управитеља и преко других школских власти;

8., да *оцњује* рад и владање наставника, да *ислеђује* њихове кривице и да их *кажњава* за мање кривице а веће да доставља Министру;

9., да извиђа *сукобе* између наставника и месних школских одбора, и да решава *спорове* између њих, а у случају неуспеха да то подноси на решење окружном школском одбору;

10., да *кажњава* председнике и чланове месних школских одбора за невршење дужности према овом закону;

11., да одређује време за мањи школски *одмор* (чл. 24) и да одлучује о прекидању наставе у ванредним приликама;

12., да се стара о *попуњавању* упражњених учитељских места, и да одређује *заменике* болесних наставника за дуже време;

13., да наставницима даје *одсуство* до десет дана, а молбе за дуже одсуство да подноси Министру са својим мишљењем;

14., да води *списак* о *плати* и периодским повишицама наставника и *статистику* свих школа у својој области;

15., да pazi да се само одобрене школске *књиге* употребљавају у школама, и да се за школске књижнице набављају све књиге које министар препоручи;

16., да предлаже Министру отварање *приватних* разреда (чл. 6) и *приватних* школа (чл. 11);

17., да одлучује о *исписивању* ученика и ученица основних школа, у договору с месним школским одборима (чл. 25 и 28);

18., да учествује у раду *надзорничкога савета*;

19., да подноси окружном школском одбору и главноме надзорнику полугодишње *извештаје* о стању школа у свом округу, и да чини потребне предлоге за поправку тога стања;

20., да води *преписку* са свима школским и другим властима, и да посредује у преписци између управитеља основних школа с једне стране и Министарства просвете с друге стране;

21., да врши и друге послове који су му одређени овим законом и да се у свом раду управља према *упутствима*, која пропише Министар просвете о надзиравању школа.

Чл. 77.

Надзор над *вежбаоницом* учитељске школе (основном школом у којој се ученици или ученице учитељске школе вежбају у школском раду) врши управитељ школе. Његове су дужности у овом погледу као и дужности окружнога школског надзорника.

7. Главни надзорник народних школа

Чл. 78.

Главни надзорник води *стручан* надзор над *свима* народним школама у земљи, и врши дужности школскога надзорника у Београду.

Он мора имати исту спрему као и окружни школски надзорници, и поред тога мора имати петнаест година професорске службе, или да је служио бар пет година као управитељ учитељске школе и предавао педагошке предмете у њој, а при том се одликовао школским радом и примерним владањем. — У професорску службу рачунају се и године надзорничке службе и године проведене у служби референта за основну наставу.

Главни надзорник има систематску плату и остала права као директор потпуне средње школе (чл. 71. и 72. закона о средњим школама). — Кад путује ради прегледања школа ван Београда, прима 16 динара на дан у име попутнине и трошкова.

Главни је надзорник члан Главнога Просветнога Савета по свом положају.

Његова је канцеларија у министарству просвете и црквених послова.

Чл. 79.

Дужности су главнога надзорника:

1., да прегледа *извештаје* окружних школских надзорника, и да се, према потреби, и сам уверава о стању школа у целој земљи;

2., да надзирава основне школе у *Београду*, као и окружни школски надзорници;

- 3., да надгледа учитељске школе;
- 4., да сазива састанке *надзорничкога савета*;
- 5., да бар један пут у години *извештава* Главни Просветни Савет и Министра просвете о стању свих народних школа и учитељских школа, и да чини предлоге за поправку тога стања.

Ближа упутства за рад главнога надзорника даје Министар просвете и црквених послова.

8. Надзорнички савет

Чл. 80.

Надзорнички савет *састављају* главни надзорник основних школа и сви окружни школски надзорници. Он се састаје сваке године у Београду, за време великога школског одмора.

Председник је савета главни надзорник. Потпредседника и деловођу бира савет из своје средине.

Чланови савета који долазе са стране, добивају из државне касе по 10 динара на дан у име попутнине и трошкова.

Чл. 81.

Надзорнички савет *већа* :

- 1., о *наставном плану* и о програмима предавања за народне школе;
- 2., о *уџбеницима* и наставним средствима за те школе;
- 3., о раду окружних учитељских *зборов*а и окружних школских *одбора*;
- 4., о научним и практичним *течајевима* за усавршавање наставника;
- 5., о напредовању основне *наставе* у целој земљи;
- 6., о средствима за унапређење образовања и просвете у целом народу.

Предлоге о том подноси председник Министру просвете и црквених послова.

9. Главни Просветни Савет

Чл. 82.

Главни Просветни Савет, поред оних послова који су му одређени законом о његовом уређењу од 1 марта 1880 год., има још и ове *дужности*:

- 1., да израђује *наставне планове* и *програме* предавања за народне школе, *правила* за учитељске испите, правила за рад школских власти, и остала правила која Министар прописује према овом закону;
- 2., да оцењује све школске *књиге* и остала средства за рад у народним школама;
- 3., да одлучује о *сарема* наставника у изузетним случајевима;
- 4., да даје своје мишљење о *урачунавању* година службе наставницима основних школа (чл. 45), и о поновном полагању учитељског *испита* (чл. 36).
- 5., да прегледа *планове* за *грађење* школа (чл. 15.).

6., да одлучује о споровима између школских надзорника и окружних школских одбора;

7., да даје мишљење о раду и предлозима надзорничкога Савета;

8., да, по овлашћењу Министрову, израђује законске предлоге и важније наредбе за основну наставу;

9., да одлучује о *отпуштању* из службе наставника и наставница основних школа (чл. 52), и о повратку њихову у службу (чл. 55 и 87).

Учитељске кривце оцењује претходно нарочити одбор, који Савет бира из своје средине, и у којем треба да буде један стручњак правник. *Одлука* о отпуштању наставника из службе важи, кад се донесе с две трећине гласова укупнога броја редовних чланова Главнога Просветнога Савета.

Чл. 83.

Ради бржега и правилнијега вршења ових дужности, Главни Просветни Савет може из своје средине изабрати нарочити *одбор за основну наставу* (чл. 5 закона о уређењу Главнога Просветнога Савета).

VII Прелазне наредбе

Чл. 84.

Кад овај закон ступи у живот, отвориће се у почетку прве нове школске године пети разред основне школе за оне ученике и ученице који су свршили четврти разред исте школе; а у почетку друге школске године отвориће се и шести разред. У местима где се затворе садашње грађанске и девојачке школе, отвориће се одмах после тога V и VI разред основне школе.

У исто време прописале се нови *наставни план* и нови програм предавања за шесто-разредну основну школу.

Чл. 85.

У мањим местима где нема станова за наставнике у школским зградама, добиваће наставници по 30 динара месечно у име *накнаде* за стан и огрев, док се не саграде станови за њих у школама.

Чл. 86.

Садашњим *сталним* учитељима и учитељицама основних школа рачунаће се досадашње године службе, с правом на повишице плате, према ранијим законима; а од 1. јануара 1903 године преводиће се они на нове плате, према овом закону, на овај начин:

Учитељ који има основну плату од 800 динара на годину по старом закону, добиће 900 динара по новом закону; који има, с првом повишицом, 1050 динара, добиће 1200 динара и т. д., и најпослед, који има 2450 динара, добиће 2700 динара, а ако с овом платом служи више од четири године, добиће 3000 динара, ако су му ове четири године признате за повишицу по старом закону.

То исто важи и за учитељице основних школа, и то: која има почетну плату од 750 динара на годину по старом закону, добиће 800 динара по новом закону; која има 1000 динара, добиће 1050 динара и т. д.,

и на послетку, која има 2250 динара, добиће 2300 динара, а ако с овом платом служи више од четири године, добиће 2550 динара на годину, ако су јој ове четири године признате за повишицу по старом закону.

Ну нико не може добити накнаде за раније протекло време, и ни коме се не могу урачунати у повишице по овом закону оне године службе које су изгубљене за повишице по ранијим законима.

Чл. 87.

Привремени учитељи *грађанских* школа и привремене учитељице девојачких школа поставиће се за наставнике основних школа и то с платом коју тада буду имали. Али они неће добити повишице све донде док се не изједначе с платом коју би имали, да су непрестано у основној школи по овом закону. Они ће у име станарине добивати разлику између дотадашње плате и плате коју би имали по овом закону заједно с додатком на станарину. Стални се учитељи и учитељице задржавају у грађанским школама према овом закону или се стављају у пенсију, ако не пристану да се врате у основне школе с платом учитеља ових школа.

Наставници грађанских школа који имају факултетску спрему, преместиће се у средње и стручне школе.

Учитељи и учитељице који се затеку у *пенсији*, кад овај закон ступи у живот, могу се опет *вратити* у учитељску службу с правима која имају наставници по овом закону, и то према одлуци Главнога Прoсветнога Савета.

Учитељски *приправници*, који имају спрему према чл. 31 овога закона, поставиће се за *привремене* учитеље; а кад постану стални, урачунаће им се године привремене службе у сталну службу према овом закону.

Привремени наставници који немају квалификације према овом закону, отпустиће се из службе.

Чл. 88.

Месни школски *одбори* и окружни школски одбори саставиће се према одредбама овога закона у року од тридесет дана, пошто се овај закон обзнани.

Чл. 89.

Садашњи школски *надзорници* који немају стручне спреме према овом закону, вратиће се у почетку нове школске године у средње или стручне школе, и њима ће се плата регулисати према закону о овим школама.

Њихова ће се места попунити стручним лицима; а у оскудици ових могу се поставити за надзорнике:

1., она лица која су, после свршене учитељске школе и положеног учитељског испита зрелости, на којем страном универзитету слушала философско-педагошке науке најмање шест семестара, и после положила испит за грађанске учитеље и надзорнички испит; али они морају имати најмање две године наставничке службе;

2., стални учитељи основне школе који су положили испит за учитеље грађанске школе и надзорнички испит и имају бар (10) десет го-

дина наставничке службе. Ну ако се ни на овај начин не би могла по-
пунити сва надзорничка места, онда се могу поставити за вршиоце ду-
жности надзорника професори учитељских школа и средњих школа, и
одлични учитељи основних школа који су свршили учитељску школу,
служили као учитељи двадесет година без прекидања, и радили на школ-
ској књижевности.

Чл. 90.

Садашњи учитељи и учитељице основних школа *распоредиће се* у
почетку прве нове школске године у разним местима и школама, по мо-
гућности, тако да они који имају јачу спрему, буду постављени у већа
места и у старије разреде (чл. 40). Том ће се приликом они утврдити
на својим местима, с којих се неће премештати у друга места без своје
молбе или без своје кривице.

Чл. 91.

Ако би се која од садашњих *грађанских* или девојачких школа
укинула, њено ће *имање* припасти школској општини, која ће га упо-
требити у корист редовне основне школе.

Чл. 92.

Овлашћује се Министар просвете и црквених послова да, у спора-
зуму с надлежним школским властима, пропише *прелазне* наредбе и за
све остале одредбе овога закона, у колико то овде није нарочито поменуто.

Чл. 93.

Овај закон ступа у живот, кад га Краљ потпише. Од тада престаје
важити „Закон о народним школама“ од 26. јула 1898 год., заједно с ње-
говим доцнијим изменама.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

НАУКА И НАСТАВА

КАКВА НАМ ТРЕБА ГРЧКА ГРАМАТИКА?

(СВРШЕТАК)

96. Перфекти са -κα и без -κα.

1. Поред облика *ἔστηκα* и *τέθνηκα* (мртав сам) употребљавају се ови перфекти без -κα:

ind.	<i>ἔστᾱ-μεν, τέθνᾱ-μεν</i>		inf.	<i>ἔστᾱναι, τέθνᾱ-ναι</i>
	<i>ἔστᾱ-τε, τέθνᾱ-τε</i>		part.	<i>ἔστῶς, -ώς, ἐστῶσα, τεθνεώς, -ός, -εῶσα, -ῶτος, -ώσης -εῶτος, -ώσης</i>
opt.	<i>(ἔσταιν) τεθνᾱίν</i>		plpf.	<i>ἔστᾱ-σαν ἐτέθνᾱ-σαν</i>

2. *δέδι-α* (= *δέ-δοι-κα*) = бојим се (кога *τινά*) (аог. *ἔ-δει-σα* по-бојаж се):

ind.	<i>δέδι-α, -ας, -ε(ν), -μεν, -τε, δεδι-ᾱσι(ν).</i>	part.	<i>δεδι-ώς, -ός, -νῆα,</i>
inf.	<i>δεδιέναι, (plperf. ἔ-δέδι-σαν)</i>		<i>-ότος, -νῆας.</i>

97. Глаголи који се у садашњем времену и у императиву мијењају као *ἴστημι*:

- ὀνύνη-μι* користим (коме *τινά*) (за impf. *ὀφείλου*): *ὀνή-σω, ὀνήσα;*
ὀνῆ-μαι користим се: *ὀνήσομαι, ὀνήμην.¹⁾*
- πῆ-μ-πλή-μι*, (од. *ἐμ-*) пуним, *πλή-σω, ἐπλή-σα, ἐπλήσθην, πέπληκα, -ησαι.*
- ἐμ-πῆ-μ-πρη-μι* запаљујем: *ἐμ-πρή-σω, ἐνέπρησα, -ήσθην, (ἐμλέπρηκα, -ησαι).*
- ἄγᾱ-μαι* дивим се (чему *τί*, коме *τινά*): (*ἀγᾶσομαι, ἠγάσθην.*
- δύνᾱ-μαι* могу (augm. *ἐ-* и *ῆ-*): *δυνή-σομαι, ἐδυνή-θην, -άσθην, δεδύνημαι.*
- ἐπίστᾱ-μαι* знам, разумијем: *ἐπιστή-σομαι, (ῆπιστήθην).*

Уз 4—6. 1. Према impf. и praes. ових глагола мијења се и аорист *ἐ-πρῆᾱ-μην* = купио сам, inf. *πρῆσθαι* купити (*ὠνεῖσθαι* куповати).

2. У глагола 4—6 (и у *πρῆσθαι*) помиче се акценат према почетку у конјунктиву и у оптативу (и у том се разликују од глагола *ἴστημι*) н. пр. *δύνομαι, δύνηται, ἐπίσταιμι — δύναίτο, ἐπίσταίτο.*

3. Глаголи *δύνασθαι* и *ἐπίστασθαι* имају у 2. л. sing. impf. и imperat. свршетке -ασσ или -ω н. пр. *ἐδύνω, ῆπίστω — ἐπίστω.²⁾*

98. *φη-μί* велим, кажем; потврђујем (cf. лат. *fa-ri*, спор. обл. *φάσχω*): мијења се скоро сасма као *ἴστημι*:

¹⁾ opt. *ὀνᾱίμην, ὀνᾱίω* итд., каткад аог. и *ὀνήθην* окористих се.

²⁾ † Тако и *ἐπρῆω* купио си, *πρῆω* купи.

ind. praes.	impf.	co. praes.	opt. praes.	impf. praes.	inf. praes. φά-ναι
φη-μί	ἔ-φη-ν	φῶ	φαίη-ν		part. { (φάς) φάσκων
φή-ς(φής)	ἔ-φη-σθα	φῆς	φαίης	φά-σθι	
φη-σί(ν)	ἔ-φη	φῆ	φαίη	φά-τω	fut. φή-σω
φά-μεν	ἔ-φά-μεν	φῶ-μεν	φαι-μεν ¹⁾		aor. ἔ-φη-σα
φά-τέ	ἔ-φά-τε	φῆ-τε	φαιη-τε	φά-τε	
φά-σί(ν)	ἔ-φά-σαν	φῶσι(ν)	φαι-εν	φά-ντων	

1. Индикатив је praes. енклитичан [осим φής(φής)].

2. Инф. φάναι и impf преводимо каткад као облике аориста (рећи, рекох).

3. φημί значи: а) велим, кажем (оно што се каже, може се казати директно или индиректно): за fut. ἐρῶ, за aor. εἶπον. б) иотерфијем (fut. φή-σω, aor. ἔφησα). — οὗ φημι = него, поричем (кажем да није).

99. Аористи се овијех глагола мијењају скоро као ἔστην:

	fut.	aor.	perf.
1. ἀπο-δι-δρά-σκω утјечем (коме τινά):	ἀπο-δρά-σομαι,	ἀπ-έ-δρα-ν,	ἀπο-δέ-δρα-κα.
2. βαίνω корачам, идем:	βή-σομαι,	ἔ-βη-ν,	βέ-βη-κα.
3. φθάνω претјечем:	φθή-σομαι,	ἔ-φθη-ν,	(ἔ-φθᾶ-κα).
4. ῥεῖν тећи:	(ῥή-σεται),	ῥορή(-ν),	ῥορήκα(ν).
5. γι-γνώ-σκω познајем:	γνώ-σομαι,	ἔ-γνω-ν.	ἔ-γνω-κα.
6. ἀλ-ίσκομαι сариот, дошадам ронства:	ἀλώ-σομαι,	ἔ-άλω-ν,	ἔ-άλω-κα.
7. ζῆν (βιοῦν) живјети	βιώ-σομαι,	ἔ-βίω-ν,	βε-βίω-κα.
8. δύεσθαι залазити (сунце):	δύ-σομαι,	ἔ-δῶ-ν,	δέ-δῶ-κα.
9. φύομαι постајем	φύ-σομαι,	ἔφῶ-ν,	πέ-φῶ-κα.

Аористи глагола 1—3 мијењају се сасма као ἔστην,²⁾ само у аор. ἀπέδραν стоји α мј. η (послије ρ), дакле: ἀπέδραν, -ας итд., ἀποδρῶ, -ᾶς итд., ἀποδράην, ἀποδράναι; аор. ἐρορή(ν) сасма као ἐλύθην (§ 78).

Глаголи 5—7 и 8—9 овако:

indicat.	coniunct.	optat.	imperat.	inf. γνῶ-ναι, δῶ-ναι	
ἔ-γνω-ν	ἔ-δῶ-ν	γνῶ ³⁾	γνόη-ν	part. γνούς { γρόντος	
ἔ-γνω-ς	ἔ-δῶ-ς	γνῶ-ς	γνόη-ς		γρόν { γρόντος
ἔ-γνω	ἔ-δῶ	γνώ	γνόη	γνώ-τω	γνοῦσα, γνούσης
ἔ-γνω-μεν	ἔ-δῶ-μεν	γνώ-μεν	γνοι-μεν		δῶς { δύντος
ἔ-γνω-τε	ἔ-δῶ-τε	γνώ-τε	γνόη-τε	γνώ-τε	δῶν { δύντος
ἔ-γνω-σαν	ἔ-δῶ-σαν	γνώ-σι(ν)	γνοι-εν	γνό-ντων	δῶσα, δύσης

¹⁾ и φαίη-μεν, 3. pl. и φαίησαν.

²⁾ дакле: ἔβην, ἔβης итд., βῶ, βῆς итд., βαίην итд., βῆθι (διάβηθι), βήτω итд., βῆναι, βᾶς итд.

³⁾ као διδῶ, διδῶς итд. — ⁴⁾ али: ἀνά-γνώδι, ἀνά-γνώτε.

Уз § 94. 4. χαίρω радујем се (чему τινί, ἐπί τινι): χαίρή-σω, ἐ-χάρην, κε-χάρη-κα, † ἀποσβέννυσθαι гасити се: ἀπο-σβή-σομαι, ἀп-έ-σβη-ν, ἀп-έ-сβη-ка.

† Уз 8. 9. Мало кад coni. δῶω, δῶης итд. као λῶω, λῶης (§ 76), imperat. δῶθι, δῶτω итд.

100. εἶμι, εἴμι и οἶδα.

indic.	εἰ-μί јесам εἶ ἐσ-τι(ν) ἐσ-μέν ἐσ-τέ [јесте] εἰσ(ι)ν	εἶ-μι ићи һу ¹⁾ εἶ εἶ-σι(ν) ἴ-μεν ἴ-τε [лат. I-tis] ἴ-ασи(ν)	οἶδ-α ³⁾ знам οἶσθα οἶδε(ν) ἴσ-μεν ἴσ-τε ἴσασι(ν)	Испор. наликe облике од глаг. ἴημι: aor. praes. ὄ ἰῶ ἦς ἰῆς (: ἴης бацаш) ἦ ἰῆ (: ἦ 2 sg. co. aor.) ῶμεν, ἰῶμεν ἦτε ἰῆτε (: ἴετε) ῶσι(ν) ἰῶσι(ν)
coniunct.	ᾧ̃ ᾗ̃ς ᾗ̃ ᾧ̃μεν ᾗ̃τε ᾧ̃σι(ν)	ἴ-ω ἴης ἴη ἴω-μεν ἴη-τε ἴωσι(ν)	εἰδῶ εἰδῆς итд. као ᾧ̃, ᾗ̃ς	
optat.	εἴην εἴης εἴη εἴη-μεν εἴ-μεν εἴη-τε εἴη-σαν εἴ-εν	ἴοι-μι (ιοίην) ἴοι-ς ἴοι ἴοι-μεν ἴοι-τε ἴοι-εν	εἰδ-εἴην итд. као τιθεῖην (§ 92)	εἴην ἰ-εἴην εἴης итд. εἴη εἴημεν, εἴμεν εἴητε, εἴτε εἴησαν, εἴεν
imperat.	ἴσ-θι буди ἐσ-τω [лат. estō] ἐσ-τε [, este] ἐσ-τω(σα)ν	ἴ-θι и-ди ἴ-τω [лат. Itō] ἴ-τε [лат. Itē] ἰ-ό-ντων	ἴσ-θι знај ἴσ-τω ἴσ-τε ³⁾ ἴσ-των	ἔς ἴει ἐ-τω ἰέτω ἐ-τε ἴετε ἐ-ντων ἰέντων
inf.	εἶναι бити	ἰ-έ-ναι ићи	εἰδ-έ-ναι знати	εἶναι, ἰέναι
part.	ᾧ̃ν } ὄντος ᾧ̃ν } οὔσα, οὔσης	ἰ-ᾧ̃ν } ἰ-ᾧ̃ν } ἰ-όντος ἰ-οῦσα, -ούσης	εἰδῶς } εἰδός } -ότος εἰδύια, -νίας	
impf.	ἦν(ῆ) био сам ἦσθα ἦν ἦμεν ἦτε (ἦσ-τε) ἦσαν	ἦ-α ⁴⁾ ишао сам ἦ-εις ἦ-ει ἦ-μεν ἦ-τε ἦ-σαν, (ἦεσαν)	ἦδ-ειν (-η) ⁵⁾ ἦδ-εις (-ησθα) ἦδ-ει (ἦδε-μεν) (ἦδε-τε) ἦд-ε-σαν	fut.: ἔσομαι (бићу), ἔση, ἔσται, ἐσόμεθα итд. правилно fut.: εἴ-σομαι (до- знаћу. — ἴέον треба ићи.

¹⁾ идем = ἔρχομαι, εἴμι = ићи һу; иmf. и парт. и opt. имају значење fut. и сад. врем.

²⁾ Ово је по облику перфекат (од εἶδ-, εἶδ: vid-ere, видјети; aor. εἶδον = видјех). За praes. и aor. γινώσκω (дознајем).

³⁾ испор. од ἴστημι: ἴστη, ἴστη, ἴστη и ἴστη. — ⁴⁾ Каткад ἦεν, ἦεσθα, ἦεν.

⁵⁾ = знао сам, обич. ἠπιστάμην; каткад у pl. (понајвише у пјесн.) ἦομεν, ἦσθε, ἦσαν.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1. *εἶμι*: енклитични су облици *εἶμι*, *ἔστι(ν)*, *ἔσμεν*, *ἔστέ*, *εἶσ(ι)ν*, кад се употребљавају као свеза (copula), а кад значе: *има*, *јест*, онда су акцентовани.

2. Каже се *ἔστιν* (мј. *ἔστιν*):

- а) на почетку реченице: *ἔστιν οὕτως*;
 б) кад је = *има*, *јест*: *ἔστι Δίκης ὀφθαλμός*;
 в) кад је = *ἔξεστι(ν)*, *допуштено је*, *може се*: *ἔστι φρυγεῖν*, *ἔστιν ἰδεῖν*;
 г) у: *οὐκ ἔστι(ν)*, *εἰ ἔστι(ν) ὡς ἔστι(ν)*, *καὶ ἔστι(ν)*, *ἀλλ' ἔστι(ν)*, *τοῦτ' ἔστι(ν)*.

Виљешка. Каже се *καλὸς δ' ἔστιν* (мј. *δέ ἔστιν*), *πολλοὶ δ' εἰσίν* итд.

3. **Акцент** у *εἶμι* и у *εἶμι* кад су сложени с приједлозима:

У *инд. сад.* *врем.* и у *императ.* помиче се акценат (с облика од 1 или од 2 слога) на приједлог н. пр. *πάρειμι*, *πάρισθι*, *ἄλειμι*, *ἄπιθι*, али: *παρῆν*, *παρῆμεν* итд.; тако и *παρέσται*, *ἀλέσται* итд.

4. *χρή* треба, *opus est*.

χρή се саставља с облицима глагола *εἶμι* те имамо:

ind. χρή (ср. *ἔστιν*), *coni. χρῆ*, *opt. χρεῖη*, *inf. χρῆναι*, *part. χρεῶν indecl.*, *impf. χρῆν* или *ἐχρῆν*.

101. *κεῖμαι* лежим, *κάθημαι*¹⁾ сједим, *sedeo*

praes.	<i>κεῖ-μαι</i> <i>κεῖ-σαι</i> <i>κεῖ-ται</i> итд.	<i>κάθη-μαι</i> <i>κάθη-σαι</i> <i>κάθη-ται</i> итд.	fut. <i>κεῖ-σομαι</i> <i>κεῖ-σῃ</i> <i>κεῖ-σεται</i> итд.	за fut. <i>καθεδοῦμαι</i> (од <i>καθέξομαι</i>)
impt.	<i>κεῖ-σο</i> итд.	<i>κάθη-σο</i> итд.	impf. <i>ἐ-κεῖ-μην</i>	<i>ἐ-καθή-μην</i>
inf.	<i>κεῖ-σθαι</i>	<i>κάθη-σθαι</i>	<i>ἐ-κει-σο</i>	<i>ἐ-κάθη-σο</i>
part.	<i>κεῖ-μενος</i> 3	<i>κάθη-μενος</i> 3.	<i>ἐ-κει-το</i> итд.	<i>ἐ-κάθη-το</i> итд.

Виљ. Акцент се у глагола *κεῖμαι*, кад је сложен, помиче према почетку само у индик. (и у императ.) н. пр. *παράκειμαι*, *ὑπόκειται*, (*παράκεισο*).

102. Дуал

1. Дуал у деκлинацији има два облика:

	у I. декл.	II. декл.	III. декл.
један за nom. acc. voc. на:	-α,	-ω,	-ε,
други за gen. dat. на:	-αιν,	-οιν,	-οιν, н. пр.

¹⁾ Прост глагол *ἦμαι*, *ἦσαι*, *ἦσται* итд. само у пјесника (*κάθημαι* је сложен).

Уз § 101. Конјунктив се и оптатив мало кад употребљавају н. пр. *κέηται*, *κέωνται*, *κέοιτο*, (*ἐπι-*) *κέοιντο* — *καθόμεθα*, (*κάθημην* или *καθοίμην*). Ове задње облике замјењују конј. и оптат. од *καθέξομαι*.

τῶ (τᾶ) ἀδελφᾶ, ταῖν (τοῖν) ἀδελφαῖν — τῶ ναύτᾶ, τοῖν ναύταιν,
 τῶ στρατηγῶ, τοῖν στρατηγοῖν — τῶ τέκνω, τοῖν τέκνοι,
 τῶ φύλακε, τοῖν φυλάκοι — τῶ ἄνδρε, τοῖν ἀνδροῖν¹⁾
 τῶ γυναίκε, τοῖν γυναικοῖν — τῶ χειρῆ, τοῖν (ταῖν) χερσῶν.

Виџешка. Члан је τῶ, τοῖν за сва три рода, у жен. роду и (τᾶ) ταῖν.²⁾

2. Дуал у конјугацији: 1. лице дуала = 1. л. плурала, остали су наставци

	у act. и pass. aor.	med. и pass. (без pass. aor.)			
у 2. л. дуала:	-τον	-σθον			(и у конјунк- тивима)
у 3. л. дуала:	{ -τον -την	-σθον у ind. praes., perf. и fut. -σθην у impf., ind. aor. (у pperf. и у optat.) н. пр.			
2. л. plur.:	dual. 2. л.	3. л.	2. л. plur.:	dual. 2. л.	3. л.
λύε-τε (ind.):	λύε-τον		λύσα-τε:	λύσα-τον	—
λύε-τε (imp.):	λύε-τον	—	λελύκα-τε:	λελύκα-τον	
λύη-τε:	λύη-τον		λύε-σθε (ind.):	λύε-σθον	
λύσε-τε:	λύσε-τον		λύε-σθε (imp.):	λύε-σθον	—
ἐλύε-τε:	(ἐλύε-τον), ἐλυέ-την		ἐλύε-σθε:	—	ἐλυέ-σθην
ἐλύσα-τε:	(ἐλύσα-τον), ἐλυσά-την		ἐλύσα-σθε:	—	ἐλυσά-σθην

Исти су наставци у дуалу и у глагола на -μι.

3. а) Дуал се употребљава кад се говори о двоје чељади, о двије животиње, о двије ствари и иначе кад се помиње двоје, али се мјесто њега често употребљава плурал.

б) Каже се н. пр. δύο ἄνδρες τέθνατον или τεθνᾶσιν = два су човјека погинула, т. ј. глагол стоји у дуалу или у плуралу, ако му је субјекат у дуалу. Само уз ἄμφω (= амбо, оба) стоје и суистантив и глагол у дуалу.

¹⁾ Акцент је у gen. и dat. дуала као у gen. и dat. плурала.

²⁾ Тако и ἀλλήλω, τῷδε, τούτω, ἐκείνω, ὧ, αὐτῷ, οἷω, итд., ἀλλήλοισιν, τοῖνδε, τοῖτοι итд. — Nom. acc. νό нас двоје (два, двије), σφῶ вас двоје (два, двије), gen. и dat. νῶν нас двога (двију, двају), нама двома (двјема, двома), σφῶν вас двога (двију, двају), вама двома (двјема, двома).

† Уз § 102. 1. За § 56. и 57. нађе се по гдјекоји примјер: τῷ πόλει, τοῖν πολέοισιν, τῷ γένει, τοῖν γενοῖν.

† Уз § 102. 2. На неколика мјеста у 1. л. дуала свршетак -μεθον.

Каткад је и у 2. л. дуала impf. и ind. aor. свршетак -την.

V. НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ НА СВРШЕТКУ

103. О погрешкама у језику

Овдје нијесам писао потанко (у једној глави за себе) о погрешкама у језику, премда су каткад саме те погрешке довољне, да се униште многе школске књиге, јер не треба гледати само на то да ли је неко право мислио, него да ли је право и казао. Ево неколико знатнијих погрешака у језику:¹⁾

1) Неке су погрешке у језику исто тако знатне као погрешке у ствари н. пр. кад онај човјек за кога се може мислити да зна, што значи laudor каже, да је laudor = *хвалим се*, онда тај човјек не зна српски, јер laudor значи *хвале ме (други)*, а *хвалим се* значи *ја хвалим себе*. Ова је погрешка врло знатна за то што тако пишу многи „научници“ и што ту погрешку преносе скоро на све глаголе.

2) Неке погрешке могу бити исто тако знатне као и погрешке у ствари н. пр.:

а) *архаизми* н. пр. кад се каже да је fugax „бјегући, брз, хитар, лак, fugacissimus дух, hostis“,²⁾ ученик неће разумјети бјегући, па ће мислити, да је fugax = „брз, хитар, лак“, а то није истина.

б) *провинцијализми* н. пр.: кад се каже „авиа мајка“ (треба рећи: баба, т.ј. очева или материна мати); frumentum = „храна“ (треба рећи: жито, т.ј. пшеница, раж, јечам итд.).

в) различито писање властитијех имена може ученика преварити да н. пр. мисли да су „Сците“ и „Скићани“ два различна народа. Један је професор помињао у школи ученицима „Јермене“ и „Арменце“ као два различна народа.

г) српске ријечи кад им се даје н. пр. значење према туђим језицима или туђе *слагање* у синтакси, и ријечи начињене према туђим језицима могу тако исто преварити ученика н. пр. кад се каже „зид, јаму иовући, murum, fossamque“ (perducere), (повући је према њем. ziehen, а ми кажемо *озидати* зид, *ископати* јаму).

д) кад се каже да н. пр. облици *dosui, legi* имају *перфективно* значење, али поред тога их ипак гдјекоји „научник“ преводи *имперфективно*: „учио сам“, „читао сам“ [учио сам (кога) = docebam, читао сам = legebam].

104. Поређење мога „Огледа“ и њемачкијех граматика

Деклинација супстантива и адјектива, поређење адјектива и адверби запремају код мене 12 страна, а поменути њемачки граматичари стоје у тој ствари од прилике овако:

¹⁾ Примјере за ове погрешке понајвише сам узео из оцјена, које сам поменуо напријед у § 3.

²⁾ М. Дивковић, Lat.-hrv. Rječnik (1900).

Kägi има (1884):	32 стр.	Koch:	27 стр.
„ (1889. 1895):	28 ¹) „	Herrmann:	30 „
„ (1899):	22 „	Kurtz и Friesendorff:	29 „
Fritzsche:	18 ^{1/2} „	Franke-Bamberg:	33 ^{1/2}) „
Gerth (1884):	23 ^{1/2} „	Hintner:	28 „
„ (1892):	24 „	Ostermann-Drygas:	23 „
Curtius:	41 ^{1/2} „	Uhle:	22 „
Hartel:	31 ^{1/2} „	Feichtinger:	18 „

Књижиду Хардерову и не спомињем, јер је непотпуна н. пр. нема у њој деклинације ријечи на *-us* (gen. *-vos*), нема конјугације контрахованијех глагола, каткад казује гола правила без примјера итд. — Треба још имати на уму, да су од онијех 12 страна у мом „Огледу“ скоро двије стране означене крстићем (+), а то није за учење, него ту ученик може погледати као у рјечник, ако му што буде требало. Од осталијех 10 страна око двије стране штампане су ситнијим словима, а то су ствари, које нијесу знатне за учење.

Така је од прилике разлика и у конјугацији н. пр. прва конјугација запрема код мене 15—16 страна,³⁾ а ево како стоје поменути њемачки граматичари: Kägi има (1884) 55 страна, (1889. 1895) 42 стр., а у малој граматичари (1899) 31 стр. (без § 92—95), Fritzsche 27 стр. (без § 56), Gerth (1884) 33·5 (без § 161) и (1892) 40 стр. (без § 161), Curtius 58, Hartel 44 итд.

105. Поређење различнијех погрешака

Ако се пореде погрешке, које су поменуте у прве три главе (§ 4—44) [т. ј. није истинито — није потребито (или је незнатно) — погрешке у методу], може се поуздано казати, да су *најзнатније* погрешке у методу, а погрешке у II. глави биће знатније него погрешке у I. глави. Ако нешто у школској књизи није истинито, то се обично може лако поправити, док се погрешке у II. глави теже могу поправити, а погрешке у методу не могу се готово ниједна у књизи поправити. Према томе се може судити, колико вриједе „оцјене“ онијех „научника“, који оцјењујући неку школску књигу и не помињу ништа о методу и не питају, је ли нешто потребито да стоји у школској књизи или није.

Вијешка. Премда сам у I. глави набројао око 30 погрешака⁴⁾ које се могу наћи у више граматика, које су напред поменуте, али опет, и ако

1) Уз то до 2 стране у § 125, што није одређено за учење.

2) Код се одузме око 9 страна примјера.

3) При прештампавању удесићу тако, да ће бити само 14 страна.

4) Нијесам спомињао онијех погрешака које се могу наћи само у једној или

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

мислим да те погрешке нијесу најзнатнија ствар, ипак их треба за то истицати, што за њих граматичари обично имају очи, а за оне друге обично немају, него више пута кажу: теби се чини тако, а мени овако. Али кад ти „научници“ у својој „струци“ начине гомилу погрешака, а неке погрешке међу њима буду *дјетине* — могу ли они онда као поштени људи говорити и о методу? И шта вриједи онда њихово мишљење о тој ствари?

106. Нешто о мом „Огледу“

1. За „Оглед“ сам употребљавао грађу, коју је скупио Е. Албрехт (Zur Vereinfachung der griech. Schulgrammatik. 1894), поред тога сам гледао да се и сам увјерим о поузданости те грађе, те бих могао сад ту грађу овдје ондје попунити. Ти додаци не би били знатни. Само је на једном мјесту у Е. Албрехта знатнија погрешка, колико сам ја до сад опазио, и то на стр. 9: „*πυρά* (Wachtfeuer) nur An. 4, 6, 20“, а ријеч се помиње често (у плуралу) н. пр. Xen An. 4, 1, 11. 4, 9. 15. 16. 6, 22.

можда у двије граматике, нити сам из синтаксе набројао све које сам могао. Овдје ћу споменути још неколико ствари из граматике кога знатнијега „научника“ н. пр. Курција:

§ 25: »man unterscheidet nämlich die *harten* und die *weichen* Vocale. Hart sind а, е, о (α, ε, ο, η, ω), weich sind *v* und *i*«. Је ли глас *ou* *твр*д или *мек*? Колико је *твр*ћи глас *ε* него глас *ι*?

§ 31: »Die Consonanten werden *zweitens* ihrer Art nach, das ist, je nachdem sie ohne Hilfe eines Vocals hörbar sind, oder nicht, eingetheilt in *stumme* (mutae) und *tönende* (semivocales)«. За тим же каже (§ 32): »*Stumm* (mutae) sind*: κ γ χ, τ δ θ, π β φ. »Die *stummen* Consonanten sind ihrer *Stufe* nach theils *hart*, theils *weich*. theils *gehaucht*. а) *hart* (tenues) sind κ τ π, б) *weich* (mediae) sind γ δ β, в) *gehaucht* (aspiratae) sind χ θ φ«.

У § 34 каже да су »ξ, ψ und ζ« »Doppelconsonanten«, а у § 5. каже да се ζ изговара dz (ds). Ако се ξ изговара као »dz(ds)«, онда је то *један сложен* глас, али ξ (или ψ) није *један* глас него су ту *два* гласа.

§ 55: »*τείνω* aus *τεν-ιω*«? Зар од облика *τεν-ιω*, који има три слога?

§ 216: »*τόσος, τοσόσδε, τοσοῦτος* so gross, so viel (tantus, tot)«.

»*τοῖος, τοιόσδε, τοιοῦτος* so beschaffen (talis)«.

»*τηλικός, τηλικόσδε, τηλικόυτος* so alt«. Овдје је требало казати, каква је разлика у значењу између *τοσόσδε* и *τοσοῦτος* итд.

§ 217: »*ἴβθα, ἐνθάδε, ἐνταῦθα* da (ibi)«; »*ἴβθεν, ἐνθένδε, ἐντεῦθεν* von da inde« итд. Ове грчке ријечи немају једнака значења.

§ 255: »Die *Flexion* des starken Aoriststammes«.

§ 297: »Die *Flexion* des schwachen Passivstammes«. Зар се „*основа*“ мијења по облицима?

§ 305: за примјер пише у имперфекту »[*ἔ-δι-δω-ν*] [*ἔ-δι-δω-ς*] [*ἔ-δι-δω*]« а у § 307. каже да у грчком језику нема тих облика!

§ 306: »[*ἔ-θη-ν*] [*ἔ-θη-ς*] [*ἔ-θη*] nicht üblich vgl. § 310* (!)

»[*ἔ-δω-ν*] [*ἔ-δω-ς*] [*ἔ-δω*] nicht üblich vgl. § 310* (!)

§ 312. 7. *κί-χρη-μι*: »Inf. *κίχρᾶναι*«. По Г. Мајеру (1880. § 486, 1896. § 489) спомиње се овај глагол најрије у Ps. Demosth. 53, 12.

§ 317. 5. *δέδοικα*: plperf. »3. Dual. *ἔδεδιτυ*«. У атичком дијалекту у класичном перијоду нема овога облика (Е. Hasse, Der Dualis im Att.); нема га ни у Хомера (Il. Od.); у Херодота иначе нема дуала. Одакле је овај облик задутао у *школску* граматику?

6, 3, 20 (bis). 21. 25 (bis). 7, 2, 18 (bis), Hell. 1, 6, 28. 4, 5, 4. 6, 5, 21 Thuc. 7, 80, 1. 2. 8, 102, 1. Употребљавао сам и грађу коју су скупили други писци н. пр. Kühner и Blass, Kägi, Gehring (Index Hom.), Essen (Index Thuc.), E. Hasse (Der Dualis im Att.) итд. Да сам имао сву до сад познату грађу при руци, можда бих још који облик штампао ситнијим словима, који је сад штампан крупнијим.

2. Акузатив и вокатив за сад нијесам писао у деклинацији уз номинатив, али гдје су ти надежи једнаки, штампани су често заједно.

3. На ријечи периспоменке и пропериспоменке нијесам метао обли знак за акценат због штампарскијех разлога. Да имамо дебела грчка слова а и остала да су боља, и друге би неке ствари боље испале.

4. У § 55. могао би се за примјер деклиновати само *φύλαξ*; остали су примјери због voc. sing. и dat. plur. (*ἡρώς* је и инако штампан ситнијим словима).

Поправак

У § 3. 3. у 10. врсти стоји: или, а треба: као.

НАШЕ НАРОДНО ПРОСВЕЂИВАЊЕ У ШК. 1901—2. ГОДИНИ.

изложио

Љуб. М. Протић

(НАСТАВАК)

IV

Примена васпитних средстава осим наставе.

Настава није једино средство, којим се у народним школама васпитавају ученици. Њој се придружују дисциплина и васпитање у ужем смислу, без чега не може бити потпунијег и правилнијег васпитања.

Где нема реда, ту нема ни рада. Ово знају, без разлике, сви наставници, па су зато вазда и обраћали пажњу дисциплини. У неколико случајева било је жалби, да су по неки учитељи употребили и строже мере за одржање реда. Ну, по свој прилици, то су били изузеци, о којима једва треба водити рачуна. Међутим било их је доста, који нису водили довољно надзора над својим ученицима, а то је велика погрешка. Ученици често дођу раније у школу него наставници, а то не би требало да буде. Сваки прави васпитач треба да дочекује у школи и да испраћа кући своје ученике, и да их никад не оставља да сами седе у школи и школском дворишту. У овоме се грешило више по варошима него по селима. Ја сам видео да се и у Београду у овоме каткад грешило. У једној школи затекао сам да је ученице занимала за време

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

школских часова њихова „тетка“ (фамулускиња)! У једном селу, близу једне вароши, учитељ станује у самој вароши, и иде у школу као и ђаци. Он их и у подне оставља саме, иде у варош, па се опет врати у школу, и по свршетку часова иде опет својој кући.

Грешило се и у школама, где је уобичајено *дежурање*, то јест, да поједини наставници воде надзор и над својим и над туђим ученицима, јер се ово не може правдати педагошким разлозима.

У нашим народним школама није било занемарено ни васпитање у ужем смислу. Само треба да му се и у будуће поклони пажња колико и настави и дисциплини. 1898—99. шк. године предузели су крагујевачки учитељи да примењују читав низ васпитних средстава осим наставе и то са леним успехом, па је то било и од успеха у њихову школском раду у опште. Да се у том правцу радило и даље по нашим народним школама, бесумње би и у овој години било повољнијих резултата.

Школски су надзорници мало реферовали о примени ових васпитних средстава, свакако зато што нису имали ни да кажу што више о томе, па ћу и ја имати врло мало да о томе изнесем овде.

Домаће васпитање наших ученика није завидно, јер није у свему како би требало, па је дужност школе и учитеља да раде и на поправци домаћег васпитања. За ово је најзгодније средство приређивање **родитељских вечери** или родитељских састанака. Први пут у нас почели су да их приређују крагујевачки учитељи и учитељице и то с већим успехом него гдегде и у самој Немачкој, где су и поникале. Ове године то нису чинили, а зашто то нећу да истражујем.

У крајинском округу школски је надзорник наредно те су родитељске вечери приређивали учитељи и по варошима и по селима. На њима се водио разговор о напретку школе и децјег васпитања. Учители су истицали вредност школовања деце и саветовали да родитељи уредно шаљу своју децу у школу. Говорено им је, да се више старају о чистоћи стана, децјег тела и одела, да пазе на храну и у опште како ће сачувати здравље и своје и децје. Препоручивано им је да, у случају пужде, одмах траже лекарску помоћ и да одбаце празноверице због којих је често било страшних последица. Школски надзорник вели: „може се рећи да је, у опште узев, народ прилично слушао опомене својих учитеља, кад су оне биле потпуно искрене“ (а ја мислим да су свакако увек и биле такве). Осим овога он вели: „увидео сам да су ти састанци врло корисни, и да се сами родитељи интересују питањима, која се тада износе, наравно, само ако се вешто руководи тим састанцима. У доста места видео сам да су људи поштовали донесене одлуке, па су после тога редовније упућивали децу у школу, боље их снабдевали потребама, чистије држали“ и т. д. Ових родитељских вечери било је у Доњем Милановцу (1), Клокочевцу (1). Јасеници (1), Малајници (2), Слатини (3), Глоговици (1), Копривници (1), Салашу (2), Дуљанима (2), Раду-

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

јевцу (1), Самариновцу (5). Надзорник је и приликом прегледања школа препоручивао учитељима да утичу на родитеље како би се отклањале махне у домаћем васпитању.

И у пиротском округу приређиване су гдегде родитељске вечери. Школски надзорник вели, у свом годишњем извештају, да су многи учитељи скупљали недељом и празником ђачке родитеље и младиће, па се разговарали о дечјем васпитању и т. д.

Према извештају школског надзорника из Вел. Градишта родитељских вечери било је у Голупцу. И у тимочком округу радили су учитељи доста на поправци домаћег васпитања. Родитељске су вечери приређиване у Брестовцу и Врбовцу.

„Само један пут и само у једном месту, у Прилипцу, звати су ђачки родитељи на састанак“, тако каже школски надзорник за округ чачански.

Из овога се види да се на поправци домаћег васпитања радило врло мало, и ако је прека потреба да у томе будемо што ревностији. Директор Гимназије Краља Александра I, г. Лука Лазареваћ, приредио је у овој години више родитељских састанака на којима су претресана врло важна питања. Он је опазио да је потребно да се и наставници средњих школа чешће састају са ђачким родитељима, имајући у виду васпитање ученичко какво је данас. То је лепа опомена и за учитеље да више пораде на васпитању својих ученика, и да их *боље* шаљу у средње школе, чему ће много помоћи родитељске вечери, ако их буду сви и свуда с планом приређивали.

Ни **школским свечаностима** није обраћена пажња, колико по својој вредности заслужују и због чега су у других народа саставни део наставнога плана по свима васпитним школама.

У Београду је свечано прослављен дан рођења Њенога Величанства Краљице Драге и Видов-дан, крај школске године. Кад је био Св. Сава школе су биле распуштене због заразних болести.

У крушевачком, моравском и ужичком округу прослављане су народне светковине и у школама. Ученици су ишли у цркву, па се отуда враћали у школу, где је учитељ држао говор, а ученици су певали и декламовали. У крајинском округу школски је надзорник покљонио најозбиљнију пажњу и школским свечаностима. О Св. Сави скупљало се и мушко и женско, и старо и младо по народним школама. Програме за свечаности слао је школски надзорник свима учитељима. По програму се имало свуда и да пева уз гусле. Гдегде су ученици изводили као позоришне представе. У доста места приређиване су у вече забаве у корист фонда сиротних ученика. Школе су кићене српским тробојкама. Слично су прослављени и остали народни празници, који падају у време школскога рада. Говори, које су учитељи држали, намењивани су народу, те су то била *као предавања за народ*.

У свима осталим школским окрузима прослављен је само Св. Сава и свршетак школске године (али још нигде се не прославља и почетак школске године, сем што се држи благодарење у цркви, па и то можда још не свуда), али без плана у већини школа. Школски надзорник за округ чачански каже у свом извештају да је морао преко власти забрањивати да се у ове дане доноси у школе „понеки предмети“, који су штетни по здравље и дају повода да ученици виде понешто и што није лепо (читаоци ме разумеју).

Бачки излети и екскурзије, које су од великог утицаја за интелектуални, физички и морални развитак, тек су у зачетку, судећи по ономе што је у том погледу предузимано у нашим школама у току ове школске године. О њихову значају има у сваком бољем педагошком уџбенику, зато и нећу да истичем што више овде. Навешћу само шта се све радило у овом правцу, па ће свако најбоље пресудити колико треба да се у будуће ради, па да нам применом и овог васпитног средства буде свестраније, правилније и успешније просвећивање народне омладине.

У Београду су поједини наставници и наставнице правили излете са својим ученицима, обично празником, у најближу околину, а ученици III и IV р. м. школе на Западном Врачару ишли су једног дана у Паланку. Иначе сем ових излета није било никакве ђачке екскурзије. Школски надзорник правда то прекидањем школског рада, па су наставници хтели да више раде у школи.

У београдском округу као да није ни било ђачких излета, јер школски надзорник ништа о томе не говори у годишњем извештају. У ваљевском округу било је, али врло мало. Надзорник замера учитељима што неће да приређују ни кратке излете, ни веће екскурзије. Боље је било у врањском и топличком округу. Из неких школа (врањ. окр.) ученици су долазили у Београд, свраћали у Крагујевац и задржавали се у Нишу. У екскурзији до Београда суделовали су ђаци и учитељи из ових школа: преображењске, тибушке, требешњске, сувојничке, губеревачке, мрштанске, лесковачке, брестовачке, богојевачке, врањске и моштаничке. Ученици из школа: корбевачке, стубалске, моштаничке, првоњешке, сурдуличке и бањске имали су екскурзију до Врање.

Школски надзорник за округ крагујевачки не говори ништа о екскурзијама, па ни о краћим излетима, што значи да тога није ни било у овом округу.

У крушевачком округу често су приређивани омањи излети и екскурзије у најближу околину. Ну, осим ових у мају је приређена једна велика екскурзија на којој су узели удела сви ученици и наставници народних школа из целог округа, који су овога пута походили Крушевац. Школски надзорник вели да је екскурзија завршена гледањем позоришних комада из српске прошлости... „И сеоска деца, за коју је ово била

велика добит, развила су се раздрагана кућама, поневши собом слике Њеног Величанства Краљице, које је раздала позоришна управа као спомен на ову екскурзију.“ Овом је приликом сам надзорник тумачио пре представе појединим групама позоришни комад, који ће се представљати. Сећам се, да су неки грађани тужили овога школског надзорника што је покушао да изведе ову екскурзију, али је г. министар одговорно на њихову жалбу да му буду на руци при извођењу ове лепе замисли.

У Крајини су приређивале ђачке излете и екскурзије све школе, па и Бурђевски уранак као успомену на овај стари, лепо, чисто српски обичај.

Бурђевски су уранак изводиле обично по две три и више школа заједно по програму, који је саставио школски надзорник. Ученици су вежбани у певању, декламовању и игрању разних игара. Од школе су путовали у војничким редовима и са заставама до одређенога места, обично до којег брда, где су се састајали са ученицима оближњих школа. Кад би се одморили, отпочињала би песма и игра, а потом је био заједнички ручак. Општине су давале по 40—50 динара на име помоћи за овај дан, да се спреми ученицима заједнички ручак. Гдегде су на овом излету суделовали и школски одбори и поједини ђачки родитељи. Веће екскурзије приредиле су само три школе (грабовачка, љубичевачка, велесвичка) и то до манастира Вратне. На том путу остало се два дана. Школски су одбори помогли и ове излете са по 50—60 динара.

У моравском и нишком округу било је краћих ђачких излета. Ресавски учитељи приредили су и Бурђевски уранак.

Школски надзорник за округ подрински пише у свом годишњем извештају да су наставнице и ученице II и III р. Девојачке Школе приредиле екскурзију од Шапца до Неготина, која је извршена од 31 маја до 5 јуна. И основне школе у овом округу приређивале су омање излете. А осим тога биле су и неколике повеће екскурзије и то: ученици III и IV р. основне школе у Драгинцу ишли су у Лозницу, као и ученици истих разреда из Јадранске Лешнице и Ковиљаче; ученици III и IV р., из Петковице ишли су до споменика Браће Недића, и ученици из Црнобарског Салаша (III и IV р.) до Раче, на ушћу Дрине у Саву.

У пожаревачком и пиротском округу није било већих екскурзија, али је било доста ђачких излета у непосредну околину. Из неколико сеоских школа у пиротском округу долазили су ученици у Пирот и том су приликом гледали позоришне комаде.

У рудничком и смедеревском округу као да није било никаквих ђачких излета, јер о томе нема ништа у надзорничким извештајима.

У тимочком округу било је доста и честих излета ради забаве и душевног одмора, а и ради поуке, јер су каткад извођени ученици у поље и шуму и ту им држана предавања из познавања природе, земљо-

писа, рачуна, пољопривреде и т. д. Учитељ у Грљану приредио је екскурзију у Крајину и упознао ученике са местима на којима су били бојеви за време српскога ослобођења. На овом путу ученици су пробавили осам дана. У Леновцу су били у екскурзији и неколики ђачки родитељи.

У ужичком округу сем омањих излета била је и једна већа екскурзија, коју су приредили наставници са ученицима из Бајине Баште, Пилице, Рогачице и Костојевића; крајем маја они су дошли у Ужицу и ту провели цео дан.

Само из дванаест школа у чачанском округу извођени су ученици у поље и околину и то највише два часа далеко од школе.

Од важнијих васпитних средстава споменућу још **ђачке књижнице**, које су и по народно просвећивање у опште од већег значаја.

Свима нам је познато да ученици треба да читају понешто осим чисто школских књига. Познато нам је да ваља водити рачуна шта ће читати, и подстицати их на читање лепих и поучних књига, које су намењене омладини. Па ипак зато мало се водило рачуна да се створи могућност да ученици имају шта лепо читати. И данас нема свуда ђачких књижница, а где их има, сиротне су, а понегде избор књига није срећан. Како је у томе у нас — а то је врло важно да се зна — видеће се из овога прегледа, који сам средио у главном према надзорничким извештијима:

1. *Београд.* — Свака основна школа има своју ђачку књижницу, којима су се служили ученици. Оне нису биле богате, али тек има их.

2. *Београдски округ.* — Ђачке су књижнице сиротне. Њима су се служили ученици и сељаци, према препоруци школскога надзорника. Према извештајима, које је овај добио од учитеља, ово је у народу примљено врло лепо.

3. *Ваљевски округ.* — Правих књижница за ђачке још нема, сад се тек отварају и помало уређују.

4. *Врањски и толички округ.* — Има их врло мало, и врло су сиротне. Књиге су врло ретко давате ученицима на читање, вели надзорник.

5. *Крагујевачки округ.* — Има их мало. У колико се сећам школски одбор у Книћу давао је раније и забавно вече у корист ђачке књижнице.

6. *Крајински округ.* — Само 48 школа имају ђачке књижнице (28 немају), и ако се надзорник старао да се свуда оснују. Најбогатија књижница има 70, а најсиротнија само 2 књиге. Многи су ученици продужних школа прочитали повише књига из ђачке књижнице. Учитељи су раздавали ђацима књиге, које су они после недеље дана враћали. Сваки је био дужан да исприча укратко садржину књиге, коју је про-

читао. У повеким селима ове су књиге даване и писменим сељацима на читање.

7. *Крушевачки округ.* — Има их врло мало, врло су оскудне и тек се сад почињу да уређују.

8. *Моравски округ.* — У кругу школског надзорника у Ћуприји само је у осам школа било ових књижица, рачунајући ту и грађанске школе у Параћину и Свилајинцу, па и оне су рђаво снабдевене. И у кругу школског надзорника у Јагодини било их је мало. Најбоље су ђачке књижице у Јагодини, Пољни и Рековцу.

9. *Пишки округ.* — Школски надзорник није о овоме ништа реферовао сем да је свака општина предвидела у школском буџету по 20—30 динара за набавку књига за ђачке књижице. Ако се оволико и утрошило, онда је то добро.

10. *Подрински округ.* — У већини школа ђачке књижице цису одвојене од школских. Најбоље су ђачке књижице у Шапцу, Лозници, Петковици, Рибарима, Богатићу, Белој Цркви и Црвобарском Салану. Учитељи су пропитивали ученике о садржини прочитаних књига. Учитељи, који нису имали подесних књига у књижицама, давали су своје књиге на читање.

11. *Пожаревачки округ.* — У целом округу свака школа има своју ђачку књижицу. Многе су богатије, јер су засноване кад и стални надзор, само нису правилно одабране књиге, које ће се набавити. Ја сам у моравском срезу прегледао све књижице, па сам у једној школи нашао чак и упуство како се пишу писма којима се изјављује љубав, и како се саставља одговор на таква писма. У опште књиге су набављане без обзира да ли су подесне за ученике и да ли их је Министарство Просвете препоручило. Увиђавши учитељи нису многе од ових књига ни дали ученицима у руке. У опште, овде су многе књиге набављене из неких особитих рачуна, а никако што се веровало да су подесне за ученике.

И у овом су округу учитељи пропитивали ученике о садржини сваке прочитане књиге, а давали су их не само ученицима основних и продужних школа, већ и писменим сељацима.

Понеки учитељи одређивали су, сасвим правилно, за књижничаре и поједине ученике, и „млади књижничари вршили су ту дужност са највећим уживањем,“ вели школски надзорник.

12. *Пиротски округ.* — Само у 25 школа одвојене су ђачке од школских књижица. Најбогатије од њих имају 100—130 књига, а најсиротније до 20. Вачке су књижице најбогатије у Јаловик Извору, Пироту и Суводолу, а најсиротнија у Гњилану.

13. *Руднички округ.* — Врло сиротне, да се по готову може рећи да ђачких књижица и нема у овом округу.

14. *Смедеревски округ.* — Свака школа има и ђачку књижницу, која није свуд одвојена од школске за учитеље.

15. *Тимочки округ.* — 16 школа немају ђачке књижнице; две школе имају само по једну књигу, а неке имају преко 100 књига.

16. *Ужички округ.* — Свака школа има и ђачку књижницу, којима су се служили ученици и писмени сељаци.

17. *Чачански округ.* — Нема их свака школа; где их има, сиротне су. У основној школи на Рашкој ђачка књижница има 50, бањска школа 44 и чачанска 34. У неким школама основана је ова књижница тек ове године; 13 школа још их немају никако. Само две школе примају *Зорницу*, и то им је почетак за ђачке књижнице.

Још бих могао говорити овде о **школским градинама** и о раду у њима, јер је и ово важно средство наставно и у опште васпитно. Ну, у нас нема ни школских градина ни ученичког рада у њима у правом васпитном смислу. У школским градинама требало би да се, на првом месту, негују биљке, о којима се учи у настави; требало би да их негују ученици у саксијама и у градини и да прате њихов развитак. Тек после би дошле на ред и друге културне биљке. У нас данас није тако. Зато су школске градине, где их има, више као угледна школска добра за околину, која учитељи обрађују ради своје личне користи. С тога ћу и ја о њима рећи коју више на другом месту.

Кад сам престао бити школски надзорник, дао сам упута крагујевачким учитељима да заснују праву школску градину у Крагујевцу, и они су ми обећали да ће то и учинити. Али, на томе је и остало.

V

Наставници.

У нашим народним школама радило је у току ове школске године 2097 учитеља и учитељица (1204 учитеља и 893 учитељице). Од њих су свршили Учитељску Школу и положили учитељски испит 875 (учитеља и учитељица), Учитељску Школу без учитељског испита 69 учитеља, Вишу Женску Школу са учитељ. испитом 695 учитељица, Вишу Женску Школу без испита 65 учитељица, Богословију 29 учитеља, учитеља и учитељица са мањом школском спремом било је 241, и њих четворо (4), који су свршили само основну школу.

Ко би знао овај преглед учитеља према стручној спреми њиховој, могао би и пре претходнога излагања о школском раду закључити да је у народним школама било прилично шаренила због неједнаке спреме наставника. И доиста у појединим школама било је стога доста разлике у квалитету школскога рада. Нема сумње да учитељи, који су свршили само основну школу, не умеју радити као они, који су свршили учитељску школу, а уз то су још били вредни и одушевљени књигом, па су

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

се све више усавршавали. Рад је оних првих, ваљ сваке сумње, слаб, и једва се сме тврдити, да има ма какве вредности за право просвећивање народне омладине, док је рад других од несумњива значаја. Али, не треба подцењивати ни рад учитеља, који нису свршили Учитељску Школу. Има их и међу овима, који ни у чему нису изостали из својих другова, који су се за учитељски позив стручно спремали. Они су, руковођени племенитим побудама, ступајући у учитељску службу одлучили да целога живота остану само народни учитељи, па су озбиљно настали да се накнадно што боље спреме и усаврше у школском раду. Практичним радом, читањем ваљаних књига и часописа и дружењем са бољим учитељима они су успели да су данас добри и врло добри народни учитељи. Ово сам споменуо више стога што држим да није лепо и није право подцењивати оно што је код сваког државног службеника **прво**, и што је много важније од претходног школовања и свих свршених школа и испита, а то је: истрајност и љубав ка послу, јака воља и стална тежња за личним усавршавањем, да би се у служби могло привредити отаџбини и више и боље. У осталом ово последње то јест, истрајност и љубав ка послу, може се рећи, да је општа одлика наших учитеља, који су се стручно образовали, као год и оних, који су свршили Богословију или само неколико разреда средњих школа. Међу учитељима, као и у сваком другом реду државних службеника, има их који се не кидају у послу. Али руку на срце, треба признати да су то у опште врло одушевљени радници, који се умором и преданошћу ка послу истичу над многим другим јавним службеницима. Њих само треба подстаћи, треба их покренути, треба их упутити, и они ће вас послушати, они су материјал са којим се може доста добра створити. Тражите од њих све, они ће све учинити. Позовите их да раде што озбиљније у школи, они ће се учасу заложити сасвим у посао. Зовите их да раде и на другим пољима, да би се народна култура подигла на већи ступањ, они одмах похитају, па су и ту вредни и одушевљени. Они су народни учитељи по имену, они то хоће да буду и у истини на сваком народном послу. Ја сам раније изложио њихов рад у школи, а рећи ћу нешто и о њихову културном раду изван школе. Ну пре тога хоћу да кажем да они имају и понеке махне. Што прећутати то, кад би слика била непотпуна, те не бисмо могли предузети мере за сузбијање свега што није добро и што спутава све већи и бржи напредак!

На првом месту махна је наших учитеља што често не живе у међусобној слози, због чега трпи и њихов углед као год и интереси школе. Најмања ситница буде повод завади те се поремети пријатељство међу њима. Ја сам у једном селу мирио два непомирљива учитеља и четири учитељице, јер нисам могао наћи довољно разлога за непријатељство. Али ми је труд остао без успеха, и господ. министар био је

принуђен да их све премести у друге оближње школе. Чим се ово десило, добио сам писмо од једног премештеног учитеља, у којем ми између осталог пише и ово: . . . „премештен ја, премештен он, премештени сви, то је право, то је захтевао и наш углед и школа и васпитање“. Други је упутио молбу г. министру да га премести опет натраг, јер . . . „признајем своју погрешку и молим да ми опростите“. . . . Да наведем и један пример из извештаја школског надзорника за округ смедеревски. „Једна школа имала корито за праће рубља. Кад један наставник хоће да пере, тог истог дана хоће и други. Нису се могли споразумети о дану кад који да пере“, док се у то није умешао и школски надзорник и наредио кад ће који да пере! — По себи се разуме да има и дивних примера другарске слоге и правог пријатељства, али доста има и не-слоге и непријатељства. Ко зна да ли и ово није један разлог што Учитељско Удружење не напредује како би могло. Школским је надзорницима дужност упућивати да учитељи живе у слози и пријатељству, и да мире оне, који су у завади.

Друга је махна, коју сам запазио код појединих учитеља: одсуствоваће од дужности и кад им није прека потреба. У овоме понеки (а таквих је свакако мање) греше врло често и много. О Божићу и Ускресу долазиле су многе учитељице у министарство да продуже одсуство пред свршетак распушта, кад су требале да отпутују на дужност. На све могуће начине покушавало се да се продужи седење у Београду, и кад нису успеле, враћале су се на дужност. Једна је учитељица из крајинског округа неколико пута напуштала дужност и долазила у Београд, због чега је и кажњена. Слично томе учинила је и једна друга њена другарица из истог округа, па је и она кажњена. Један је учитељ из врањског округа тражио 20 дана одсуства да оде у Јагодину ради кумства! Има учитеља, који су одсуствовали по одобрењу председника школских одбора, и ако за то нема ослоњаца у закону. И чудно је да против тога школски надзорници нису ништа предузимали. Ја сам хтео да изнесем и преглед учитељских одсуствовања, па сам тражио о томе и податке од школских надзорника. Али сам морао одустати од ове намере, јер је немогућно ухватити рачуна о њиховом одсуствовању, то не знају тачно ни школски надзорници. Школски надзорник за округ крајински вели: „и ако сам знатно сузбио ово самовољно напуштање дужности, ипак морам признати да то и данас траје, и да је то једна од највећих махна учитељских.“ У истом смислу, и ако мало оштрије, пише и школски надзорник за округ смедеревски: „свет је навикнут на одсуствовање, па тражи одсуство и за најмању потребу. Овоме ситном одсуствовању треба додати и оно преко целе године због уображене болести, преких домаћих потреба и т.д.“ Школски надзорник за округ београдски пише: „прекомерно одсуствовање наставника од дужности најречитије казује зашто у понеким школама у овој години нема онога успеха, који би се желело“...

Па ипак ја мислим да већина учитеља одсуствује само кад им је нужда, кад су болесни и кад морају да иду по плату и др. У овоме ме уверењу утврђује и школски надзорник за округ тимочки, који вели: „у моме округу одсуствовали су 79 учитеља и учитељица и то сви укупно 771 дан. Кад се ближе размотре узроци изостајања, онда ће се видети, да је највише изостанака учињено због болести (294 дана) и због порођаја (148 дана), затим због приватних послова (187 дана) због болести у породици (52 дана), због смрти (9 дана), због женидбе и удаје (8 дана), због полагања учитељског испита (6 дана) и по лекарској наредби (67 дана)“....

Као трећу махну — и ако мањег броја учитеља — хоћу да истакнем: што не раде на свом личном усавршавању колико је потребно, па да из дана у дан буду све бољи учитељи и васпитачи народне омладине. Има учитеља, који мало читају, па често доста побораве и од онога што су у школи научили; има их који мисле да им и не треба више да читају, рачунајући да им је школа све дала, што им је у животу потребно. Како иначе да протумачимо појаву да *Учитељ* од преко 2000 учитеља има једва неколико стотина претплатника! Или, откуд то да понеки учитељи нису хтели настати да се у школске буџете унесу потребне позиције ни на име претплате за овај учитељски лист, те је министарство накнадно наређивало да се то учини; или, откуд то да је Учитељско Удружење продало мало примерака ове или ове књиге, коју је оно издало, и коју треба да набави сваки учитељ бар за школску књижницу, па да је, разуме се, и прочита! У прилог мога уверења говоре и понеки школски надзорници, који наводе у извештајима да су наишли на понеке учитеље, који нису вични свему ономе чему су учили своје ученике. Нећу да наводим примере и за ово, јер ми је непријатно... На основи овога ја и мислим да је врло добро што ће и по новом пројекту закона о народним школама остати учитељски испит, који ће се полагати после две године практичнога рада у школи, уверен да ће се удесити да буде и озбиљнији и строжи него је данас. Не треба допустити једном младом човеку да верује да је све научио кад изиђе из школе, због чега је и могло доћи ово што наводи школски надзорник за округ крагујевачки: „опазео сам код свих наставника, где сам до сад био надзорник, да немају довољно спреме за рад; знање добивено у школи не обнавља се, не освежава се и не усавршава се, већ се неосетно своди на минимум најслабијих ученика“... Ваља учитељи да истрају у послу у младим годинама, да савлађују тешкоће у животу и опет да раде на свом личном усавршавању. Ја знам прилике, у којима живи учитељ у селу, знам шта може да наступи у његову уверењу и мишљењу, и баш зато рачунам да је потребно да сваки издржи бар двогодишњу пробу, да се види да ли ће се моћи одржати и продужити рад и на личном усавршавању свом. Школа ником

и никад не даје све, она само полаже основу на којој се има да зида зграда.

Осим овога испита треба да дође као једно ново средство, којим се помаже усавршавање учитеља — *приређивање* нарочитих *курсова* тога ради, слично онима, који су некад и у нас приређивани док смо имали мање стручно спремних учитеља и како је 1898. г. отпочето, и ако у мањем обиму, у Крагујевцу. У Немачкој су саобраћајна средства лакша, па учитељи брже и лакше долазе у додир, литература је богатија, и ипак су ови курсови веома цењени. Немци и на универзитетима приређују и зими и лети предавања, која су намењена учитељима и њиховом усавршавању. Што не би тога и у нас било, кад нам је, ван сваке сумње, потребније него Немцима и другим од нас просвећенијим народима.

Личном усавршавању служе у нас данас само *школске књижице*, и *месни окружни и срески учитељски зборови*, које сазивају окружни школски надзорници. Али, школске су нам књижице још врло сиротне, а учитељски су зборови ретки и преретки чак и тамо где их је лако извести, и нису се, бар у овој години, одликовали особитим радом. Није без интереса да изнесем преглед стања школских књижица, па ћу то и да учиним.

Школске су општине дужне да набављају књиге за школске књижице. У њима треба да има на првом месту листова и књига, које ће послужити стручном педагошком и општем научном усавршавању учитеља и онда књига, у којима ће се наћи доста грађе за разраду предавања из појединих предмета у настави. А да би било јачег јемства, да ће општине набављати само оно што је најбоље и најпрече, министарство просвете извештава школске одборе, или још боље наређује, шта треба да набаве, само што је и оно често грешило као и Главни Просветни Савет, па су за књижице народних школа препоручиване и књиге, чија је вредност уопште врло сумњива. Па ипак да су наредбе министарства просвете извршиване, данас би школске књижице биле добро уређене. Ну, није тако било, већ се често радило противно њима, то јест, нису куповане препоручене књиге, већ су *наметане* школама књиге без вредности за учитеље. У овом су грешили и понеки школски надзорници, јер су и они набављала за школе понеку такву књигу, па је и ово био разлог што су се неки љутили на те надзорнике и преносили своју љутњу на целу установу сталног надзора.

У будуће не сме бити како је било некад. За школске књижице ваља препоручивати и куповати књиге, које у истини имају вредности за учитеље, па стога ваља водити најозбиљнијега рачуна шта ће се препоручити. А што се препоручи, мора се настати да свака школа и набави. Нико више не сме никакву књигу силом наметати школи; чак ни на поклон не треба примити књигу, која није подесна за школску књи-

ницу. Само овако биће временом школске књижнице оно што треба да су. А какве су данас, види се у неколико из овога прегледа:

Београд. — Свака школа има своју књижницу. Ове су књижнице доста добро снабдевене, имају доста књига и листова, којима се учитељи служе. Био је покушај да се све стопе у једну књижницу за све учитеље из Београда, али се одустало од те намере (можда зато да не би било као и са збирком наставних средстава).

Београдски округ. — Окружни школски одбор унео је у све месне школске буџете позицију за набавку књига за школске књижнице, јер су сада још доста сиротне.

Ваљевски округ. — Још прошле школске године окружни учитељски збор донео је одлуку да се настане да се у школске буџете уносе сваке године потребне суме за набавку препоручених књига. За сад су доста добре књижнице само у неколико школа.

Врањски и топлички округ. — Књижнице су врло сиротне, а што књига има „слабо се читају,“ вели школски надзорник.

Крагујевачки округ. — У Крагујевцу је школска књижница доста богата, а у округу су махом сиротне. Раније су неки учитељи приређивали села са играма у корист набавке књига за књижнице.

Крушевачки округ. — Књижнице су неуређене и оскудне, школски је надзорник морао издавати расписе да школски одбори не купују књиге, за које им он није јавио да су препоручене и да их треба да набаве.

Он мисли да је потребно да и министарство изда наредбу у овом смислу.

Крајински округ. — Свака школа има своју школску књижницу, али са мало књига. Само 9 школа имају књижнице са 300—400 књига. У школске буџете уноси се по 20—30 динара за набавку књига, али се књиге не купују због неуредног примања школског новца.

Школски надзорник предлаже да се установе средње књижнице за учитеље, којима би се служили сви учитељи из среза; оне би се лакше чувале а и боље снабдевале.

Моравски округ. — Има школа чије књижнице имају више од по 400 књига, и које примају по неколико препоручених и *непрепоручених* листова.

Нишки округ. — Књижнице су сиротне. Многе немају ни најпречих препоручених књига и листова.

Подрински округ. — У овом округу има врло мало школа, које добивају све препоручене листове. Најбогатије су књижнице у Шапцу, Дозници и Богатићу.

Пожаревачки округ. — Свака школа има књижницу, али је избор књига врло рђав. Школски надзорник из Пожаревца вели: „чим је требало да порезник, полицајац или ко други растури какву књигу, школа је била најпоузданији потрошач“...

Пиротски округ. — И ако има књижница при свакој школи, ипак је мала вредност од њих, јер су оскудне у добрим књигама.

Руднички округ. — Школски надзорник каже да нема ништа похвално рећи о књижницама и криви за то управитеље, који се нису старали о набавци књига колико је требало. Он је зато упутио наредбу управитељима и школским одборима да обрете највећу пажњу школским књижницама.

Смедеревски округ. — Понека школа има и добру књижницу, али надзорник наводи да се сви учитељи не служе књигама колико би требало.

Тимочки округ. — И у овом округу нема добро уређених и богатих књижница. Зато се у последње време чини све што је могуће, да се књижнице што боље снабдевају.

Ужички округ. — У овом сиротном крају многе школе имају доста богате књижнице. Доста њих примају скоро све препоручене листове.

Чачански округ. — Књиге се слабо набављају за школске књижнице. „Само на неколико места купио је школски одбор повећи број препоручених књига наједанпут, али је после имао грдне муке, док их је исплатио,“ вели школски надзорник. Као у ужичком тако и у овом округу доста школа примају све препоручене листове.

Да би слика о школским књижницама била потпунија додајем још и ово, да ни половина свих школа не примају „*Просветни Гласник*“, лист без којег не би смела бити ниједна школа, да многе школе не примају ни остале препоручене листове, и да доста школа примају Српске Новине према једној уредби од 1837. г. а по којој се, узгред речено, и не тражи да школе овај лист примају.

Нада је да ће бар у будуће бити боље у погледу уређења и бољег снабдевања школских књижница.

*

На учитељским окружним и средњим зборовима, који служе усавршавању учитеља, а тиме и унапређењу народнога просвећивања, ове се године није могло много урадити због честог и подужег прекидања школскога рада. Ну, и иначе не могу се ови зборови често сазивати, јер се учитељи излажу трошку, а они су махом сиротни људи, при том још није свуда регулисано да имају накнаду кад путују на ове састанке. Кад и ова ствар буде уређена новим законом, онда ће бити једна од најважнијих дужности школских надзорника да што чешће сазивају учитељска већа (и то увек кад школе не раде, да се не би без невоље реметио школски рад) и да се на њима више ради и уради.

(СВРШИТЕ СЕ)

ОДНОШАЈ ДРЖАВЕ ПРЕМА ЦРКВИ У ВИЗАНТИЈИ

ОД

Д-ра Хајнриха Гелцера

ПРЕВЕО Ј. Р.

(НАСТАВАК)

Од тога доба настаје нова епоха: Стари Рим постаје вођа у црквеним стварима. Ова заједничка победа Старога Рима и ортодоксних спојила их је нераздвојним везама. Заступници црквене самосталности у Византији прионуше сасма уз Рим, а овај опет сматраше људе слободне цркве као своју поуздану помоћну чету на Истоку. Особито огледаше се ово у великој црквеној борби VIII. века, у борби ради икона. Није место да овде улазимо у детаље ове борбе, него ћемо је промотрити само са њене црквенополитичке стране. Истакнућемо само толико да је Лав, строго религиозна, шта више фанатична природа, потпуно озбиљно мислио са својим војничким Хришћанством, а то доказује његово знаменито писмо Калифу Омару. Читав његов поступак тумачи се речима: „Камење и стене и плоче обожавате ви.“ Он хоћаше ослободити Хришћанство од прекора политеизма, којим су га кривили остале монотеисте. Један од његових највиђенијих саветника беше покрштени Мухамеданац а један од његових првих владарских корака беше насилно покрштење Чивута. Већ то доволно карактерише дух из кога је поникла његова црквена политика.

Тек што је објавио био први свој едикт против икона, завлада силно узбуђење духовима у Италији и Грчкој. Црквене вође порицаху му одмах право да се пача у црквене ствари. На силенцију 730 године изјавио је патријарх Герман: „О цару! без васеленског сабора, не можеш ништа ново наређивати у стварима веровања“¹⁾. У том погледу од особите су важности два писма папе Гргура II., до душе неаутентична али из тога времена. У тим писмима јасно се огледа схватање тадашњих црквених кругова о одношају државе према цркви²⁾. „Ти знаш, вели се у првом писму, да догме св. цркве не спадају у делокруг царев, него у делокруг првосвештеника... Стога се за цркву и постављају првосвештеници, који се уздржавају од политичких послова. Па тако исто имају и цареви далеко стајати од црквених послова, те се бавити само оним, што спада у њихову дужност.“ Цар пак одговара са старом правном изреком римских царева: „Ја сам цар и свештеник.“ Но на ово му одговара друго писмо³⁾: „Ово су твоји претходници, заснивачи и заштитници цркви и речју и

¹⁾ Теофан 409, 8.

²⁾ Mansi 12, 959 и даље.

³⁾ Mansi 12, 975.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

делом показали, када су из љубави и жара за православље тражили истину заједно са првосвештеницима. Константин Велики, Теодосије Велики, Валентинијан Велики¹⁾, Константин, отац Јустинијана, сазивач VI. сабора, сви ти цареви владаху богоугодно. Сви они у споразуму и слози са првосвештеницима сазиваху саборе, тражећи истину у правилима веровања и уређујући свете цркве. Они делом показаше да су и свештеници и краљеви. Ти пак, од како си ставио на се пурпур, не пазиш на правила светих Отаца...

Догме не припадају цару, него првосвештеницима у којима је дух Христов. Сасма је нешто друго поредак црквених правила, а сасма друго дух светских наредаба. За духовну владавину у стварима веровања не можеш ти применити твој ратнички, наопаки и затупели дух, са којим ти управљаш светском политиком. Ја ћу ти назначити само разлику папе и цркве од царева и првосвештеника... Као што првосвештеник нема права да влада у двору и да даје царска звања, тако се и цар не може мешати у црквене ствари и вршити избор свештеника или знаке св. тајни светити и делити, па шта више без свештеника и учествовати у њима. Сваки од нас нека остане у оном делокругу који му је Бог назначио.⁴

Овде се дакле царевима најодлучније пориче старо право управљања црквом, које је некада Јустинијан вршио са толиком поузданашћу. Црква и држава су два потпуно одељена департмана и светска власт нема никаква права владавине у црквеним стварима. Како су противности у назорима тако биле непомирљиве, коначно решење питања морао је извести само онај који буде јачи. Но ипак не треба мислити, да су цареви у овој борби која се развила, своја наређења против цркве изводили једино помоћу војске, која им је била слепо одана, пошто и симпатије народа не бежу свагда уз ове који бежу гоњени. Наравно да су код масе врло популарни монаси, „одело мрака“²⁾ као што веле гувернементалци, били врло одани поштовачи икона. Како се они искључиво бавили израђивањем икона, то је тим наредбама угрожена била њихова економна екзистенција. Италија се услед ових царских едиката побуни, те је за овај мах побуна била утишана лојалним држањем Гргура II. Па и Грчка и острва истакнуше другога цара³⁾, но његова флота подлеже царској. У Јелади је некада Хришћанство добило превагу једино услед компромиса. Тако напр. живела су онде стара божанства и ироји и даље, одевени само лаком одећом светаца и мученика. Јелини дакле никако не хтедоше допустити да им се одузму њихови домаћи богови. Но у Малој Азији биле су прилике сасвим друкчије. Од упадаја Словена на Балкан постала

¹⁾ Непознати састављач брка Валентинијана III., савременика Маркијанова и сазивача Халкедонског сабора, са Валентинијаном I.

²⁾ *Σκοτίας δὲ τοῦτο τὸ οὐκ ἔστι καλέσας.* Vita S. Stephani junioris y Analecta Graeca Paris 1688. Стр. 443.

³⁾ Устаници кренуше против престонице, *θεῖο κινούμενοι ἐπὶ* Теозан 405, 14.

је Мала Азија језгром државе. Тамошње провинцијално становништво било је исто толико религиозно колико и непријатељски расположено према државној цркви. У удаљеним варошицама и сеоском становништву још се чврсто држале многобројне хришћанске секте. Тек је Лав лично искоренио фригијску ентузијастичку секту Монтаниста. Фригија у опће беше у свако доба врло жива покрајина у религиозном погледу. Један фригијски епископ истиче се као први апостол који устаје против икона. У Котиаеону убише становници четири епископа једно за другим, и то не беху поганици, него антицрквени, староверски фанатици. Изгледа да је овде још у IX. веку било Квартодесиманаца¹⁾, па и Фригија и Ликаонија беху већим делом јеретичке покрајине²⁾. Даље пак на Истоку беше још горе. Овде стаповаху многи јерменски елементи, а Павликијани, извршни погранични војници, не хтедоше ни да чују за државну цркву. Карактеристично је, да су и сирски и јерменски извори врло пријатељски расположени према непријатељима икона. Узрок овоме није само мржња према државној цркви и та околност што ове засебне конфесије не култивираху поштовање икона тако ентузијастички као Грци, него то, што су цареви у борби са државном црквом пријатељски излазили на сусрет свима њеним непријатељима, а то беху у првом реду Сирци и Јермени. Они који до сада беху потискивани и гоњени, наиђоше сада на пријатељско расположење и постунање. Тако је дакле царска црквена политика нашла јака ослоња у отвореним симпатијама малоазијског становништва. Што је борба дуже трајала, тиме је царска влада добивала и одушевљених присташа у тамошњем високом клиру. Синови сургујисаних династија обично су бацали на се монашко одељо. Архиепископ Теодосије Ефески, син цара Тиберија, беше један од најватренијих присталица царске црквене политике³⁾. Ови високородни прелати са презрењем гледаху на прљаве монахе из народа. Оне обазриве мере под којима се сазвао VII. васељенски сабор показују јасно, како је јаке жиле ухватило у народу непријатељско расположење против икона.

Што су свештеници енергичније заступали слободу цркве, то су цареви Лав и његов знаменити син Константин све одлучније изводили свој програм да начине цркву департаманом државне управе. Први корак

¹⁾ *Тетрадитаи. Теоварезкаидекаџитаи.* Теофан 496, 10. *Тетрадитаи* називају се Квартодесимани у 7. канону II. васељенског сабора. Но 95. канон квинисекстума (код Манзија 11, 984) где се спомиње Галатија као прецна јеретика, не сме се овде наводити, јер је тај канон изведен просто из онога горе споменутог од II. васељенског сабора.

²⁾ Теофан 488, 23; 495, 2. Овде станују Атингани, нека врста Павликијана. Изгледа да је њихов центрум био Аморион, отаџбина цара Михаила мутавога, који се њима прибраја. Theophan. contin. 42, 9 и даље. Данас значи та реч »Циганин.«

³⁾ И архиепископ из Сиракузе, Григорије Азбестас сматра се као син Лава Јерменца. Истина да је овај имао сина који се као свештеник звао Григорије, само што он није идентичан са архиепископом сиракушким. Hergenvöther. Photius I, 358 бр. 42.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

беше, да су уклоњени били патријарси Старога и Новога Рима а на њихова места постављени послушни прелати. У Цариграду беше лако ово извести. Што се тиче римскога папе, изгледа, да му је Лав попретио судбином његова претходника Мартина. По међутим г. 732 претрпи велика грчка флота грдну штету на Адрији¹⁾, и интервенција франачких кнежева оцени за увек Рим од царске превласти. Но ипак је Лав својим поступцима, који живо подсећају на црквену политику просвећеног апсолутизма XVIII. века, умео тешко погодити и оштетити Рим. Он прогласи богата патримонија св. Петра у доњој Италији и Сицилији државним добрима. Но од већег значаја беше његов други поступак. Читаво Балканско полуострво сем Тракије, некадашња префектура Илирик и т. звани викаријат Солунски, беше дотле у црквеном погледу под Старим Римом. Услед царске заповести беху сада сви ови крајеви потчињени Цариграду. Па и грчки делови Италије и Сицилије беху оцењени од Рима, пошто је, као што се вели, папа Старога Рима потпао под власт варварских народа. Три источна патријарха, калифови поданици, проклеше такођер непријатеље икона, но Лав се и ту умео осветити, пошто Исаврију, која дотле беше под Антиохијом, потчини Цариграду²⁾. Тако су дакле византијски цареви усвојили онај црквеноправни принцип, по коме ни један прелат изван државе не може у оквиру државних граница вршити првосвештеничка права и дужности. Па тога правнога начела безбожних непријатеља икона придржавали се енергично и доцнији борци за ствар Божју. Када је на VII. васељенском сабору папа Хадријан покушавао да обнови своје старо право, то патријарх Тарасије овај део писма нити даде прочитати, нити га примити међу акта³⁾. А када су 870. папски легати поново подизали глас у обрану права ових дијацеза, отргнутих од Рима, одговореше Грци: „Не пристоји се ни најмање, да ви, који сте отпали од грчке државе и са Францима савез склопили, тражите право ординације у покрајинама грчкога цара, нашега господара⁴⁾. И најжешћи присташа римски, св. Игњатије, владаше се у овој ствари као и његови земљаци. Када су легати с погледом на Бугарску опет изнели своје старе тужбе, одговорио је јетко: Ја нисам више толико млад да бих допустио да ми се нешто отргне и одузме, а нисам опет сувише ни стар, да бих учинио оно, што бих другима пребацивао⁵⁾. И када је након неуморна курија 879. на VIII. васељенском сабору поново изнела питање на претрес, одговореше Грци с неким подсмевањем. Они се у

1) Теодан 410, 8; карактеристично је за политички начин мишљења поштовача икона да овај историк вели: *ἡσχύνθη δὲ ὁ μάταιος ναυαγήσαντος τοῦ στόλου εἰς τ. Ἀδριακὸν πέλαγος.*

2) Hieroclis synecdemus et notitiae gr. epp. ed. g. Parthey 1, 529.

3) Mansi 12, 1072 и даље.

4) Hefele, Conciliengesch. 3, 415.

5) Hefele op. cit. 3, 416.

првом реду послужише уобичајеном парламентарном мајсторијом, да не-
 угодна питања скину са дневнога реда, изјавивши наике, да питање о
 обиму патриархалне власти не улази у дебату: „Ми смо већ раније рекли
 Вашој Светости, а то сада и опет понављамо, да питање о границама
 дијацеза сада не спада овамо, пошто то питање захтева засебну расправу.
 Но ипак ми ћемо у овој тачки заједнички с Вама подастрти молбеницу
 најпобожнијем цару и како га Бог буде водио и што буде чинио ми се
 слажемо с тим, када се то са канонима подудара. У Богу преминули
 архиепископ Прокопије из Цезареје у Кападокији рекао је: „Ми смо још
 раније, ако се Ваша Светост сећа, тврдили, да овај предмет треба нарочите
 расправе, јер ми се уздамо у Божје милосрђе, у побожност наших
 св. царева и у молитву нашега св. господара, да, ако хоћемо у будуће
 да видимо државни напредак, то онда морамо старе државне границе
 наше царевине раширити Божјом помоћу над свима крајевима под не-
 бесном капом. Када се то буде извело, онда ће његово Величанство по
 своме нахођењу утврдити границе патријарашких столица, тако, да међу
 њима ради тога не ће више избијати на површину препирке, него ће и
 у овом као и у осталим питањима владати потпуни споразум⁴¹⁾. То је
 дакле била утеха, упућена на никад неостварљиву будућност, или другим
 речима то беше учтиво одбијање. Са Грцима су срасли већ били назови,
 да само цар има право располагати границама духовних дијацеза у својој
 држави.

Пошто је тако узбуђење трајало више од 60 година, опажала се
 јака потреба за миром. Жене беху од увек пријатељски расположене
 према иконама, те је онда појмљиво, што је енергична царица Ирина на
 II. Никејском сабору 787. успоставила поштовање икона. Са догматичког
 гледишта беше ово сјајна победа цркве а особито Рима, који је то услед
 својих легата баш изрично нагласио. Но у црквеноправном погледу продрле
 су напротив владалачке идеје царева; а то опет имађаше свога основа.
 Међу чиновништвом образовала се постепено трећа група, коју бисмо
 најзгодније могли упоредити са *parti politique* у Француској за време
 Хајнриха III. и Хајнриха IV. Они остављају цркви право одлуке у пита-
 њима вере, али зато енергично пазе да у управи црквеној очувају државно
 врховно право надзора. То гледиште беше меродавно и за Ирину и за њене
 духовне и светске саветнике. Особито види се ово у једном интересном
 питању. У оријенталној цркви утврдила се током времена пракса, која још и
 данас важи, да се висока црквена звања попуњују само из сталеза монаха.
 Но за тако важно црквенополитичко звање као што беше васељенског
 патријарха, не беше ни најмање погодна школа и припрема монашка
 ћелија, где се вежбало у постовима и подвизима. Пада у очи да су ве-
 лики патријарси мало кашње: Тарасије, Нићифор и Фотије пре тога били ла-

⁴¹⁾ Mansi 17, 488.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

јици и високи чиновници. Њихова државничка умешност и политичко искуство сачувало је византијску цркву од онаких пораза, какве је доживела у VIII. веку а у то време имала се издржати борба са дипломатама и јерарсима првога ранга као што беху Хадријан I., Никола I. и Јован VIII. Грци су добро појимали шта им вреде ови патријарси од лајика и када су 879. папски легати захтевали да се бар у будуће не подижу лајици на патријарашки престо, усташе против овога — што заиста пада у очи — легати три источна трона, код којих је најчвршћа корена ухватила пракса да се из монашког реда бирају патријарси. Но не сме се заборавити, да су ови сироти монаси живели о трошку царске владе, те су под притиском¹⁾ исказали своје назоре, истакнувши: „То се ни најмање не противи црквеном реду. Ни једна столица на Истоку не преза да подигне онога на патријарашко достојанство који врлинама друге надмаша, на био тај лајик, монах или свештеник²⁾. Христос није сишао на земљу једино ради клирика и награду за врлине није само одредио за ове, него су ове приступне читавом хришћанском свету. Када би се онај предлог примио, то би све патријарашке столице опустеле и пропале, јер баш највиђенији од наших патријараха потичу из лајичког сталежа. Стога не можемо примити овај предлог, да не би изгледало као да смо гласали против наших првосвештеника“³⁾. И сабор се приклони оваком мишљењу, изјавивши, да ће у главном за ово достојанство узимати у обзир свештенике и монахе, но ако се за ово место нађе који веома погодан лајик, не ће се ни тај искључити.

Црква је једино одржала одлучну победу у једној врло важној тачци, а наиме у погледу руковођења насељених сабора. До сада су руководили саборима, као што смо видели, цареви или њихови комесари, а у Никеји онај да духовни сталеж руководи сабором. При почетку расправљања предложили су сицилијански епископи: „Што се тиче овога сабора држимо, да је достојно и у сваком погледу згодно, да при почетку питања која имамо да расправљамо, отпочне прво и изнесе пред збор што је потребно старешина престонице Цариграда — Новог рима, наш пресвети архиепископ“. Предлаже се дакле, да се патријарху даде председништво у збору а с тиме и спојено право утврђења пословника, што је сабор одмах прихватио⁴⁾.

1) За време Фотијева прва патријарховања беху источни легати присташе Фотијева, за време Игњатија беху опет његове присташе, а сада их опет видимо као Фотијанце. Једном речју, јасно се опажа утицај бакшиша.

2) Наравно да је фактично попуњавање ових столица у тадашњој епоси оштра сатира на ову напомену.

3) Mansi 17, 489.

4) Упор. Hergenröther. Photius 1, 249, који мисли да су Тарасију место папским легатима стога уступили право председништва, што се одликовао великом окретношћу као ранији државник.

Тарасије показао се као врло окретан председник. Акцију саборске опозиције слаби он тиме, што хотимично развлачи читање аката. Овим средством служи се поглавито против монаха, који су према њему, као пређашњем лајку, прилично непријатељски расположени. Они до душе немају право гласа, али смеју учествовати у дебати, те ово право злоупотребљавају преко мере. Но председник међу тим знаде с њима изаћи на крај. У тој својој одлучности иде председник који пут и сувише далеко. Предлози, који му се не свиде, акта, која му изгледају замашна и штетна, просто се и не доносе на дневни ред. Стога је и појмљиво да га ђакон Епифаније у свом похвалном слову о сабору назива ексархом ове скупштине. Исто тако влада се као председник и Фотије 879. на VIII. васељенском сабору. Црква је дакле у том погледу отела од државе једну важну привилегију. Тадашња владајућа партија чиновништва могла је тим лакше пустити да се опет оствари ова стара традиција црквена, што се на саборима у првом реду расправљало о питањима вере, а у те распре, по њихову мишљењу, није имала разлога да се меша државна влада. Тако беху држава и црква склопили на основу компромиса мир, но слободњачка црквена партија не беше задовољна тиме. У првом реду незадовољни су били монаси, који беху доста паметни да увиде, да су они управо преварени. Њихов идеал, црквена слобода за коју се борили и крв проливали, вешто им је био одузет, премда њима није ни било до тога стало колико до светих икона.

Монашка странка окренула је сада оштрицу против вођа треће странке, против лајика-патријараха. Пре свега почеше сметати гуверnementалним првосвештеницима факциозном опозицијом, те је тако црквени мир опет био пољуљан. Говорећи о црквеном збору у Никеји¹⁾, тужи се Теофан овако: „Црква Божја дошла је напакон до мира, и ако ђаво услед својих радника још никако не престаје да сеје семе злоће и раздора.“ Сада „пошто је целокупна црква добила натраг свој стари украс, не доносећи никакве новине, цего утврдивши правила вере светих и смиренних отаца и проклевши нову јерес и три лажна патријарха“, сада се светитељи међусобно завадише. Нама се овом приликом пружа интересан приказ, да на једној страни стоје св. Платон и св. Теодор а на другој св. Тарасије и св. Никифор. Св. Теофан, објективни историк, стоји неодлучно по средини; но због свога васпитања и свога схватања живота — он беше син високога чиновника — нагиње више патријарху.²⁾

Монаси беху незадовољни што је било реституисано неколико епископа, некада непријатељски расположених према иконама, те с тога

¹⁾ 463, 10.

²⁾ Који пут га оставља стриљење, тако напр. када Теодор Студит у борби води главну реч, тада му пребацује лажну побожност и цуко незнање. Теофан 497, 30; — 498, 19.

устадоше против Тарасија, пребацујући му да је према Симонистима веома попустљив. Узалуд беху сви покушаји патријарха да се оправда. Игуман из Студиона, Сава, отказа му сваку љубав и везу. Карактеристично је још и то, да његов блиски пријатељ а потоњи чувени Теодор Студита није хтео сабор у Nikeји да призна васеленским, *јер не беше од Рима потврђен*. Године 795. отпусти цар Константин своју жену како би се оженио с неком лепом дворском дамом. Уважени игуман Платон из Сакудија и нећак му Теодор Студита изјавише Тарасију, да не могу више с њиме остати у црквеној заједници. Њих је поглавито жалостило, да он према овом новом Проду није могао показати онаку одлучност као Јован Крститељ. И они пођоше у изгнанство. Но 798. би Константин збачен са престола, а Ирина отпочне самостално да влада. Изгнаници врнуше се назад. Попустљиви игуман Јосиф, који је онај брак благословио, би збачен, а Ирина измири патријарха са његовим противницима, похваливши обе стране; једну ради њене мудрости, а другу ради њезина жара.

Но када се духовити и енергични али необично строги Теодор Студит стави на чело покрета, доби читава опозиција неки одређени систем. Нови патријарх Нићифор беше пре тога као и Тарасије лајик и високи чиновник. Тек што је наступио престо, хтедоше му Платон и Теодор објавити да неће с њиме у црквену заједницу ради његова неканонична избора. Влада пак намеравала је да предузме строге мере против упорног манастира Студиона, у коме беше око 700 монаха. Но после се одустало од овога. Теофан пак брани избор патријарха, напомињући: „да су и многи други од лајика подигнути били на достојанство епископа, те су се достојнима показали овога звања Божјега свештеника.“¹⁾ Када је напослетку 809. патријарх помиловао игумана Јосифа, који се покајао, тада исти они људи који су о парици Ирине врло повољно судили, дакле више него што је заслужила, падоше у крајње огорчење. Стари игуман Платон а са њиме Теодор и његов брат Јосиф, митрополит Солунски, објавише да иступају из заједнице са државним патријархом, чије присташе подругљиво назваше „Мехијанима“. Синод пак, сазван царем, отпрати ове незадовољнике у изгнанство, а тиме само појача њихов утицај. Особито велике неприлике задаваше цару и патријарху Теодор ради свога великог угледа и ради своје живе преписке, коју је и у изгнанству ревностно водио. На приговор царског тајнога писара Стевана, да се не приличи критиковати духовнога поглавара, одговара Теодор веома отворено и са великим самопоуздањем: „Ти пишеш да се, сем верских ствари, не сме кривити духовни поглавар у осталима налозима господара, које он буде чинио из незнања или

¹⁾ Теофан 481, 31.

са знањем да нешто забрањено чини¹⁾ Но Теодор се овим није дао збунити. Помоћу Новог Завета и списка св. Василија доказује он, да и онај, који је нижи по положају али јачи по знању и разуму, може упућивати оне који су виши од њега.²⁾ Па и напомена, да је Јосифа ослободио синод, не дотиче се Студита. О ауторитету кандила изражава се он скоро с таквим омаловажавањем као и Лутер: „Црква Божја остаје невредима и ако је погоде многи удари, а врата адава неће је савладати. Она не трпи да се нешто рече или учини против постојећих правила и наредба, и ако често многи пастири скрену с правога пута. Они су³⁾ сазивали велике и добро посећене саборе, називајући се црквом Божјом и правећи се да им је много стало до канона, а овамо су у истини радили против њих. Па шта има ту нечега особитога, ако се сада случајно састали 15 епископа те некога, који је по канонима из два разлога свргнут, ослободили кривце и дозволили му да опет врши своју свештеничку дужност? Сабор дакле, господине мој, не добива значај просто тиме што се скупе епископи и свештеници, па ма колики био њихов број: „Јер бољи је и један који дела по Божјој вољи, него хиљаду безбожних“ (Сирах 16, 3)... Првосвештеници немају власти да се простиру ван канона; не, они имају да се владају према правилима вере и да чине како су и стари чинили.⁴⁾

Па и са патријархом, са којим се доцније измирио, не беше он задовољан: „Шта да речем о првосвештенику? Он с нама не опћи, неће за нас да чује, а у свему испуњава царску вољу.“⁵⁾ Особито га је љутило што је јавно мњење држало да је он с тога тако жестоко устао против патријарха, што му тешко беше да сам није постао патријарх. Он се позива на страшни суд, који ће показати да он говори истину. „Када бих се ја људима допадао не бих био слуга Христов.“⁶⁾

Као бранилац црквене слободе енергично устаје он против владе. Он пориче цару свако право да се пача у црквене послове. За њега је сасма непојмљиво, да за цара не важе оне правне норме које важе за

1) Theodori Studitae ep. I, 5. стр. 188, ed. Venet.

2) Одушевљење Студита за Стари Рим може се донекле тумачити тиме, што код њега апсолутно не беше осећаја за црквену субординацију. Он је своју безусловну оданост према Старом Риму с тога тако јако наглашавао, да би дошао до слободе, како би што одлучније истуђити могао против епископа Новог Рима. Пошто је црквени мир био успостављен, нови патријарх, св. Методије (813-847) најстрожије осудио је ову тежњу за опозицијом код Студита. Тако је он рекао неком монаху: „Ти си монах, с тога ти није дозвољено да критикујеш поступке свештеника, него ти се имаш њима покорити а не њих себи потчинити и критиковати.“

3) Ово место задао је доста муке коментаторима. Вароније држи да се овдиче квинсекстума, али о њему се Теодор изражава похвално.

4) Theod. Stud. op. cit. I. 42. стр. 222.

5) На спом. месту I, 26 стр. 225.

6) На спом. месту I, 28 стр. 230.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

остале смртне. „Да би одбранили своје становиште истичу, да се на царе не могу применити прописи јеванђеља! Погледајте новог претечу антихриста!.... Ако цар не стоји под силом закона, онда су само две могућности: или је цар Бог; јер само Божанство не потчињава се закону, или онда нема закона те влада револуција“.¹⁾ Теодор нам се показује овде као ванредно смео политички мислилац. Као што он и његови једномишљеници одричу царству сваки свештенички карактер, тако исто не признају они оно „*Princeps legibus solutus est*“. Ови строги хришћани потпуно су одлучни да уклоне божанску сличност царскога величанства, овај поганички остатак. „Ми смо примили једно јеванђеље и ко од њега одузме и најмањи делић, долази под немилостиви суд, па био тај и анђео с неба. Па да ли је цар виши од анђела?“ Доцније иде Теодор још даље, иступајући против царева још оштрије. Наравно да су у том одсеку долазили на престо цареви, непоштовачи икона, према којима је Теодор био решен свију лојалних дужности.

Цару Лаву Јерменину (813-820) рекао је он: „О царе, не би требало да теби, који си се окренуо од свега доброга, што у будуће говоримо нити да ти одговарамо. Али будући да нас формално изазиваш на питања и одговоре, то ћу ти пре свега одговорити, да право управљања црквом приличи свештеницима и учитељима, а цару брига око политичких послова. Ово је рекао и апостол (на Ефесце 1, 12) у својој посланици: Бог је поставио за цркву у првом реду апостоле, па пророке и напоскон учитеље. Али нигде не спомиње он цара. Јер онима спада у дужност да издају законе о догмама и вери, а теби да се покораваш њима, и себи ништа да не грабиш.“²⁾ Према уобичајеним назорима на Истоку одговара цар потпуно коректно: „Ти мене према томе гониш из цркве.“ Ни св. Максим није излазио са оваквим апсолутним негирањем државнога права надзора. Но Теодор се чврсто држи овога становишта: „Не гоним те ја, него женик цркве и божански апостол, једном речју ти си сам својим делима узрок овоме. Хоћеш ли опет да се врнеш заједници, то ступи на страну нашу, који поштујемо истину и обожавамо слику Христову, следујући у свему нашем пресветом патријарху и признатим светим оцима“³⁾....

Наследник Лава, Михаил (820—829) беше врло толерантан; он допушташе са изузетком у престоници, поштовачима икона да слободно одржавају своје обичаје. Теодор се с тога надао да ће се он још вратити ортодоксији. Но разочаравши се набрзо, није вољан ни да се с њиме упушта у диспут у питањима вере: „Већ Лав имађаше исту намеру да

¹⁾ На спом. месту I, 36 стр. 247.

²⁾ Ово извођење потиче из Johannes Damascenus or. II. de imag. c. 12 p. 336 ed. Le Quien и даље из св. Максима.

³⁾ Theodori Studitae vita p. 37.

нас наведе на диспут са кривоверцима, док међутим намераваше да донесе сасма противну одлуку. Па и садањи регент пошао је његовим трагом, када је пре три године с нама дошао у додир. Том приликом не хоћаше он сам одлуку да донесе, него је удесио да је донесе овај или онај од наших једномишљеника. Но нити ми, нити наш пресветли првосвештеник допустимо, да се у ове ствари меша туђин и профани човек, јер ту се не ради о светским и конкретним питањима, у којима има право суђења моћ царска и светског суда, него је ту говор о божанским и небеским правилима вере, која су поверена само онима, којима је Бог Слово рекао: Што будете на земљи свезали, то ће бити и на небу свезано, а што будете на земљи разрешили, то ће бити и на небу разрешено. Па ко су ти којих се ово тиче?... То је петоглавна владавина цркве¹⁾. Они имају доносити одлуке о божанским догмама. Цареви и кнежеви ваља да им помажу и да им помогну извести оно што је закључено, угушујући ништавне распре. У погледу божанствених догми ништа друго није допуштено од Бога, а ако се ипак што деси, не ће имати никаква значаја.²⁾ Према тадашњем црквеном праву беше ово одбијање владара са догматичке домене потпуно коректно, само што је оно упућено било на рђаву адресу. Цар Михаил Мутави разликовао се сасма и од свога претходника и последника, јер се уздржавао што је могуће више од уплетања у догматичке распре. Када је Лав Јерменац наложио поштовачима икона да се више не баве овим питањем, противио се овоме Теодор исто онако, као што се некада противили типосу римски папа и св. Максим. „Је ли право, говорио је он, да се вама место Богу покоравамо? Пре нам можете одсећи језик, него што ћемо престати говорити о нашој вери. Је ли то паметно и разумно да ви потпомажете да се укорени зло, а ми да мирно седимо и трпимо? Не, ми не можемо поднети ни један часак а да допустимо да се наша реч не чује.“ Наравно да влада није могла лепим начином изаћи на крај са људима револуционарним и тако пуним темперамента.

Док је Теодор тако хтео цара начинити простим фигурантом, дотле је с друге стране безобзирно признавао Риму његова приматска права. Ни један од грчких црквених учитеља није са толико енергије заступао схватање, да римски примат није само нека почасна титула, него да папа фактично има реално право надзора над читавом црквом. У препирци царској са патријархом тражи он одлучно од цара, да ову ствар ради коначнога решења поднесе римском епископу „на кога је васеленским сабором пренесена врховна власт“ и коме припада „право одлуке у црквеним стварима“³⁾. Из затвора у Смирни велича он папу као нај-

1) Патријарси.

2) На спом. месту II, 129 стр. 461.

3) На спом. месту II, 129 стр. 462.

виши ауторитет: „Моав, т. ј. Византија нема закона, јер је одбацила Јеванђељско иго... постала је безумна и испија крв као лавица... Као с неба стигла је опомена са пресевог римског трона, и у њој се кличе: Шта си учинила? Одрекла си се Христа и његову слику одбацила.“¹⁾ О папском примату изражава се он скоро претерано у писму папи Пашалису (817—824): „Саслушај нас, апостолска главо, Богом изабрани пастиру Христова стада, носитељ кључева небеске државе, стено вере, на којој је католичка црква саграђена; јер ти си Петар, пошто си утврдио и украсио Петрову столицу; ми смо у истину уверени да Господ још није оставио нашу цркву.... Христос је теби рекао: „Када се ти један пут обратиш, појачај своју браћу (Лука 22, 32). Сада је и место и време. Помози нам ти, који си ово звање примио од Бога.... Очарај кривоверне бесстије фрулом божанске речи.... Нека читава земља чује када ви, сазваним синодом, прокунете нападаче и непријатеље наших светих Отаца.“²⁾ Скоро исто тако изражава се он још у једном писму које је са осталим монасима упутио папи: „Ми смерни дознасмо у истину, да је прави наследник главног апостола руководио римском црквом. Ми смо заиста уверени, да Господ није оставио нашу цркву. Јер једино код вас Божјим провиђењем нађе она помоћи и спаса у овим тешким временима. Ви сте заиста чисти и бистри извор праве вере, ви сте сигурно и мирно пристаниште читаве цркве у овом праску и бури јеретизма.“ Тако је дакле Теодор Студит као нико пре њега са чврстим уверењем до своје смрти бранио слободу цркве и примат римског папе. Обе цркве броје га међу своје светитеље и уздижу га високо као свога црквеног учитеља. Римска црква чини то с већим правом него православна, у којој су набрзо завладали потпуно други назови. Теодор и његове присташе беху већ врло изоловани са својим папским назорима³⁾. Истина у мало кашњим немирима из времена Игњатија и Фотија показало се, да римска црква имађаше у грчкој цркви врло одане присталице, али ови беху у мањини. Изгледа шта више, да је ово пријатељско расположење према Риму ове строге и смерне партије учинило, да је она изгубила сваку популарност и сваки утицај, пошто је огромна већина народа мислила сасвим друкчије. Већ је 692. окупљени сабор оштро осудио читав низ римских употреба и обичаја, тако напр. забрану женидбе свештеницима и ђаконима, пост у суботу и т.д. Ове осуде не смеју се никако сматрати као ситнице, јер то су први покрети грчке нацио-

1) На спом. месту II, 62 стр. 385.

2) На спом. месту II, 12 стр. 314. 315.

3) Пошто је православље 843. утврђено, остадохме ипак меродавни назови православне чиновничке партије. Нови патријарх Методије, и ако је потицао из монашких кругова, не беше ни најмање заступник црквене слободе. Он попрети Студитима апатемом, ако не буду одбацили списе, у којима се њихов узор с непоштовањем изражава о св. патријарсима Тарасију и Нићифору. Hergenröther, Photius 1, 3 54.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

налне свести, која се тек почела будити. Када је Фотије неколико десетина после Теодора издао 867. против Запада своју чувену енциклику, тада се тек показало колики је грдан обрт наступио у схватању. Читаво јединство клицало је одушевљено „равноапостолном васеленском учитељу“ и то не ради ништавних дистинкција између грчке ортодоксије и римскога католицизма, него с тога, што је народносни осећај у овоме прекидању с Римом, пређашњим господарем, нашао најживљег и најсимпатичнијег израза. И када је цар Василије збацио патријарха Фотија, доби овај адресе оданости од кожара, рибара, трговаца, дрводеља и т.д. доказ, да су га славили као великог патриоту. Но са Фотијем није био Исток прекинуо са свим с Римом у црквеном погледу. У идућим вековима, напротив, чињени су многобројни покушаји за унију (*ἐνώσεις*), и папе су више пута одлучно утицале у источноримске одношаје. Но Латине и Грке делиле су јаке националне антипатије, јер су свесно осећали да су они два народа, један другом сасма туђи. У том времену се етничке диференције нису изводиле из народног порекла и језика, него са теолошког становишта. Знаци националне разлике беху *filioque* и бесквасни хлеб. Ко је ово усвајао, сматрао се за шизматика, т.ј. сматрао се за рђава грчког патриоту.

(СВРШИТЕ СЕ)

О Д Г О В О Р

НА „МОМЕ РЕЦЕНСЕНТУ“ ОД Ј. ЛУКИЋА
(Пр. Гл. 1902, октоб., стр. 346—360)

Свој реферат о раду г. Лукића „Номинатив и вокатив у српском и латинском језику“ (С. Књ. Гл. V, 232—234) писао сам за ширу публику. Зато сам изнео у њему само оно и онолико колико је читаоцу потребно да зна, ако хоће да му читање те књиге буде од користи, а не од штете. Да сам хтео упутити своје речи непосредно г. писцу, ја се не бих задовољио само изношењем погрешних резултата његових, већ бих му показао и њихов унутрашњи значај. То је требало најбоље да осети сам писац. Али он, на своју превелику штету, то није осетио, шта више, каткада није разумео ни смисла мојих речи. То га је, по свој прилици, једино и навело да напише свој предугачки одговор, из којег сам видео да морам и против своје воље и жеље бити јаснији, да му морам оно, што сам хтео само он да зна, јавно рећи.

У раду пишчеву нема ни *представе* о науци, којој припада предмет који он обрађује, ни *научнога метода*, ни *разумевања питања*, која хоће да реши.

У својој критици ја велим да *јасност* не може бити ничему *узрок* у језику. Г. Лукић ме пита, где то пише. Доста је да се зна, да је ово *аксиом* данашње лингвистике, па да ово питање буде фатално за свога питача-филолога. У осталом нека г. Лукић испореди Paul-a Principien³, Wundt-a Die Sprache II 588 и д.

Ко хоће данас да расправља о језичким појавима, тај *не сме* говорити о „језичкој тежњи за логичком одређеношћу,“ *не сме* мислити да се нешто може заиста објаснити *паратаксом* и *хишотаксом*, јер су то само *називи* за нарочити облик синтактичког везивања, а *најмање сме* тврдити, да се нешто извршило у језику зато „што се језик у том случају ослонио на старији и примитивнији начин говора“, јер се тиме претпоставља *vis latens* у језику, којој већ поодавно у озбиљној науци нема места.

Да се никакви *дубљи научни* резултати не могу дати поређењем српског и латинског језика, то, мислим, свако зна, па и г. Лукић; али да је начин на који г. Лукић говори о тим језицима такав, да никаквих резултата *уопште* не *може* дати, то, можда, најмање зна г. Лукић. Господин Лукић *не испитује* језички материјал, већ говори о томе, како се њему *представљају* језички појави, како он „*схваћа*“ те појаве. Ево једне илустрације његова метода. Говорећи о томе да је у „члан друштва Обилић“ *друштва Обилић* скраћено из „*друштва*, а *друштво је Обилић*“ он апсолутно не води рачуна о томе данашњем значају тог облика: тај облик данас је *сложеница*, образована према оним *сложеницама*, које су се развиле већ у заједничко-индоевропском језику а продужавале да живе у заједничко словенском и у специјалном животу словенских језика. Објашњавајући ту сложеницу на свој начин, он говори *по материјалу* српскога језика о постању сложеница у опште, о предисториском времену њихову, а никако о данашњем њихову стању у нас; тако радећи, он хоће објашњењем, можда, нетачним и за епоху заједнице свих индоевропских језика, о којој он, тако говорећи, и без свога знања говори, да објасни један пример из савременога живота српскога језика! Тако би се могло о овим појавима говорити само онда када не би у овој науци био познат и историско-упоредни метод, који се, у осталом, сматра и за једино тачан и једини. Али има нешто и овде што је на то налик! Г. Лукић вели: начин говора без исказане зависности *старији* је и *примитивнији* од начина са исказаном зависношћу. Ево како према томе стоји лат. језик: у *старијем* лат. језику наводи се *млађи* начин, а у млађем — старији. Чудновата логика — овога појава!

Да је потребно прво знати шта је оно о чему се говори, мислим да се сви у томе слажу. Г. се Лукић не држи увек тог „принципа“. Он на пр. сматра реченицу: „младић, стојећи ондје досади му се чекати“ за засебну реченичну конструкцију, што она никако није. Реченична конструкција, узета у овоме смислу, треба да представља засебан реченични *тип*. Примери као овај представљају у данашњем нашем језику само „погрешку језичку“ (Ver-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sprechen), само случајну реченичну форму, која може бити материјал за образовање реченичних типова, али још није представник таквога типа.

Да објасни примере као *ватра!* г. Лукић наводи доста материјала, доста напавирчених места из туђих књига те се спомиње реч субјекат (г. писац се, узгред буди речено, служи таквим „методом“ при навођењу туђих мишљења), али све то не помаже ништа. Граматички је та реч само *интерјекција* и друкчије није требало о томе ни говорити, психолошки је то једино *предикат*, а подмет може бити само онда, као што каже и Паул, када ко чује тај узвик и на њега надовеже своје асоцијације, када је, лакше, тај узвик полазна тачка мишљењу. А то није никако случај, који ми овде имамо!

Г. Лукић ме, рекох, по где где није чак ни разумео. Ја велим на пример, да *јасност* може бити можда у неким случајевима *повод* бесвесној селекцији једне форме, једне граматичке конструкције, када се неколико њих може за исту функцију употребити. Г. Лукић мисли да се самном слаже кад вели, да таква јасност може бити *узрок* стварању нове синтактичке форме.

На крају не могу да прећутим једно. Жао ми је, што сам говорио уопште о књизи г. Лукића, жао ми је због тога, што се не могу надати да ће мој реферат доћи до руку свих оних, који ушчитају ова *два* рада г. Лукића. Без њега био би само — *један*.

А. Велић

ПРЕДАВАЊА

ИЗРАЧУНАВАЊЕ КРУГА

ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ГЕОМЕТРИЈЕ У НАРОДНИМ ШКОЛАМА¹⁾

Наслон на пређашњу лекцију. Како се изналази површина једног правоугаоника?

(Основица се помножи с висином).

Основица једног правоугаоника износи 44 с. м. а висина 14 с. м. Колика је површина?

$$44 \times 14 = 616^2 \text{ с. м.}$$

I.

Данас ћемо научити како се израчунава површина једнога круга?

Кажи какву ствар која је кружног облика? (Новац, поклопац за лонац, точак и т. д.).

Нацртај шестаром на табли један круг и обележи у његовом средишту једну тачку. Како се зове та тачка? (средишна тачка, средиште, центар).

Повуци једну праву линију преко круга која ће саставити 2 тачке његове и прелазити преко средишта. Како се зове та линија? (*Пречник*) за што?

Хајде да измеримо ту линију.

— 18 с. м.

Кад је пречник 18 с. м. колики је онда *полупречник*?

— 9 с. м.

Полупречник се зове страном речју и *Радиус*.

¹⁾ За ово предавање има једно врло практично и корисно наставно средство које се најтоплије може препоручити за предавање из Геометрије у основ. школи. Њега је измислио један учитељ у Каседу по имену Браун и зове се „справа за израчунавање круга“ (нем. Kreisberechner). Има га двојаке врсте: № 1 стаје 3,50 Mk., № 2 5,00 Mk.

Ево у мојој руци један круг.

Покажите где је *средиште* овоме кругу, *пречник*, *полупречник*?

Колики је пречник?

— 28 с. м.

Шта је ово? (Метар од платна). Хајде да га обавијемо око круга и да измеримо њиме обим овога круга. Колико износи?

— 88 с. м.

Дакле број 88 јесте мерни број *обима круга*.

Како се односе сад једно према другоме пречник и обим круга?

— Као 28 : 88.

Да скратимо те бројеве.

— 14 : 44; 7 : 22; $1 : 3\frac{1}{7}$; $1 : 3,14$

Према овоме изналазимо: *да је обим једнога круга $3\frac{1}{7}$ или 3,1 пута већа од његовог пречника.*

Да поновимо нове изразе које смо данас научили и о којима не-престано говоримо. (Средиште, Пречник, Полупречник, Обим).

Шта се разуме под сваким од ових израза?

У каквом односу стоје једно према другом Пречник и Обим?

— Као $1 : 3\frac{1}{7}$.

А Пречник и Полупречник?

— Као 2 : 1.

Сад ћу ја да расклоним овај круг.

Сл. 1.

Расклонимо га и наместимо на сто

Сл. 2.

Шта се од круга направило?

— Правоугаоник.

Шта се добило од Кружног Обима?

— Основица.

Шта је постало од Полупречника?

— Висина.

Како ћемо да испунимо шупљине између зубаца овога правоугаоника?
 Но, ево овако. Преполовићемо на две поле челични правоугаоник и
 зупце од обојих увући једно у друго.

Сл. 3.

— Понови још један пут укратко, како се израчунава површина правоугаоника! Ти!

— Из чега је произишла овде у овом правоугаонику његова основица?

(Из 1 половине кружне линије).

— А висина?

(Од Полупречника).

— Према томе како ћемо наћи површину једнога *круга*?

(*Помножићемо полупречник са половином кружног обима*).

Кажимо то у бројевима.

— 14×44 .

— Колико квадратних сантиметара износи површина нашег круга?

— 616^2 с. м.

— Испричај како смо то сазнали?

Прво смо тражили Пречник па онда Кружни Обим. Он је $3\frac{1}{2}$ пута већи од његовог Пречника. По том смо претворили круг у правоугаоник. Из Кружног Обима постала је основица а од Полупречника висина. Али то не беше сасвим тачно. С тога смо ми челични појас преполовили и зупце — Полупречнике — увукли једно у друго као гребена. И тако смо добили један прави правоугаоник. Ну томе правоугаонику је сад основица само *половина* Кружног Обима а Полупречник је висина.

Дакле рачунајте: *половина Кружног Обима пута Полупречник или* 44×14 . *Ако је дакле Пречник 28 с. м. — површина круга је 616^2 с. м.*

Г а.

Има још начина на који се може изналазити површина круга. Да видите.

Наш последњи рачунски задатак био је 14×44 .

Шта значи број 14?

— Полупречник.

А број 44?

— Половину Кружног Обима.

Колико пута иде 14 у 44?

$3\frac{1}{2}$ пута 14.

WWW.UNILIB.RS
 У
 Н
 И
 В
 Е
 Р
 З
 И
 Т
 Е
 Т
 С
 К
 А
 Б
 И
 В
 Л
 И
 О
 Т
 Е
 К
 А

У место 14×44 можемо ми према томе рећи и $14 \times 14 \times 3\frac{1}{7}$. Пошто нам дакле број 14 представља Полупречник то можемо рећи и овако:

Узима се Полупречник $\times$ Полупречник пута $3\frac{1}{7}$,

На табли написати овако

$$14 \times 14 \times 3\frac{1}{7},$$

$$\text{П. п.} \times \text{П. п.} \times 3\frac{1}{7}.$$

И на овај прост начин дакле даје се површина круга изнаћи. Испричај шта се при овом мора догодити?

Прво се нађе Пречник. Потом се тражи Полупречник. Он је половина пречника. Даље се узима Полупречник пута Полупречник пута $3\frac{1}{7}$ и рачун је готов.

Овај прости начин је на нашој справи (сл. 1) представљен бојеним квадратићима.

Сад још неколико задатака.

1.) Колика је површина круга коме је полупречник 2 см.?

Разрешење: $2 \times 2 \times 3\frac{1}{7}$, или $2 \times 2 \times 3$, 14 кв. см.

2.) Колика је површина круга коме полупречник износи 3 м.?

Разрешење: $3 \times 3 \times 3\frac{1}{7}$, или $3 \times 3 \times 3$, 14 кв. м.

II.

Други начин решавања питања.

Покаже се справа за израчунавање круга бр. 2.

Сл. 4.

Покажи саставне делове ове справе!

Справа се састоји из једног челичног колута, из једне цевчице од лима и канапчета.

Описати.

Челични колут је горе закључан. Лимана цевчица је на средини колута припојена и стоји нешто горе. Дугачки канап пролази двоструко кроз цев и на обе крајње тачке колута је добро утврђен.

Шта представљају ове три ствари?

Колут је кружни обим, цев је Полупречник а канап кружни Пречник.

Мерити сваки понаособ. Кружни обим износи 88 см. Полупречник је 14 см. а пречник 28 см.

Сад да отворимо колут.

Сл. 5.

Шта је било од круга?

— Добисмо сад троугао.

Овај троугао замењује се другим троуглом од дрвета.

Опиши тај од дрвета намештени троугао.

Дрвени троугао се по дужини и ширини преполови. Поједини делови са трима завртњима једно с другим споје.

Упореди оба ова троугла и пази при том на њихову величину.

Оба троугла поклапају се.

Сл. 6.

Шта је постало од нашег дрвеног троугла?

— Правоугаоник.

Како је правоугаоник постао из круга?

Од кружног обима постала је основица; од четвртог дела пречника висина правоугаоника.

Како се изнађази површина круга?

— Тражи се четврти део пречника и помножи с кружним обимом.

Пречник је био 28 см, обим 88 см. Који бројеви дају површину?
 $7 \times 88 = 616$ кв. см.

Вежбања.

II. а.

Сл. 7.

Шта је дакле било од правоугаоника нашег?

— Од једног правоугаоника постао је други.

Прорачунавање као код правоугаоника I, и I а.

Обухватимо све што смо навели, скупа.

www.unilib.rs
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Површина једнога круга налази се ако се израчуна (7. 88) половина Полуречника $\times$ цео обим

или

(14. 44) цео полуречник $\times$ половина кружног обима

или

$$(14. 14. 3\frac{1}{4}.) \text{ П.п.}^2 \times 3, \frac{1}{7} = \text{П.п.}^2 3, 14 = (r.^2 \text{ П}).$$

По немачком

Мих. М. Станојевић.

учитељ.

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

ХСII збор (10. фебруара 1902. год.)

1. Приказане су нове публикације а) добивене у замену: Verhandlungen бечког геол. завода 15 и 16. за 1901. год., Jahresbericht маџарског геол. завода за 1899. год. и Földtani Közlöny маџарског геол. друштва № 10—12 за 1901. год.; б) купљене за геол. завод Бел. Школе: Geologisches Centralblatt № 3 и 4 за 1902. год. и Palaeontographical Society vol LV за 1901. год.; в) поклоњене: Die Verkettung der Kohlenstoff-Atome in den Paraffinen etc. од С. М. Лозанића.

2. Разгледана је збирка минерала (пирит из села Црништа, кремен из села Лазаревца и две конкреције с подножја Благотина), које је геол. заводу послао дописни члан Т. Бушетић, учитељ у Пољни, затим збирка сарматских церита (*Cerithium pictum* и *Cerith. rubiginosum*), које је између Рушња и Железника нашао и геол. заводу поклоњено касациони судија Милутин Марковић.

2. Проф. М. Лeko саопштава писмо конаревске општине (срез жички, округ руднички) Бр. 378 од 4. фебруара ове год. — „Од последњих се је потреса у селу Богutowцу, од места званог Метеризи, на више места дубоко испуцало једно благо нагнуто земљиште и цело то брдо пошло да се урине. Ово је земљиште до 80 хектара пространо, и лежи у облику троугла између два потока, која се испод њега састају па утичу у реку Донатницу, и између друга два брда, која су га зауставила те није пропало. Не земљишту постоје куће где људи живе, вотњаци, њиве, ливаде и забрани. Вода га около спира и непрестано се осипа; осина се у толикој мери, да и читави грмови дупке слазе у поток. Местимице се земља слеже и около прави обале. На извору, који постоји са источне стране до потока, вода се четири пута повећала, те

сада тече читав поточић. Неки причају да су после потреса код оног извора могли чути како из дубине допире тутањ, сличан топовској паљби у даљини. Она изворска вода избацује од онда неко црно угљевље, које се с овим писмом ради прегледа шаље у кутији. Моли се хемијска лабораторија да према овом извештају изволи јавити: прети ли каква опасност за овдашње становништво, јер се држи да је ово угљевље од вулканске лаве, и да се овде временом може отворити вулкан“. — Остављено проф. М. Леку да одговори: да је ово очевидно каква већа бреголазина, као што су се сличне појаве на за то повољним местима у Србији више пута јављале у вези с јачим потресима, или после ових а за време дужих киша, и да земљиште, ради сигурности оних породица које на њему станују, треба одмах да прегледа окружни инжењер, који ће видети шта треба радити.

4. Прочитан је допис *Николе Ракића*, професора у Врању, о потресу који се 16. јануара ове год. осетно у врањској околини. — „16. ов. мес. у 5 ч. 58 м. по под. осетиво се овде скоро тренутан а доста јак таласаст потрес с подземном тутњавом. Као и увек, тако се и овом приликом говори да је било више потреса, али сам ја досад (19. јануара) осетио само још један, ноћу између 16. и 17. јануара у 2 ч 10 м. И о правцу се врло различито казује. Ја држим, да му је правац био са СИ на ЈЗ, што се може тврдити и по напуклим зидовима на кућама од тврдог материјала (северо-источни и југо-западни су зидови хоризонтално напукли). Према извештајима, које је добила овдашња телеграфска станица, потрес није захватио велику област. Ристовац је слабо осетио само први потрес. У Бањи и Владичином Хану осетила су се оба потреса, али врло слабо. У Лесковцу нису ништа осетили. Време ми не допушта да обиђем окна села: Балиновац, Мечковац, Клашницу, Гумерште и Струганицу, одакле нам је потрес и дошао, те да се уверим о епицентру, за који држим да ће свакојако бити Облик... Време је било лепо. Штете није било никакве, сем што су зидане куће незнатно напукле. Становништво се је било тако преплашило, да многи нису тренули целе ноћи.“

6. *Проф. Ј. М. Жујовић* говори о геолошким приликама дуж Дунава у Бољетину, које је прошлога лета проучавао. — „За најстарији, пермо-тријаски терен изјављује да је развијен у вулканској фазији: преовлађују прорфиرويدне стене и њихови туфови; покашто се види сфероидално лучење; оно је олакшало усецање римскога пута код Августове Табле; код Вира и Варовница има пукотина у пермо-тријаским стенама које су испуњене кречњаком. Преко овога терена наслагани су, са извесном дискорданцијом, доњолијаски пешчари и конгломерати, који су најтањи на Гребену, а шире се поступно у правцу к Добри, где уви-

мају маха и пешчари средњега лијаса с греслијама и хономијама (испод Пештера); на обронку Власца, блису римскога градишта на Лепени, у лијаском пешчару, има врца фосилнога угља. — „Клауски слојеви“ сем Гребена нађени су и на Власцу, у Радовањској и Великој Реци; испрекидани су; неједнаки су и по богатству фауне. — Келовејски танки ниво још је ограничен на сам Гребен. — Титон је видан по вертикалним одсецима дуж Дунава. — Креда је много више распрострањена но што се до сад знало; она је по површини надина окренутих од Дунава. Важне су ове новине за њу: наласци камаља ургонске фације и доста богате гвожђевите цефалоподске фауне. Прва се канда започела стварати за време Барема и наставила за време Апта. Слично је и са цефалоподском фауном на Гребену, јер у њој, поред *Silesites Seranonis* (*S. Trajani*), који је чисто баремски, има много *Ruzozia*, што указује на Апт. У кроју планина главну улогу су играла раседања, а узгредну набирања. Гламе и трапови нагнути су у главном подједнако, и то ка југозападу, а то је главни правац пада слојева и на супротној, банатској обали Дунава.“

ХСIII збор (10. марта 1902 год.).

1. Приказане су публикации а) добивене у замену: Jahrbuch LI 2 бечког геол. завода, Abhandlungen XVII 5 истог завода и Verhandlungen истог завода № 17—18 за 1901. год., Annalen бечког дворског јестаствен. музеја XIII—XV и XVI 1—2, Протоколи засједанји петроградског јестаствен. друштва № 3—5 за 1901. год., Bulletin московског јестаствен. друштва № 1—2 за 1902. год., Quarterly Journal № 229 лондонског геол. друштва, Annual Report геол. завода у Вашингтону за 1899—1900 год., Annual Report геол. завода у Џови за 1900. год., Proceedings академије природних наука у Филаделфији за 1901. год. (II део) и Bulletin канзаског универзитета за 1901. год. № 6; б) купљене: Neues Jahrbuch für Min., Geol. und Palaeont. I 2 за 1902. год., Centralblatt für Min., Geol. und Palaeont. № 1—4 за 1902. год., Geologisches Centralblatt № 3—6 за 1902. год. и Palaeontographica XLVIII 4—5; в) покљоњене: Lyell, Geologie I—II, 1857.—1858. год. (поклонио Љ. Клериф), Woodward, Catalogue of the fossiles fishes IV и Lydekker, Catalogue of the fossiles amphibia I—IV (од С. К. Академије).

2. Разгледана је нова збирка: а) четири камене алатке из предисторискога насеља код Поповца близу Параћина, које је геолошком заводу поклонио члан М. Благојевић, рударски инжињ.; б) црвена (метаморфисана) глина из повлате угљенога слоја у Костоцу, коју је за геолошки завод донео пређашњи лаборанат А. Мудровчић; в) један

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

фрагмент мамутовог зуба из Колубаре; г) два потпуно очувана примерка шкољке *Pecten latissimus* из Лајтовца у београдској околини (без ближег означања локалности), које је за Музеј Српске Земље поклонио проф. М. Калетановић; д) један примерак соли у глиндџу, који је геолошком заводу уступио управник Народног Музеја М. Валтровић с оригиналном етикетом: „Прва камена куинска со, нађена у околини Алексинца у Србији, Јунија 1867. године. Послао у Музеј д. 15. Јунија 1867. год. Господинъ Министаръ Финанције Коста Цукићъ“, а на полеђини (други рукопис): „Великиѣ комад камена са соли нека се преда у музеј, као комад прве у Србији нађене камене соли. Опис ће слѣдовати у свое време“.

3. Прочитано је писмо дописног члана *Т. Бушетића*, учитеља у Пољни, о потресу, који се у Левчу осетио 15. фебруара ов. год. — „Ноћас у 10 ч. 5 м. (по сунчанику) осетио се потрес осредње јачине, који је дошао са западне стране и трајао 6 секунда. Најпре је потмуло пукло под земљом на западној страни, па је затим настало пијање од запада к истоку, при чему су куће слабије грађе јасно крцкале. Штете није било никакве. Време је било потпуно ведро и тихо, а од јутрос облачност 7, која долази са западне стране. Неки ми причају, да је на 15 мин. после овога био још један, много слабији, потрес, али ја то нисам осетио“.

4. Прочитано је писмо *Милана Матића*, учитеља у Г. Рибнику (срез трстенички), о потресу, који се тамо осетио такође 15. фебруара ове год. — „Синоћ (15. ов. мес.) у 9 ч. 45 м. проломи се на северозападној страни, као у даљини топ да је пукао, јака подземна тутњава, за којом одмах поче и веома осетно земља да се тресе, што је трајало 3—4 секунде. У 10. ч. 5 м. настаде други потрес, који је дошао истим правцем, али је био слабији и краћи: 1—1½ секунду.“

5. Прочитан је допис *Ст. М. Мијатовића*, учитеља у Пољни, о батовима и агршцима из тамошњег предисторијског насеља. — „Овом приликом желим извести С. Г. Д. о батовима, које смо ја и мој колега г. Бушетић скупили у овом месту и унели у нашу школску збирку старина. Ово можда не бих још чинио, да ми није нешто нарочито пало у очи, за што бих радо желео чути стручно мњење: на име, у збирци ових наших батова има неких, који изгледају као да су направљени од иловаче... (Ово су, сигурно, агршци, или се камен у земљи почео распадати. Ур.) У нашој збирци има преко двадесет (камених и земљаних) батова, али су већином све саме полутке, јер их сељаци, кад их нађу, разбијају из радозналости или што држе да ће нешто наћи у њима! Један цео примерак послат је друштву пре 3—4 године, а сем тога по-

један примерак имају још и школа милутовачка и мало-дреновска, који су такође нађени у овој околини... Највише се налазе у близини овога села, у једном потоку који се зове Влашки Поток. Има их много, те се врло често налазе при орању и риљању у дубини од 20—90 см. Неки су као што је поменуто, од иловаче, други од камена, кога има и у Благодину; али је већина од таквог камена, какав се не налази у овој околини. По облику и величини има их врло различитих, те би најбоље било, кад бих био у могућности, да их све испошљем томе друштву на оцену и преглед, али пошто то не може за сада да буде, покушаћу да их које речима које пртежем опишем.“ (Долази прилог, на којем су у 43 слике представљене контуре поменутих алатака с кратким напоменама да ли су од камена или од земље, како су очувани, како изгледају итд.). — Одлучено: а) замолити г. Мијатовића, да поменути збирку службеним путем пошље геолошком заводу за Музеј Српске Земље, и да и даље настане прикупљати предисторијске предмете у својој околини; б) обратити се управницима милутовачке и мало-дреновске школе, да и они пошљу поменуте батове, који су нађени у истој околини.

6. Проф. П. С. Павловић исправља, прво, и допуњује последњи закључак својег предавања о меланонсидним лапорима и сродним творевинама на Балканском Полуострву (види записник LXXXV збора тач. 6 од 10. марта прошле године), који треба да гласи: „Што се тиче осталих земаља Балканског Полуострва, еквиваленте овим творевинама треба тражити поред слатководних слојева у скопљанској котлини још и у слатководним слојевима у околини Цариграда“. Затим саопштава, да је П. Оленхајм у Берлину прегледао фосиле из Беле код Кочана у Македонији, које му је послао проф. Цвијић, и одредио 5 врста корала, 3 врсте морских јежева и 15 врста разних мекушаца, на основи чега је закључио, да су тамо развијени средњоолигоценски слојеви у фазији гомбертских слојева, а не пријабонски слојеви, као што их је он (Павловић) раније схватио (види записник LXXXIII збора тач. 5), нешто у недостатку примерака за упоређење и што му је тада стајала врло оскудна литература на расположењу, а, друго, што је нарочиту пажњу обратио на многе примерке морских јежева из групе *Euspatangus ornatus*-а, а не на *Macropneustes* (*Trachypatagus*) *Meneghini*, пошто дотичне примерке у збирци није могао с овом врстом идентификовати, јер им је предње амбулакрално удубљење куд и камо мање развијено, по на примерцима из винцентинског Олигоцена у збирци геолошког завода (с тога их је и одредио само као *Macropneustes cf. Meneghini*). У вези с овим приказује нову збирку боље очуваних олигоценских фосила из Оризара, такође близу Кочана, из које је, према накнадно добивеној главнијој литератури, могао одредити ове врсте: *Conus cf. diversiformis* Desh., *Fusus spec.*, *Strombus cf. radix* Brogn., *Pyrula spec.*, *Xenophora cumulans*

Brongn., *Turritella spec. (aff. asperullata Brongn.)*, *Turbo spec.*, *Diastoma spec.*, *Trochus cf. Boscianus Brongn.*, *Trochus nov. spec.*, *Natica (Ampullina) crassatina Lam.*, *Cardita spec.*, *Lucina spec.*, *Chama spec.*, *Pecten Boucheri Dolf.*, *Perna spec.*, *Thracia spec.*, *Ostrea gigantea Sol.*, *Macropneustes spec. (aff. Meneghini Ag.)* и *Euspatangus cf. minutus Laube*. Нарочито према овој фауни може се поуздано узети да је у кочанској околини у Македонији развијен средњи Олигоцен.

7. Проф. Свет. Радовановић саопштава, прво, према најповијој белешци Ф. Кацера (Cetralblatt für Miner., Geol. und Palaeont. 1902. год. бр. 1, стр. 9), необичну појаву танког (5—8 см.) слоја мрког угља у верфенским шкриљцима северно од Вареша у Босни; затим реферује о чланку Г. Буковског Beitrag zur Geologie der Landschaften Korjenici und Klobuk in der Hercegovina (Jahrbuch d. k. k. geol. R. A. 1902. год. 2. св.) — „Као што је Гример раније показао (Verhandl. d. k. k. geol. R. A. 1900. год. стр. 106), испољена је у долини Сушице источно од Требиња у области кретацејске формације једна тријаска антиклинала, у којој је Битнер, према послатим му фосилима, могао утврдити праве рајбелске слојеве с карактеристичном шкољком *Cuspidaria gladius Laube (Solen caudatus Naue)* и мегалодонтима, и у њима интеркалације слатководних творевина с унионима и слатководним нужевима (Verhandl. d. k. k. geol. R. A. 1900. год. стр. 147). Како је ово уплетање слатководних творевина у сред Тријаса алпијскога типа заиста досад јединствена појава, то је и заинтересовало Буковског да приликом картирања у јужној Далмацији 1901. год. разгледа и овај терен. Потврдивши у главном Гримеров профил, Буковски је детаљније изводио и описао поједине катове у њему, израдио је и детаљну геолошку картицу терена с многим подацима о правцу и паду слојева, и на крају чланка додао поучно упоређење овога тријаскога терена с Тријасом у јужној Далмацији, чија разлика у толико више изненађује што је одстојање врло мало.“

8. Проф. Свет. Радовановић, приказујући скоро добивену расправу проф. А. Корнхубера *Opetiosaurus Bucchichi*, eine neue fossile Eidechse aus der unteren Kreide von Lesina in Dalmatien (Abhandlungen d. k. k. geol. R. A. XVII 5), говори о палеонтолошким особинама новог рептилскога типа *Opetiosaurus*, који је нађен у каменим мајданима источно од Читавекје на далматинском острву Хвару, чувеном с многих фосилних риба и гуштерова, које је до сад лиферовало. У исто време саопштава и напомене, које је поводом Корнхуберове расправе објавио загребачки професор Горјановић (Einige Bemerkungen zu *Opetiosaurus Bucchichi* Konrh. Verhandl. d. k. k. geol. R. A. 1901. год. бр. 11—12).

9. Проф. Чед. А. Петровић реферује о саопштењу потпуковн. Томе Инглиша лондонском геолошком друштву Coal-and Petroleum-Deposits

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

in European Turkey (Quarterly Journal of the Geol. Soc. of London LVIII № 229). — Писац износи геолошки преглед земљишта северно од Ксероског залива и дуж западне обале Мраморног Мора, за које сем старих и у многим оскудних Буе-ових и Викенелових података нисмо досад имали никаквих других проматрања. Уз чланак иде карта, на којој су издвојени еоценски кречњаци, плиоценски пешчари с нафтом, риолитске стене и базалти, и дилувијалне творевине. За кристаласте шкриљце, које је Хохштетер на својој познатој карти Европске Турске означио према Викенеловим подацима, Инглиш тврди да не постоје. Интересни су подаци о негдашњим високим обалама Мраморнога Мора, његовом пређашњем слатководном карактеру и ерозионом постанку Дарданела, а тако исто и дискусија која је поводом овога саопштења настала у лондонском геолошком друштву.

Б Е Л Е Ш К Е

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Типови америчких васпитних института. — У Сједињеним државама има велики број васпитних завода, који потпуно излазе из обима појединих школа. Они се могу означити као збир једног броја курсова који раде на потпуно различитим пољима, а који су претежно стручне природе. Такви су заводи: Пратов институт у Броклину, Дрекселов институт у Филаделфији и Армуов институт у Чикагу.

Пратов институт основао је г. Карлс Прат у Броклину године 1887 са 12 ђака, којих сада броји преко 4000. Оно што је Прат оснивањем тога института хтео постићи, био је завод, за што је могућно свестражије и потпуније образовање душевних и физичких способности човечјих, посредством знања и умења из свих области људске науке и вештине, с обзиром на сваки узраст и пол; била је то величанствена концепција једнога припростога америчког грађанина. Тада још није било таквих завода, који би одговорали Пратовом идеалу. Први од тих слободних васпитних завода, Соорег Union у Њу-Јорку, који је засновао још 1861. године, имао је истина „слободне вечерње курсове за науку и вештину,“ ну ништа није доносио самосталнијем васпитању, осем што је давао обуке у стенографији, писању на машини и неким занатима. Manual training high schools самостални заводи за наставу у ручноме раду као у предмету општега образовања, и њујоршке занатлијске школе, са њиховим практичним курсовима за изучавање различних заната, — обоје тада тек у развоју — ограничавали су сена против битно само на практику, на наставу у руковању појединим алатима. С друге стране енглеске политехнике и People's Palace у Лондону, нису пружале ничега сличног. Под тим околностима нађе се Прат принуђен, користећи се као примером развојним заводима који истина беху основани појединачно, али не одговараху укупном плану његовог завода, да створи један нови тип школе са већим обимом, који је у себи сједињавао све оне заводе који су већ постојали, а и неке нове, тада тек установљене. Тако је Прат усвојио наставу у ручном раду али је ову распростирио и на девојчице, тако је установио практичне курсове за занатлије по истом плану, какав је важио у њујоршкој великој и расцветаној занатлијској школи, коју је тамо основао цуковник Auchmuty, али је у истом одсеку увео и теоријску наставу из природних наука и заната, са специјалним обзиром на индустрију, увео је за тим у план свога завода

и занатлијске курсове за девојчице, а тако исто и довољно опсежан програм из домаћег газдинства (domestic science). Завод има следеће одељке: 1. Дечју башту са семинаром за дечје вртарке. 2. high school, дакле одељак, који би одговарао средњим разредима наших гимназија, за дечаке и девојчице, који су већ похађали више разреде народних школа, тако званих grammar-school, и овде желе да разграпају своја општа знања. Наставни су предмети овде: језици, књижевност, математика, историја, земљопис, природне науке, цртање, ручни рад као предмет општега образовања, музика и борење. Овај одељак одређен је делом за оне младиће, који тиме хоће да закључе своје образовање, а делом за оне, који се овде хоће да припреме за посећивање виших (занатлијских или других) школа. Настава у физици и хемији врши се у лабораторији и слушаоницама, које су за овај циљ нарочито спремане и одређене. За обучавање у ручном раду постоји велики број радионица свака за по 25 ђака. Овде се изводи настава из столарства, у стругарству, ковању, формама и ливењу гвоздених делова. Девојке добијају наставу у шивењу, у домаћој нези болесника, у кувању, пеглању и кројењу. 3. Одељење за вештачке занате и чисте вештине. Оно има сада једну засебну зграду посвећену специјално вештачким штудијама, у којој се у исто време налази библиотека, музеј и сала за свечаности. 4. Одељење за домаће газдинство са гордим насловом: department of domestic art and science. Ово је најнајживије уређен део завода; о њему се много већ писало до сад. 5. Одељење за општа знања из природних наука и технологије. 6. Одељење за музику. 7. Одељење за трговину. 8. Одељење за изображававање библиотекарских чиновника (library classes). Цео завод Прат је установио са два милиона долара, у шта улазе још и зграде, земљиште и намештај у вредности од близу 1,700.000 долара. Одељење за домаће газдинство обухвага све, што је потребно, да се вештачки и научни принципи у одевању, храни и стану, развију на што је могуће ширем основу, јер практични Американци врло добро зна, да здравље и наравственост једнога народа битно зависе од ових фактора. То одељење има ове курсове: курс из домаћег газдинства за оне, који ће продужити изучавање тога предмета (normal domestic science course), курс домаћег газдинства за осталу публику, наука о здрављу и домаћа нега болесника, кување, прање рубља, шивење белог рубља, шивење хаљина, пеглање. Нормални курс за домаће газдинство је двогодишњи, а недељно траје пет дана. Учење се састоји из предавања професора и писмених радова ученица, у вези са вежбањима у разним лабораторијама. Ове лабораторије садрже уређене кујне, снабдевене са свима потребама за кување и огњиштима, какве год је техника у последњој години унела у кујну, хемијске и физичке лабораторије (за експерименте и радове из области кухинске физике и хемије), моделе од плодова у разноврсним величинама који се могу расклопити и разгледати, микроскопе за потребу ученица, таблице о хранљивости појединих материја и т. д. Овај завод је свакако нешто најпотпуније на свету, што се на пољу домаћег газдинства установило, и показује како висок појам о домазлуку и о важности да се овај појам општој свести учини што приступачнијим, лежи у највећим умовима америчкога народа. Да ли се све то под обичним околностима даје и у животу извести, сумњиво је, али се у исто време мора признати, да је у сваком случају омет вредно, имати у овом правцу једном постављен идеал, бар да се види, шта ће некада под особито повољним приликама бити задатак и тежња у домазлуку. Уз овај одељак може се у ширем смислу убројати и штедоница заводска.

Један други завод сличнога карактера јесте Дрекселов институт у Филадельфији, са потпуним именом: The Drexel Institute of Art, Science and Industry, који је основао банкар А. Ј. Дрексел, син једнога сликара досељенога из Тирола и доцнијега банкара, који је отворен 2. септембра 1892 године а заснован капиталом од два милиона долара, од којих је један милион уложен у зграде и намештај а други примењен за наставне циљеве. Том институту припада библиотека са више од 10000 свезака и један вештачко-занатлијски музеј за текстилне вештаке, керамичну индустрију, дрворезе, металне радове, радове од слонове кости, везове и т. д. Институт има шест одељења: 1. за занатске курсове (mechanic arts). 2. трговачко одељење (business department), које се састоји из трговинског курса и једног курса за стенографију и за писање на писањој машини. 3. одељење занатлијско, састоји се из курса за кување и занатлијског курса за кројење. 4. Семинарско одељење, где се спремају учитељи за цртање, изучавају природне науке, телесно вежбање, ручни рад, кување, кројење и пеглање, а спремају и чиновници за библиотекарство. 5. Одељење за природне науке. Овде се може добити знање из физике и хемије, а и из појединих њихових примењених грана. 6. Одељење за вештану. Осем тога завод има курсове за електротехничаре, машинске инжењере и машинске раднике.

Трећи завод ове врсте јесте Армур институт у Чикагу, отворен године 1893, а основао га је Армур познати филантроп из Чикага, који је у том циљу утрошио од прилике три милиона у новцу и имању. Он чини у Чикагу оно, што Пратов институт у Њу-Јорку и Дрекселов у Филадельфији, али на ширем основу, и још више улазећи у појединачне потребе. И Армуров институт се дели на одељења; има их за ручни рад, за машинско инжењерство, за електрицитет и електро-технику, за рударство и грађевинарство, за домаће газдинство, библиотекарство, вештану, дечје баште, и трговину. Осем тога завод има велику салу за борење, технички музеј и библиотеку.

Сваки од ова три завода представља, као што рекосмо, по један комплекс разних завода, и овде су одељења општег васпитања са стручним одељењима подведсена под једну управу. Стручни одсеци су свуда снабдевени са потребним алатима и лабораторијама. Процентуални однос између одељења за опште образовање и стручних, у разним заводима је различит. Последња два завода више нагињу стручном образовању. Институт у Чикагу, може се истина назвати институтом у толико, у колико и он садржи одељења разног карактера, али претежно за опште образовање (дечје баште, народну школу, реалну школу, гимназију); па и јавни курсови такви су. Као стручни завод може се само сматрати учитељски семинар. Даља разлика од напред поменутих завода лежи у томе, што са заводом нису у вези стручни алати и лабораторије. Лабораторије у институту у Чикагу не служе стручним циљевима већ циљу опште-васпитне наставе у природним наукама.

Видимо, дакле, како у Америци постају васпитни заводи са свим новог комплекснога типа. Свакако не треба сматрати за назадњаштво то, што се код нас у Европи готово нигде не виде такви комплексни типови: ми смо и у нашем образовању већ даље диференцирани него Американци; свака таква диференција, пак, представља с друге стране већу поделу рада а тиме и по један виши ступањ у развиту.

*

Најстарији споменици прекога језика. — У Thesaurus Palaeohibernicus издају Енглези Withney Stokes и John Strachan збирку најстаријих споменика

ирскога језика. Прва књига, која је већ изишла, садржи ирске глосе из десет латинских Библијских рукописа. Међу овим рукописима су најобилатији један из Милана и један из универзитетске библиотеке у Вирцбургу. Глосе су тако удешене, да се лево налази латински, у средини ирски текст, а десно је додат енглески превод.

*

Откриће пет нових планета. — Професору Максу Волфу и његовом сараднику д-ру Карнери на астрофизичкој Опсерваторији Кенигштулу код Хајделберга пошло је недавно за руком да фотографским сталним снимањем извесних предела на небу пронађу у брзо једно за другим поново пет нових планетоида. Ови новопронађени чланови нашег Сунчаног Система добила су за сад обележје: 1902, НХ до ЈВ; величине су 11·5 до 13, према томе прилично слабо светли.

*

Против чешких учитеља. — У последње доба учестале су жалбе чешких учитеља противу сметња, које им се истичу с разних страна, те им отежавају и иначе незавидан им положај. Тим поводом пише један њихов одличан педагошки лист ово: Појављује се необична „брига“ у нашој драгој домовини за наше учитељство. Не дају му нигде да се може пристojно побринути за свој материјални опстанак. На све жалбе чешких учитеља само се заврти главом и кроза зубе процеди: не можете добити ништа. Млађи учитељи, видећи огромну разлику свога положаја и положаја државних чиновника, почели су напуштати свој дојакошњи позив и ићи у друге струке. По и то не потраја за дуго. Данас се, на пример, „с виших места“ нарџује већ управама државних железница, да за своје особље никако не примају учитеље. Веле, боје се, да ће се на тај начин брзо осетити оскудница у учитељима. Дакле и на тај начин учитељ чешки лишен је права, да бира себи позив и занимање. Зато што је постао народни учитељ, он не може имати слободе ни грађанске, ни људске... Једно од учитељских права јесте и то, да може бирати и слати свога заступника у окружне школске савете. Али тај избор ваља да добије и вишу потврду. Дешава се, дакле, а десило се то баш у последње доба, да учитељ, кога је у окр. учитељски савет избрала окружна учитељска конференција, не буде потврђен. Разлози се не казују, али се у садашњим приликама лако дају погодити. Дотични је избраник у немилости код клерикала, јер се овима не свиђа његово учешће у покрету учитеља, који је баш и наперен против те стране.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

Одговорни уредник Д-р МИХ. Р. ПОПОВИЋ
Дубњевичина ул. бр. 21.

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА